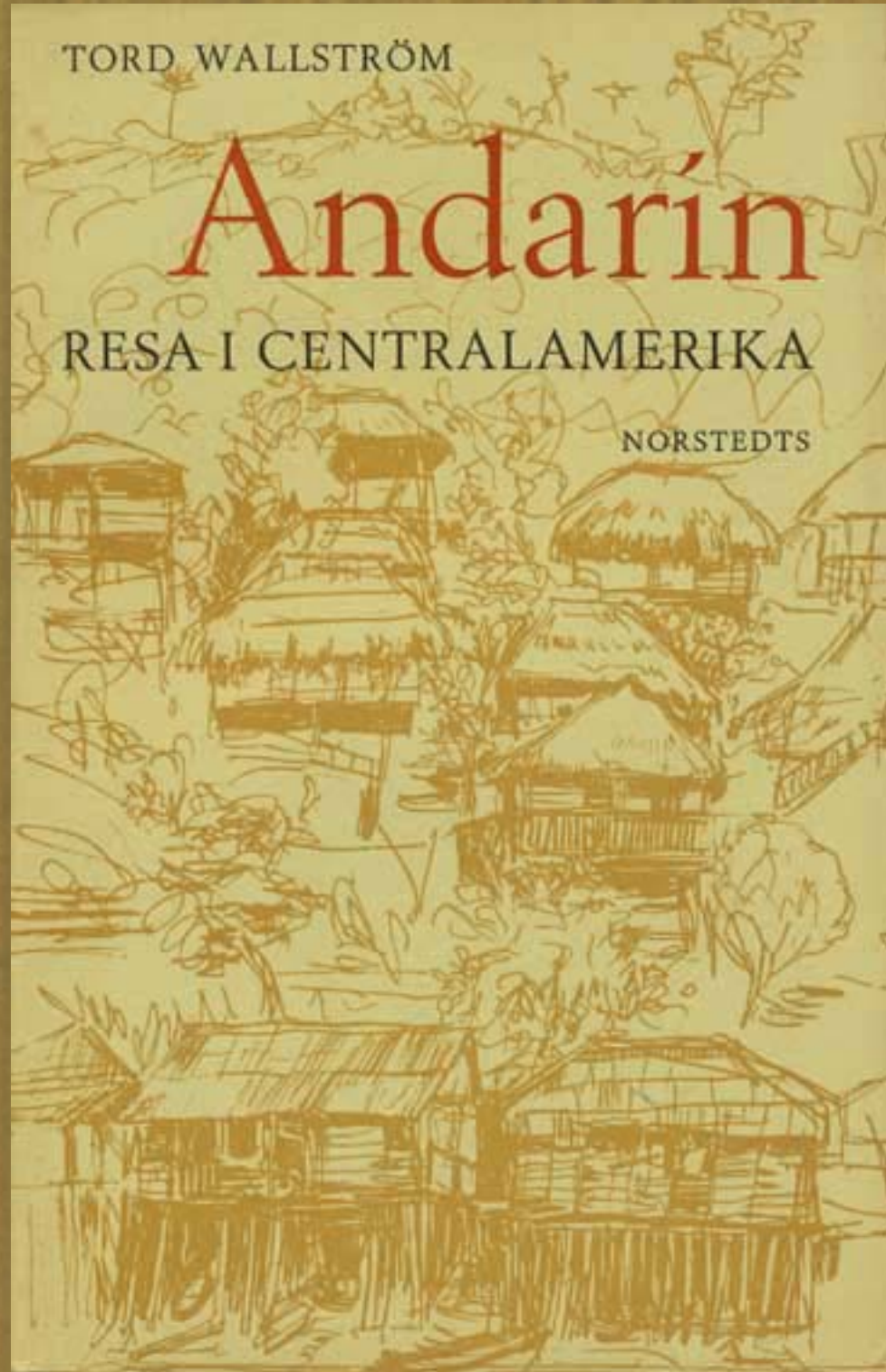

TORD WALLSTRÖM

Andarín

RESA I CENTRALAMERIKA

NORSTEDTS

1952

En tidsresa

»Ja, nog måste man tycka om den här boken och allt det levande och vackra som finns i den... Wallström skriver på en slump, liksom han tydligen reste på en slump. Harry Martinson har auktoriserat metoden: impressionistiska dagboksanteckningar, stämningsmålerier, episoder med människor, alltsammans blandat med bitar av vanlig berättelse och miljöskildring. Det är djärvt gjort, men det har lyckats. Där finns rader som kan räknas till det finaste i den svenska reselitteraturen.»

Lars Holmberg i Expressen

TORD WALLSTRÖM

Andarin

Andarin är ett centralamerikanskt ord av spanskt ursprung som betyder vandrare, farande sven. Den unge svensk, till yrket journalist, som av folket i länderna mellan Stilla havet och Karibiska sjön blev känd under denna benämning, gjorde skäl för den. Tord Wallström genomkorsade förra året de sex centralamerikanska republikerna från Guatemala i norr till Panama i söder. Till fots, i kanot, med jeep, med bussar, som ibland varken hade självstart eller vev utan måste skjutas igång, kort sagt, på det sätt som ögonblicket fick bestämma, tog han sig fram — ihärdigt men utan annat mål än äventyret. Han gjorde sig ingen brådska, han stannade där han tyckte om att stanna, försjunken i sina möten med bergskedjor och vulkaner, djungler och plantager, uppgående i sin samvaro med människor.

Det var en länge närd dröm som gick i uppfyllelse när han med ryggsäcken över axeln vandrade in över den guatemalteckiska gränsen på den färd, vars första etapp, med hjälp av en rödhårig, bilfarande yankee, förde honom upp till bergen där maya-indianernas ättlingar bor. Hemma hade han ofta, med blicken på jordgloben, fantiserat över denna fascinerande landformation, detta näs som binder samman två kontinenter och skiljer två oceaner åt. Nu var han där; om sina upplevelser berättar han i sin bok, enkelt och lågmält. Hans teckningar och fotografier förhöjer värdet av denna säregna reseskildring av en ung man som inte fick sinnesfrid förrän han i verkligheten fått se vad hans jordglob berättat.

Pris häft. kr. 16: 50; inb. 21: -

- Gränslinje
- Bäck
- Järnväg
- ✈ Flygplats
- ☐ Vulkan
- ⬢ Ö

TECKNINGAR OCH FOTOGRAFIER AV FÖRFATTAREN

TORD WALLSTRÖM

Andarín

RESA I CENTRALAMERIKA

© Tord Wallström
Arboga Boktryckeri Aktiebolag, Arboga 1953

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

Man tar en jordglob och söker rätt på Europa och Sverige. Man snurrar den sakta och låter blicken glida över det blå fält, som betecknar Atlantiska oceanen, precis som solen glider ovanför jordens yta från öster till väster varje dag. Man kommer till de väldiga landmassor som kallas Den nya världen.

Söderut smalnar Nordamerika till en oregelbunden spets, en trång landbrygga som utmynnar i Sydamerikas fylliga överkropp. Man låter gärna blicken stanna där och faller i funderingar över denna säregna landformation. Man kan ana bergskedjor och lågländer och fantisera om djungler och forsande floder, glittrande sjöar och lysande vulkaner, och där ligger sex små republiker med noga utprickade gränser. De bildar en kedja, som binder samman två kontinenter och skiljer två oceaner åt. Man kan inte hitta något mera fascinerande på hela jordgloben.

Det är Centralamerika.

Det här är bara berättelsen om en resa. Det var en yngling, som såg Centralamerika på en jordglob. Han kunde inte få sinnesfrid förrän han hade sett det i verk-

ligheten; han packade en ryggsäck och gav sig iväg mot bergen och dalarna och djunglerna. Folket där kallade honom andarín.

Andarín.

Det betyder vandrare, resande sven.

Guatemala sett från Mexico

I Tapachula i provinsen Chiapas i sydligaste Mexico steg jag av tåget. Klockan var tre och natten var svart och ljum och komprimerad. Jag köpte två koppar tjockt kaffe av en gumma vid stationen, slängde upp ryggsäcken på ryggen och gick längs de skumma gatorna. Några barer var ännu öppna, tobaksrök och spritångor och svordomar bolmade ut på trottoaren. Jag frågade en nattvandrare om vägen till Guatemala och han visade mig den.

Jag gick länge på landsvägen mellan mystiska väggar av träd och buskar. Den stjärnglittrande blåsvarta himlen började få en ljusare ton. Jag gick uppför en brant backe och kom till en liten bäck, som forsade intill vägen, tog av mig skjortan och lade mig på knä och sköljde

bort dammet från tågresan. Det var svalt och friskt och livgivande.

När jag reser mig upp har gryningen kommit. Stjärnljuset bleknar snabbt bort och dagen lyser över den blågrå bergsranden vid horisonten. Bakom de bergen ligger Guatemala. Där syns två väldiga pyramidformade vulkantoppar. Den östra, Tajumulco, är 4.200 meter hög.

Landsvägen blir med ens full av liv. Jag möter män på väg till arbetet på fälten och kvinnor med korgar och säckar. Skogen är hög och tät. Här och där ligger bananlundar och vita rökmoln sveper ut i gryningsljuset från enkla boningar inne bland skuggorna. Luften ljuder av syrsespel och fågelsång och ibland kan jag se sångarna i träden. De är röda och blå eller gula och svarta. Två rödbruna papegojor flaxar förbi.

Den blågrå bergskammen har kommit närmare och då jag nalkas Rio Suchiate, gränsfloden, ser jag flera rader av djungelklädda höjder. Över dem reser sig Tajumulcos blå topp och vita moln dansar omkring den. Forsen brusar nerifrån. Solen bränner. Jag går ner i flodens dalgång och kommer till gränsstationen Talisman, köper två isade läskedrycker och får en stämpel i passet.

Sen går jag in i Centralamerika.

Det var en fattig gränstrakt jag kom in i på en gropig grusväg genom tät, fuktig skog. Här och där låg grå hus med grästak och pålväggar och jordgolv. Smutsiga småbarn stod i dörröppningarna och ilskna hundar rusade efter mig och skällde, då jag gick förbi. Klara strömmar från bergen rann mot havet i raviner. Jag mötte kvinnor med korgar och vedknippen på huvudena.

Det var lång väg att gå. Det var över trehundra kilometer till Guatemala City. Men redan nu dök den vandringsmannens goda fe upp, som sen följde mig genom hela Centralamerika. En stor grön bil från Michigan, USA, stannade bredvid mig och en rödhårig yankee sporde varifrån jag kom.

– Sweden, sa jag.

– Sweden! sa yankeen och skrattade bullrande. Dammit, these Swedes are everywhere! Jag slår vad om att när de första amerikanerna landar på månen och stiger ur raketten kommer de att möta en lång blåögd svensk med en "rucksack" på ryggen! Vart i hela friden är ni på väg?

– Ingen särskild stans, sa jag. Men kan jag få lift ett

stycke söderöver vore det ju fint.

Jag fick lift till Quezaltenango. Under den färden kom vi upp på mayaindianernas högländer och snuddade vid himlen. På en sträcka av endast femtio kilometer stiger här vägen från nära havsnivån till omkring 2.500 meters höjd. Det går uppåt, uppåt, uppåt i krokar och kurvor, genom raviner och längs bergsidor på en vägbana, som inte är bredare än att ett medelstort dollargrin knappt får rum. Det går rätt igenom regnmoln och dimbankar och över höjder med den vidaste utsikt.

I dessa milsvida bergsländer bor Guatemalas indianbefolkning, ättlingar till de stolta mayas. Vi såg dem på vägen, tysta män med väldiga bördor av lerkrukor på ryggarna och kvinnor i lysande gula kjolar och blusar i regnbågens alla färger.

Vi passerade San Marcos, en liten stilla stad med vitrappade hus och stenlagda smala gator, och for genom indianbyn San Pedro Sacatepéquez och kom sent på eftermiddagen till Quezaltenango, landets andra stad, omgiven av en ståtlig krans döda vulkantoppar.

Morgonen var mulen. Jag strövade ut ur staden och vandrade norrut på vägen mot Huehuetenango. Jag mötte mycket folk på väg in mot staden, indiankvinnor i granna dräkter och karlar, som motade mulåsnor framför sig i långa karavaner. Då jag närmade mig den lilla staden Olin-tepeque hörde jag en mystisk trumma dundra på

avstånd. Jag passerade en bro över en liten flod med rödbrunt vatten och kom upp på stadens torg. Där, utanför porten till den ålderdomliga vitkalkade kyrkan satt två män i trasiga kläder, den ene med en trumma, den andre med en flöjt. De framkallade en förhåxande, tidlös musik, en entonig melodi, som väl lät likadant på mayafolkets offerfester för ett halvt årtusende sedan.

Jag hade nu nått Quezaltenangodalens rand och följde vägen upp mot de högre bergen. Trummorna i Olin-tepeque ljöd långt nerifrån. Längre bort sågs Quezaltenangos vita husgytter med den välformade vulkanen Santa Maria i bakgrunden. Stigningen var brant och rygg-säcken mycket tung men så småningom kom jag över bergsranden och upp på högslätten ovanför. Där var böljande fält med rutmönster av svarta åkrar och ängar med grönt gräs. Folk arbetade på majsfälten här och där, luckrande upp jorden, i regel man och hustru sida vid sida. Jag mötte en karl med en istadig häst. Han rådde mig att skynda på till Sija, nästa by, ty regnet var i antågande. Men det var ännu långt till Sija.

Detta böljande, fridfulla landskap. Får betade på ängarna, vaktade av barfotabarn. Kvinnor satt och pratade på dikesrenarna eller tvättade håret i klara vattenhål. Luften var hög och ren. Jag var långt borta från världens oro, högt uppe i quichéernas land.

Molnen steg över horisonten och kom från ingenstans, samlades sig och blev regn vid middagstiden. Det bör-

jade smått och försiktigt men blev sen allt värre och jag sökte skydd under ett grästak vid vägen. Det höll tätt endast i början, sen började vattnet sippra igenom. Där satt en gammal indian kvinna, och en rödbrun liten hund låg hopkrupen på marken och försökte sova.

Det var mitt första centralamerikanska oväder. Det var häftigt, ursinnigt. Vi satt där hopkrupna under grästaket, den gamla indianguddan och jag, och lyssnade till dånet från de nedvråkande vattenmassorna. Regnet var fullt av hagel och det åskade runt omkring oss. Ibland, då blixten slog ner i närheten, kände jag byxbenen fläkta av vinddraget.

En man med slokande hatt och två skrattande pojkar kom springande och sökte skydd under taket men fortsatte till ett hus längre ner. Jag tog mig också dit, hälsade buenos dias och sköt upp dörren, som hängde i ett snöre, och steg in i mörkret. Där fanns inga fönster. Jag urskilde några ansikten i skumrasket och en kvinna som satt på golvet med ett barn. I ena hörnet låg någon på en säng. Golvet var fullt av redskap och säckar. På väggarna hängde granna färgtryck.

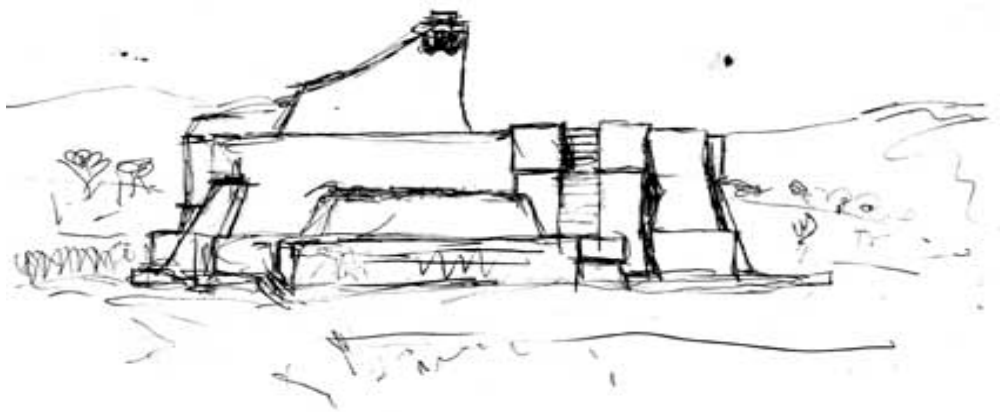
Jag satt där inne i en och en halv timme medan regnet oavbrutet strömmade utanför. De talade sinsemellan på quichéspråket, som jag inte förstod ett ord av. Det talas djupt nere i halsen med många underliga, harklande ljud.

Så snart regnet minskade gav jag mig iväg. Luften glittrade, rännilar forsade överallt. Landskapet var rentvättat.

Det var lång väg att gå till Huehuetenango och jag skulle ha haft göra minst tre dagar, om inte en ålderstigen buss stannat just som den kört om mig och chauffören erbjudit skjuts hela vägen för femtio centavos. När han sen fick höra att jag inte var gringo (nordamerikan) utan europé lät han mig behålla också den slanten.

Jag satt i framsätet bredvid chauffören och hade god utsikt. Vägen lutade uppför till omkring 3.000 meters höjd, där majsfälten avlöstes av åkrar med spirande grönt vete, barrskogarna fick nordisk karaktär och luften blev kylig. Några karlar satt och huttrade vid en eld och en naken pojke med stora rädda ögon stod vid vägkanten. Vid den lilla byn Chichen stannade vi vid ett hus med pålväggar och grästak, färgat svart av röken. Genom springorna i väggen sågs elden brinna i ena hörnet. Chauffören och konduktörspojken gick in för att dricka kaffe. I dörröppningen stod en liten flicka med en svart höna i famnen.

Det började åter regna sakta, kallt och genomträngande som om hösten i Norden. Vi for längs bergsryggar och mossiga åsar till Malacatancito, där jag följde med chauffören och konduktörspojken in på en liten restaurang och åt tortillas (ett slags majsakakor), frijoles (bönor) och kyckling. Sen fortsatte vi till Huehuetenango i mörkret.

Ruin vid Huehuetenango

Nära Huehuetenango ligger Zaculeu, en av maya-indianernas forna städer. År 1525 stred urinvånarna där mot spanska inkräktare, hårdnackat och fanatiskt, tills de bröts ner av svält. Templen lades i ruiner.

Senare tidens barn upptäckte ruinerna, fängslades av deras sagoskimmer och byggde åter upp dem noggrant och vetenskapligt.

Zaculeu reser nu sina vita restaurerade tempelpyramider mot himlen lika majestätiska och lika sagolika som då mayakulturen stod på sin höjdpunkt. Deras säregna skönhet, olik allt annat, kan inte beskrivas. Men vilsna turister kan gå uppför trapporna ända till altaret, där offereldarna brann i svunnen tid.

Nu betar kossor gräset runt pyramiderna, vallade av trasklädda indianungar, som glömt sitt stolta ursprung.

Strax utanför Huehuetenango fick jag lift med en stor lastbil, Jag klättrade upp under presenningstaket på fla-

ket och satte mig på en bilring. Det skakade häftigt. Vi körde uppåt och landskapet blev allt vildare. Vi mötte några indianer med stora bördor av plankor och stannade efter en halvtimme vid en biväg, där bilen skulle lasta kalk. Ett halvt dussin indianer var sysselsatta med kalkbränning: rakade just ut den färdiga kalken ur ugnen och fyllde den i säckar.

Jag vandrade ensam vidare. Här uppe var vyerna sådana att jag kände mig som hemma. Höjderna var klädda av lurviga, långbarriga tallar. Här och där låg öppna fält med små svarta stugor och karlar plöjande med oxar, spända för enkla träplogar.

Vägen letade sig fram över raviner med svala bergsbäckar, där jag ibland vilade och drack friskt kallt vatten. Så kom den till en begynnande dalgång och började följa den branta bergssidan mot mynningen. På små hyllor här och där på sluttningen nedanför låg runda hus med toppiga grästak. Smutsiga trasbarn lekte utanför. Dalen vidgade sig och öppnade sig och vägen gick utför, ner från bergens barrskogar till fält av hög grön majs och lundar av bananer. På några timmars vandring hade jag kommit från tierra fria, "det kalla landet", till tierra templada, "det ljumma landet".

Jag gick förbi en liten skola och köpte två härliga bananer i en butik, som inte bestod av annat än en öppen glugg i ett vitkalkat hus och en hylla med flaskor i en rad. I taket hängde knippen av vaxljus och klasar av

bananer. Så kom jag in på Aguacatáns kullerstensbelagda bygata mellan vita hus. Det var ljudlöst — som om byn var död. Under några lummiga träd på torget satt kvinnor med högar av gryn och frukter framför sig — indiankvinnor i vita blusar med röda broderade bårder nertill och kring ärmarna. Där var en grå ruin och en vit kyrkgavel. Det satt två pojkar högt uppe i en glugg och klämtade på klockan.

Det började nu bli sent på eftermiddagen, men jag fortsatte vägen fram, ty himlen var ännu molnfri. Jag kom ner till en flod, men sen började vägen åter gå upp för genom barrskog och magra ängsmarker. Jag var uttröttad och måste vila ofta men nådde så småningom upp på ett högt slättland med mjuka gräskullar, där får och getter betade.

Molnen hade börjat stiga över horisonten, men solen sken ännu. De grå regnmassorna rörde sig längs bergsranden i öster men tycktes inte förmå tränga över den. Jag förstod att det var dags att söka nattkvarter. Det var långt mellan gårdarna. Jag passerar en ny skogshöjd och kommer ut i en grön liten dalgång begränsad av berg på tre sidor och flodens djupa ravin på den fjärde. Grå stugor ligger utspridda på ängarna och jag går upp till den första, där man har refrescos (läskedrycker) innanför en glugg. Min fältflaska har länge varit tom.

En indian håller på att snickra en låda och hör sig för om vart jag är på väg och varifrån jag kommer och var

jag tänker sova.

– Jag vet inte, säger jag. Jag hade hoppats få skjuts med någon bil till Sacapulas.

Jag sitter kvar under taket utanför huset, medan mannen fortsätter att snickra. Skyarna vid horisonten ser mera hotande ut. Det åskar därborta, blixterna skär genom molnen oavbrutet.

– Gå till huset därborta, säger mannen. Där får ni säkert sova. Där brukar många vägförande tillbringa natten.

Jag ger mig av bort mot huset, som ligger på andra sidan dalgången. Solen har gått ner. Indiankvinnorna går efter vatten. De bär runda, vackert formade lerkrukor på sina huvuden. Några av dem har samlats vid en brunn uppe på sluttningen. Bakom dem reser sig ett väldigt vitt moln, belyst av den nedgående solen. Jag stannar och ser på dem och njuter av friden i denna sköna dalgång bland bergen. Det är halvvägs till himlen.

En liten man går ifatt mig och frågar vart jag är på väg. Bort till det där huset för att söka nattlogi, svarar jag.

– Pero allá hay muerte säger mannen. Där kan ni inte sova — ”där är död”.

Någon har nyss dött i huset. Vi har nu kommit så nära att jag kan se att något pågår därborta. Jag hör en kvinna sjunga entonigt.

Mannen visar mig på ett annat hus i närheten och råder mig att be om nattlogi där.

Men där uppe finns bara två kvinnor och då jag frågar om el señor är hemma svarar de bara no och vänder bort ansiktena. Jag säger att jag tänkt be om nattlogi, men de vänder bara bort ansiktena som om de vore rädda för mina ögon.

Det är kvinnorna högt uppe i bergen. De talar aldrig med främlingar, de vågar aldrig se en främling i ögonen. De gör bara vad deras egna män befaller dem. De bär vatten och tvättar kläder och gör upp eld på spiselhällarna och föder sina barn vid bröstet.

Främlingar gör dem skrämda.

Jag är illa till mods och sätter mig på vägkanten och väntar på regnet. Fyra hundar kommer springande och börjar skälla och morra efter mig och drar sig så nära inpå mig de törs. Det skymmer och natten väller in från öster.

Då kommer min vän från huset jag först besökte gående med lådan han snickrat på ryggen. Han säger att jag mycket väl kan sova i huset, fastän man har sorg där. Han är själv på väg dit och jag följer med honom.

Jag ser att det är en likkista han bär på ryggen. En liten vit kista av ohyvlade bräder.

Det har blivit mörkt. Det blixtrar långt borta vid horisonten och blixterna lyser upp vägen. Vi vandrar tysta, jag med ryggsäcken på ryggen, han med likkistan. En indian med en likkista. Och lysande blixtar i mörkret. Och en kvinna som sjunger entonigt långt borta.

Vi kommer fram till sorgehuset och jag blir anvisad plats utanför, där tegeltaket sträcker sig långt ut över en stensatt altan. Jag brer ut sovsäcken och lägger mig där. Där håller en karl och en kvinna och en ung flicka till förut. De är också på vandring, på väg till Aguacatån med stora bördor av ett slags röda plommon för att sälja på marknadsplatsen.

Röster hörs hela tiden från ett litet hus vid sidan om det stora huset. En eld brinner där inne. Då och då kommer någon av kvinnorna ut med en brinnande torrvedsticka för att pyssla bland lerkrukor och korgar på gården.

Inifrån sorgehuset stiger sorgesången, entonigt, gråtande. Det är modern, som gråter över sitt förlorade barn. Ibland sjunger andra kvinnor med. Det är en enkel melodi, som bara består av en serie fallande toner. Den är primitiv; den har sjungits i husen på indianernas högländer i århundraden. Indiankvinnorna gråter sjungande.

Ibland tystnar hon.

Syrsorna spelar i natten.

Mörkret är fullt av toner och gråt och sånger och rymdmusik.

Tidigt på morgonen väcker mig en av männen och talar om att två bilar kommer. Klockan är ännu inte fem och det är alldeles mörkt. Strålkastarna kommer närmare, men jag har ingen lust att hasta bort i mörkret

utan låter bilarna försvinna innan jag kryper ur sov-säcken.

Eldar brinner på gården och i huset. En kvinna kokar något i en jättestor svart lerkittel.

Sorgesången börjar på nytt.

Jag tar farväl och ger mig ut på landsvägen.

Fick lift med en ung man i en Ford Mercury.

Han körde i hög fart österut genom skogslandet och utför serpentinvägen ner i en djup dal och förbi Sacapulas och söderut till Quiché. Vägen var full av vandrande indianer med väldiga bördor av stora lerkrukor, frukter och bär, på väg till marknaden i staden.

Gick vidare och mötte indianer med lerkrukor i ställningar på ryggen, och kvinnor med tunga bördor på huvudena, och karlar med långa bjälkar spända på axlarna. Det var ännu morgon.

Fick åka med en stor lastbil. Det gick upp och ner i raviner och över höjdryggar till en högslätt, där en stad låg: Chichicastenango, quichéernas vallfartsort.

Varje torsdag och varje söndag strömmar indianerna från bergen och höjderna runtomkring till Chichicastenango för att sälja och köpa på marknadstorget och åkalla gudarna i templet. Då förvandlas staden till en häxkittel av färger och rökelse och dofter och sorlet från tusentals människor.

Vid Chichicastenango

Chichicastenango en söndag vid middagstid:

Deras dräkter är fantastiska. Kvinnorna bär blusar av vit bomull, helt täckta av broderier, de flesta i rött eller violett. Deras kjolar är mörkblå, randade i grått. De pryds med fastsydda broderade band runt höfterna. Många har det svarta håret i två flätor på ryggen, lindade med tjocka runda ullsnören. De har flera lager av halsband av granna glaspärlor. Männen har antingen rödvitrandiga vida långbyxor eller tjocka svarta knäbyxor med tofsar i. De bär lågskor av brunt läder med spännen och har röda luvor på huvudena. De ser ut som tomtar.

Torget myllrar av dem.

En trumma dunkar från det vita templet. På trappan står de och svänger rökelsekar och mumlar ramsor och framför ett altare ligger de på knä och bränner offer.

Där inne brinner tusen ljus i grupper på golvet. Runt dem är röda och vita blomblad strödda. Där ligger indianer på knä.

Från koret stiger rytmen från en dov trumma: bombóm, bábom.

Bombóm, bábom. Bombóm, bábom.

Stilla sorl från de bedjande.

En kvinna sitter på knä och ger sitt barn bröstet. Nya människor kommer in med ljus i händerna.

Kyrkorummet är dunkelt och fullt av rök från de många ljusen och rökelsen. Takbalkarna är svartbruna. Glasnischer står efter väggarna med målade trästatyer av helgonen, Kristus och apostlarna.

Där står en liten indianpojke vid dörren med öppen mun och glänsande ögon. Han har sin lillebror i ett knyte på ryggen.

Den katolske prästen kommer in i myllret: svart fotsid klänning och den rakade bara fläcken mitt på huvudet.

Fyra standar pryder koret, två gulvita och två blåvita. Närmast dem är golvet täckt av friskt grönt gräs.

Några sitter vilande på bänkar, andra ligger på knä och ber. De flesta är barfota, några bär sandaler.

En helgonbild på en bärstol, en skyltdocka klädd i röd klänning med indigoblått kors.

Då de går förbi helgonbilderna kysser de sin egen hand eller kanten av sockeln.

På en bänk nära utgången sitter en liten gubbe i tra-

siga kläder och nickar i sömn. Vid ljusgruppen närmast dörren står en man på knä och ber med entonig röst. Han har knälånga byxor och jacka med frans i ryggen och en schal i violett. Två kvinnor ligger bredvid honom, tysta.

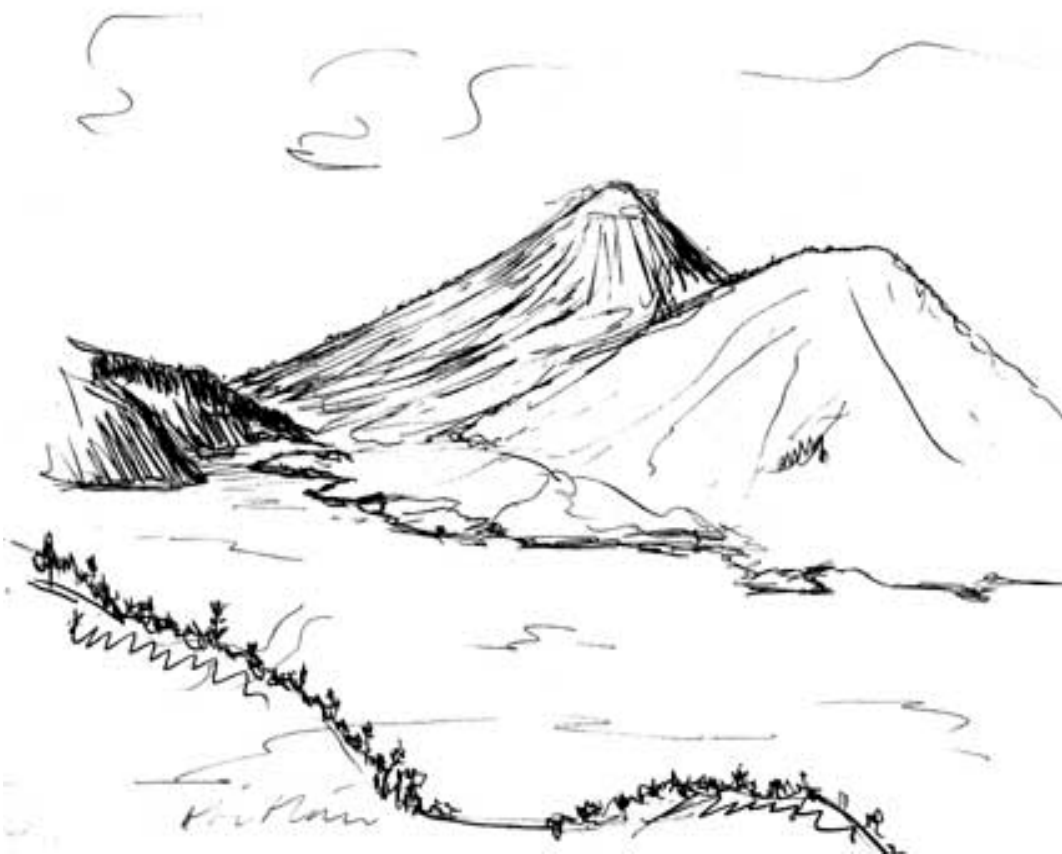
Ett moln av rökelse från de bedjande på trappan.

Trumman dunkar.

Quichéerna åkallar sina gudar.

Senare på eftermiddagen börjar de plocka bort stånden på torget. De dricker starkt vin på kantinerna och druckna indianer raglar omkring på gatorna. Men rökelsen stiger fortfarande från tempeltrappan.

På kvällen ligger staden öde och tom. I en paviljong i centralparken ger en blåsorkester konsert, men ingen lyssnar. Gatorna är tomma och tysta. Indianerna har försvunnit.

Atitlán

Atitlán — jordens blåaste sjö. Omgiven av fyra vulkan-käglor och tolv indianbyar.

På eftermiddagen:

Molnen leker över sjön. Lätta dimmor glider uppför bergssidorna som rökar. Vattenytan är rutmönstrad av vågorna. Bergen sträcker sig upp i molnen. Och där, högt högt däruppe, skymtar vulkanens topp mitt i de svä-

vande dimmorna. Som en sagoö i skyn.

Solen lyser genom de närmaste dimmorna och targar deras kanter i regnbågsfärger. Det susar i tallarna och några fåglar sjunger som taltrastar.

Sen skymms allt bort av ett grått töcken, som kommer rätt upp emot mig.

Jag går vidare.

På morgonen:

Djupt därnere: universums blå botten.

Sen smälter dimmorna snabbt och två vulkaner stiger fram som blåsvarta silhuetter. Vattenytan: silvervit.

På andra stranden små byar. Runt vulkanernas toppar snövita slöjor.

Sedan vidare mot Guatemala City.

En indian luckrar jorden med en bredbladig hacka på ett brant majsält vid väggkanten. Han har spinkiga bara ben under en ljusblå kjortel.

– Har du inga byxor? frågar jag.

– Como no! säger indianen och drar upp kjorteln och rullar ner ett par vida rödviträndiga byxor.

Mahognyskogen

Flög norrut i ett Aviateca-plan från Guatemala City till Cobán i provinsen Alta Verapaz.

Vi for över gröna berg och snuddade ibland vid lätta vita moln. Horisonten var vid och blå. Där nere skymtade små byar och en väg, som snirklade sig fram som en mager orm. Raviner och berg, majsält, skogar, brunröd jord, blå toppar vid synranden: Guatemala från luften.

Efter trettiotvå minuter sjönk planet snabbt och landade en smula klumpigt på ett ojämnt gräsfält och rullade fram till en barack. Jag steg av, bröt mig igenom ringen av grabbar, som ville bära ryggsäcken, och gav mig iväg in mot staden. Jag gick åt sidan för att släppa fram ett par taxibilar och en gul jeep men den gula jeepen stannade bredvid mig och föraren frågade på spanska om jag ville åka med. Jag hoppade in.

– I understand you are a foreigner, sa mannen vid raten. I am American.

– I am a Swede.

Sen for vi tysta in mot staden. Han var rätt lång till växten, blond och hade glasögon.

– Var ska ni bo? frågade han.

– Vet inte. Finns väl nåt billigt hotell.

Han funderade en stund.

– Ni får gärna bo hos mig. Jag har gott om plats. Min hustru är i Guatemala City – fick en liten förra veckan.

Det var Charles B. Briscoe, Logging Superintendent in Guatemala for Higgins Inc. of New Orleans. Mahognyhuggarbas i Guatemalas norra djungel.

Han körde rätt igenom staden till ett tvåvåningshus av trä. En stor blågulröd papegoja kom glatt vaggande emot oss och han böjde sig ner och kliade den på huvudet.

Vi åt lunch, serverad av en vacker indian kvinna. Sen satt vi på verandan och pratade.

– If you like, sa Briscoe, kan ni ju följa med mig till huggarlägret i Seból i morgon och stanna en vecka i djungeln.

I Cobán tassar kvinnorna omkring barfota med stora flata korgar på huvudet. De är klädda i blå kjolar och vita blusar, som fladdrar lösa kring midjan och kommer dem att likna fjärilar. Hela staden är full av dem. Männen ser man inte mycket av.

Kvinnorna bär långa vackra silverkedjor om halsen – bröllopskedjor, som läggs om man och hustru för att binda dem samman vid giftermålet.

På en hög kulle utanför staden ligger en vit kyrka. En sicksacktrappa leder dit upp. Med jämna avstånd är där nischer med krucifix; indianer ber framför dem och tän-

der vaxljus. Inne i kyrkan fladdrar lågor i koret och kvinnor sitter i andakt på bänkarna.

Däruppiifrån ser man ut över staden och gröna kullar och blå berg. Det är ett annat högland i Guatemala: quetcaiernas högland.

Vägen från Cobán till djungelbyn Seból har en tragisk historia. Den är omkring etthundra kilometer lång och byggdes av diktatorn Ubico med tvångsrekryterade arbetare. Lastbilar for genom byarna och fångade in indianer och tog dem till arbetslägren utan att ens ge dem tid att samla ihop sina tillhörigheter eller ta farväl av familjen. Många dog av umbäranden. Detta hände för endast femton år sen. Vägen är kantad av små monument med text i stil med denna: "Den regniga eftermiddagen den 30 januari 1940 anlände för första gången till denna plats herr general Jorge Ubico."

Men nu är den tyrannen för länge sedan krossad och glömd.

Vi svängde ut på den smala, krokiga, steniga landsvägen. Vi kom snart till den lilla staden San Pedro Carchá och for genom portarna vid en pittoresk bro. Vi var nu i Guatemalas kaffeland, där kaffebuskarnas blankpolerade blad glittrar under skuggträd på branterna. Där växer också bananer och majs, men kaffe är provinsen Alta Verapaz främsta produkt.

Detta högland är av ganska enastående karaktär: där

Seból

finns inga raviner och inga floder, kalkstensgrunden är nämligen så porös att vattnet rinner rätt igenom den. Därför kan man se milslånga dal gångar, som helt plötsligt slutar utan att släppa ut något vattenflöde. Underjorden är full av väldiga grottor och tunnlar.

Från den sista bergshöjden hade vi utsikt över djungeln – ett enda grönt böljande fält, som sträcker sig till lagunstaden Flores i provinsen Petén och där bortom till Yucatån och mayatemplen i Chichen Itzá.

Vi dök så ner i djungeln och for på en överväxt stig till Seból – mahognyhuggarnas läger.

Vid Seból tar vägen slut.

Den mynnar ut i en grön äng, där den förintas av gräset. Ängen kantas på två sidor av djungeln men sträcker sig på den tredje sidan ner till flodstranden. Floden heter Chajmayic och mynnar ut i floden Cancuén, som sedan byter namn och kallas Rio de la Pasión. Rio de la Pasión slingrar sig genom djungeln mil efter mil och når Rio Salinas, som har sina källor i närheten av Huehuetenango. Rio Salinas växer till sig och blir bredare och smutsigare och kallas sedan Rio Usumacinta och följer gränsen till Mexico och rinner in i provinsen Tabasco. Den ringlar sig så norrut över låglandet och når Mexikanska golfen och förintas där i havet.

I Seból har man köksbord av tumstjocka ohyvlade mahognyplankor och i några av de små outhärliga uthusen är till och med sätena med de stora runda hålen av vackert rödbrun mahogny.

Seból består av en samling gulbruna palmbladshus kring en gyttjepöl. I ett av dem bor Briscoe (kallad "Brick") och Don Juan. Don Juan heter egentligen Johannes Petersen och kom till Guamala från Tyskland i sin ungdom. Nu är han femtio år, men tropikerna har inte lämnat några spår på honom. Han har fortfarande blond hy, fullkomligt fri från solbränna. Förutom tyska och engelska talar han både spanska och quetcai flytande. Han är Bricks närmaste man och har mest hand om hus- och vägbyggen.

Han är kamrat med både indianer och svartingar och han är alltid orubbligt lugn och vänlig.

Brick och Don Juan och Charlie, en gammal, vithårig mekaniker av holländskt ursprung, är enda gringos i Seból. Deras närmaste medhjälpare är Cristino Alfonso Cabrera, förmannen, en ung, eldig centralamerikan med förmåga att hålla full fart på arbetarna.

Mahognyträden växer utspridda i den väldiga djungeln. De spanas upp av "jägaren", som varje dag genomkorsar snåren med en machete i handen och hugger upp små stigar till de eftersökta träden genom buskagen och rapporterar till Brick var de finns. Sen träder vägbyggarlaget i arbete och röjer upp bredare gator genom djungeln. Huggarna börjar sitt arbete. Mahognyträden är väldiga och deras diameter i fotändan kan uppgå till fyra-fem meter. Ändå måste de alltid huggas med yxor, sågas de kan de nämligen splittras och många meter värdefullt virke gå förlorat. Huggarna bygger först upp en plattform ovanför marken och sätter där igång att svinga yxorna i jämn, säker takt. Det kan ta flera dagar att fälla ett sådant träd. När det faller ekar braketen genom djungeln som åska.

Då stammarna delats upp i lämpliga längder lastar man dem på åttahjuliga vagnar och kör fram jättelika bandtraktorer, som släpar dem till basvägar och fraktar dem vidare till strömmar och flodstränder. Där ligger de sedan till regntiden, som infaller i juli eller augusti. Då

Vid Seból

vidtar det mest fascinerande arbetet: flottningen. Då flodens vattenstånd blivit lagom högt rullas de väldiga stockarna nerför bankarna och börjar sin tusenmila vattenfärd, som för dem ända till New Orleans. Petersen och ett gäng flottare ger sig efter dem i motorkanoter, tar loss de stockar som fastnat i forsarna eller djungelns lövverk, far utför floden och driver mahognytimret framför sig hela vägen genom denna vilda, utforskade urskog tills de når forsarna på gränsen till Mexico. Där tar ett annat flottarlag hand om timret och driver det till Mexikanska golfen, där det lastas på fartyg i hamnstaden Alvaro Obregón. Flottningen från Seból till mexikanska gränsen kan ta tre veckor, men i regel går det långsammare och ibland kan den ta två månader.

Omkring 2.500 stockar om året vandrar den vägen. Vid salt vatten är en enda av dem värd i genomsnitt 160 dollar, men då jag var i Seból fällde man en 900-dollarstock, den största både Brick och Don Juan någonsin sett. Man slet i två dar för att få ut den ur djungeln och lyckades inte förrän alla fyra bandtraktorerna spänts för.

Brick är tjugosju år men ser äldre ut, särskilt när han bär glasögon – och det måste han göra nästan alltid, trots att det är en plåga i den fuktiga djungeln. Till skydd mot insekterna under regntiden har han anlagt skägg, som visar tecken att bli rött. Han går klädd i blåbyxor och rutig sportskjorta och vandrar omkring i ter-

rängen som en van skogsman. Han sätter iväg med långa fjädrande kliv på mjuka rågummisulor och försvinner på ett ögonblick långt inne i djungelns mörker.

I sin gulmålade jeep tar han sig fram överallt där det finns tillstymmelse till hjulspår. Då dånar han fram genom gyttja och moras i god fart och sjunger cowboyvisor och vilda västern-melodier med hög och ljudlig stämma. Han är nämligen från Texas och som alla texaner omåttligt stolt över detta.

Brick drömde redan i barndomen om att resa till djungeln. Nu är han där och han trivs och vill aldrig fara därifrån. Han har köpt mark, där han tänker börja odla mahogny efter nya metoder.

– Nästa år ska det bli en massa ändringar, säger han.

Nästa år kommer det inte att gå till på alldeles samma sätt i mahognyskogen.

Han tänker bygga sig ett hus i Seból och ta dit hustrun och pojken. Det ska byggas på pålar och ha alla fyra väggarna av myggnät för luftväxlingens skull. Han ska ha ett fotogendrive kylskåp.

Han tänker tillbringa resten av sitt liv i Guatemalas djungel.

Det är bara en sak han inte trivs med i djungeln: maten.

– Ät bönor tre gånger om dan hela veckan, så blir nog du också trött på dem, säger han. Bönor och ris, ris och bönor, bönor och ris ... Men bara jag får hit frugan ...

Man behöver inte gå långt inåt djungeln för att träffa på indianer, som aldrig sett vare sig traktorer eller elektriskt ljus. Det händer att Brick, då han börjar använda sin reseradio i ett nytt djungelläger, får ett stort auditorium av undrande indianer, som aldrig förr hört talas om ett sådant underverk.

– Och för fem år sen (berättar Brick) bar kvinnorna här sällan kläder ovanför midjan. Nu gör de det i regel – det var några amerikanska missionärer, som lärde dem. Men i själ och hjärta föredrar de fortfarande att visa sina bruna bröst bara och de gör det alltid, när de står i floden och tvättar kläder. Och kommer man på dem med att bada nakna vänder de kanske ryggen till, men visar intet av den vita kvinnans nedärvda blygsel.

Indiankvinnorna i Seból är inga skönheter. Deras tjocka läppar, platta näsor och sneda ögon ger dem ett utseende, som inte är vackert efter västerländska mått. De är småväxta och fetlagda. Men trots detta är de fascinerande, kanske mest genom sin naturlighet, omedvetenhet och öppenhet.

– Neråt floden (berättar Petersen) finns det gott om indianer, som är helt ociviliserade. De har långt hår, karlarna också. De jagar och odlar majs. Jag hörde talas om en amerikan, som bott där bland dem i flera år. En ung man som hade tecknat ner deras språk i en bok. Han hade en kvinna och flera barn. Till slut hade han stjälpit i kanoten i en fors, slagit huvudet mot en sten och drunknat.

Det var några indianer, som berättade det. Det finns ståtliga ruiner här och där i djungeln. Många har säkert ännu inte upptäckts av vita män. Vid sjön Lacanjá på mexikanskt territorium finns en hel ruinstad. Jag var där en gång. En hel stad mitt i djungeln med vackra väggmålningar i husen.

Jag följer med Brick till Antonios läger på vägen till Chajmayic och går med dem in i djungeln på en smal stig. Terrängen är kuperad. Antonio skjuter en liten fågel, som han förklarar är muy sabroso.

Jag försöker förtvivlat hålla jämna steg med dem, men misslyckas kapitalt. Till slut sjunker jag ner på en träd-stam och förlorar kontakten med dem och beslutar att vända tillbaka samma väg. I tre kvart snubblar jag fram genom buskagen och håller hela tiden utkik efter de avhuggna kvistar, som är det enda som utmärker var stigen går fram.

Jag tror jag har gått vilse.

Men till slut upptäcker jag Antonios fågel och Bricks machete i ett träd och väntar där tills de kommer tillbaka. Det är mig fortfarande ett stort mysterium hur jag gick i djungeln den dagen. I djungeln måste man ha kompass för att klara sig. Det finns inget annat sätt att bestämma väderstrecken. Solen står ju för det mesta nära zenit.

När vi kommer hem är vi fulla av små fästingar, som

vi försöker bada bort i floden. Det går inte. De måste plockas bort en och en. De är först så små att de knappt syns, men då de suttit ett tag blir de fulla av blod och kan knipas bort med naglarna och klämmas mot något hårt så att de spricker. Att plocka fästingar är ett populärt tidsfördriv i djungeln.

En dag, när vi gick längs en stig, sporde jag Brick om namnet på ett träd. Han betraktade det eftertänksamt och länge och sa så:

– Jag vet inte.

– Och du ska vara jägmästare och djungelspecialist..

– My gosh, boy, den människa är hittills inte född, som kan säga namnet på alla träd i Guatemalas djungel. Det är inte säkert att alla ens har något namn. Då och då upptäcker man fortfarande nya träd här, träd som inte finns upptagna i någon flora. Hur många olika arter det finns har ingen människa någon aning om. Somliga menar trehundra, andra gissar på tretusen. Den senare-siffran är troligen mest korrekt.

Där finns ceiba – det heliga trädet, tropikernas största växt. Och cortes, som nämnts efter erövraren, därför att det är så hårt och obändigt. Och guaruna, som är smalt och långt och har ett hål rätt igenom. Det används för vattenledningar.

Brick och negergrabben Henry och jag satt på en sten

vid en frisk liten fors och språkade om djungeln.

– Är det inte så, frågade jag, att djungeln här nere är ganska olik de afrikanska och asiatiska urskogarna. Är inte den här djungeln vänligare på något sätt?

– Jo, sa Brick. Det har skrivits så mycket överdrivet nonsens om djungler. Men det är nog sant att vår djungel är en vänlig djungel. Här finns giftiga ormar, men här finns inga andra farliga djur. Våra tigrar är inte farliga och alligatorerna gör ingen människa för när. Det gör inte heller skogens största villebråd, tapiren, som håller sig i skymundan och sällan ses. Den ser ut som ett stort svin och har gott kött. Men det bästa av allt är att inte heller floderna är farliga – här finns inga otäcka fiskar, som äter både människor och djur levande som nere i Amazondjungeln.

– Cabrera säger att han vill övergå till chiclet, sa Don Juan.

Chiclet är råmaterial till tuggummi och Guatemalas djungel är världens främsta producent av denna underliga vara. Den fås från chicletträdet, som tappas på sin saft genom sneda snitt uppifrån och ner. När man på det sättet samlat tillräckligt av den vita vätskan börjar kokningsproceduren, som pågår i omkring tolv timmar. I början är mjölken flytande men med en gång blir den tjock och klibbig. El chicletario rör om i grytan med en käpp och berbetar sen den gråbruna massan med hän-

derna, som doppas i vatten för att inte klibba fast. Slutligen gjuts den i formar klädda med gröna löv och får stelna till block på omkring tio kilo, vilka vart och ett är värt omkring femton dollar. Chicleten exporteras så till USA och förvandlas till tuggummi. Flores, provinsen Peténs huvudstad, är jordens främsta chicletcentrum.

– En chicletario kan tjäna bra mycket mer än en mahoganero, sa Don Juan.

– Om jag kan tjäna mer som chicletario kan jag inte förstå varför jag är mahoganero, sa Brick.

– My god, jag skulle inte vilja byta för aldrig det, sa Don Juan. Chicletario – Bosch! Vilket liv! Klättra i träd, bli uppäten av moskiter. De arbetar bara under regnsäsongen. De klättrar i träden och tappar dem på den kladdiga vätskan. Det är som klister. De har ett slags mössor till skydd för moskiterna, men det hjälper inte mycket. Och det finns flugor som äter upp öronen på dem. Totalt! Har du inte sett den där indiengrabben, som alltid går med en mössa på sned, så att man inte ser ena örat. Det örat finns inte. Han jobbade med chiclet ett år och flugorna åt upp det. Fy tusan

Men jag har aldrig sett en chicletario bli så arg, som när han fått en skunk i chicleten. Skunkarna tycker om doften och dras till de stora kittlarna, när de kokar den. Så trillar de ner i grytan och blir fast där. Och förstör chicleten naturligtvis. Brother, har du nånsin fått en spruta från en skunk på dig? Den odören sitter kvar i månader!

Jag följde med Don Juan och en indian kvinna på en tur utför floden i en trädstamskanot med utombordsmotor.

Floden har kristallklart blågrönt vatten, en ström av frisk svalka under dagarnas hetta. Knotiga halvsjunkna trädstammar sticker upp ovanför den glänsande ytan som jätteödlor. Djungeln växer långt ut över stränderna, hänger sig törstig över vattnet. Stora gula fjärilar fladdrar i solglittret.

När vi vände mörknade det. Vi for hem i nymånens svaga sken och Don Juan manövrerade skickligt kano-ten genom forsarna.

I skymningen vaknar natten i djungeln. Syrsorna, de eviga syrsorna, börjar spela medan solen ännu ger kvällningen en aning ljus. Så blir det snabbt mörkare. Då börjar grodorna vissla. De visslar från alla håll, långa utdragna visslingar.

I mörkret tänds eldflugorna. Man kan se dem flygande i alla riktningar. De sänder ut korta klara ljussignaler som flygplan om natten.

Sen tystnar visselgrodorna och kväkargrodorna fortsätter konserten. De trivs bäst då det nyss har regnat. Då regnet har kommit försiktigt och trevande och sen växt till en häftig skur och dragit bort, kommer kväkargrodorna. De samlas kring pölen i mitten av huggarlägret och börjar en obeskrivlig musik. De kväker och sjunger oavbrutet, öronbedövande. De tycks vara miljoner.

Tidigt på morgonen, innan solen gått upp, börjar byns tuppar gala. Deras galanden skär genom märmg och ben. Den låten saknar all tjustning, saknar den sövande mystik, som nattens djungelljud har. De galande tupparna låter bara illa. De omöjliggör all sömn och tvingar alla att gå upp i gryningen.

Åttonde dagen i Seból var söndag. Det pågick alltjämt en ganska livlig aktivitet i lägret, men Brick, Don Juan och jag gjorde just ingenting annat än låg i hängmattorna och läste. Det var fruktansvärt varmt. Svetten forsade i strömmar trots att vi alla höll oss orörliga.

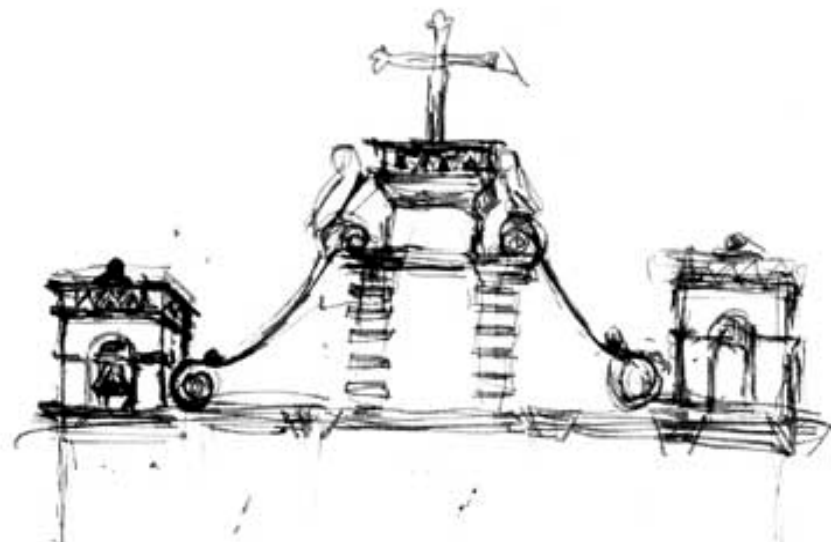
Nionde dagen gav Brick sig ut med negern Henry och en motorsåg. Petersen fick ett malariaanfall, det första på över ett år, sa han. Han frös och skakade i hettan. Han försökte fortsätta sitt skrivarbete men kunde inte hålla i pennan. Han kräktes och gick till sängs.

Tionde dagen tog jag farväl av Brick och Don Juan och for med en lastbil till Cobán. Flaket var fullt med indianer.

Lämnade Cobán till fots.

Just innan eftermiddagens skyfall började fick jag gratiskjuts med en buss till Santa Cruz och när jag steg av där sken åter solen. Det var femton kilometer till Tactic och jag fortsatte längs landsvägen, som var full av pölar efter regnet. Den följde det övre loppet till en forsande flod, som blev större och ljudligare för varje kilometer. I solnedgången kom jag ut i en vid dalgång med fjällliknande låga berg på sidorna. I skymningen började eldflugorna virvla över vägen. De lyste i miljoner med skarpt sken som flygande stjärnor och gav en stämning av djup mystik. Jag hade aldrig sett en sådan förtrollande dans av eldflugor. Korta vita himmelsblixtar förhöjde ytterligare detta nattliga skådespel.

Enstaka lyktor lyste upp gatorna i den lilla staden Tactic. Utanför den ålderdomliga vita kyrkfasaden spelade två män marimba, ett xylofonliknande träinstrument, som räknas som Guatemalas nationalinstrument. Det var rätt vilda, allt annat än kyrkliga rytmer. En procession av barn med vaxljus i händerna kom ut ur kyrkan. Jag köpte ett glas röd saft i en butik och

Tactic

fick hyra en säng utan lakan för bara tjugofem centavos. När jag skulle gå in och lägga mig stod en lättklädd kvinna vid en lyktstolpe utanför dörren.

I morgonljuset for jag med en fullsatt buss utför den smalnande dalen till järnvägsstationen Pancajché – bara ett stort magasin av korrugerad plåt. Där var fullt med folk utanför. Indiankvinnor satt på marken och sålde bröd och bananer, paterna, stora bönskidor med sött fruktkött, och guanava, gröna syrliga gurkor.

Denna järnväg är Centralamerikas originellaste. Den är smalspårig och bara femtio kilometer lång och dess två inte överdrivet parallella spår ringlar sig som ett par ormar från Pancajché till Panzós vid floden Polochic.

Om en stund kom ett roligt litet tåg skramlande med en personvagn för första och andra klass och några gods-finkor för tredje klass. Lokföraren, en åttioårig krokryg-

gig neger, kom från Kentucky 1885 och hjälpte till att bygga järnvägen. Loket grävde man upp ur sanden på flodstranden, där en pråm hade havererat, berättade han.

Vi tuffade långsamt fram genom majsåkrar och fält av höga sockerrör. Ibland for vi så nära träden att grenarna slog in genom fönstren. Jag åkte första klass, ty denna resa hade ordnats av Guatemalas officiella turistbyrå, och hade sällskap med tre trevliga guatemaltekar från Guatemala City samt mr Collins, amerikan i fyrtioårsåldern, ungkarl ("Can't help it – I tried!") på semestertur i vit skjorta och mörkbrun gabardinkostym.

Vi kom till Panzós, en tropisk by av träruckel med flugnät för fönstren, helt olik de vita städerna på höglandet. Vi fick några förfriskningar ur ett fotogendrivet kylskåp på byns enda bar och sov på enkla segeldukssängar i järnvägshotellet nära floden.

På morgonen väcktes vi klockan fem, fick kaffe och utrustades med lunchpaket. Vi hörde rytanden långt bortifrån – apor i djungeln, sas det. Vi gick ombord på en hög långsmal flodmotorbåt och fick sitta allra överst framför styrhytten under ett segeldukstak.

Vi hade god utsikt. Flodens vatten var först smutsbrunt men blev sen gulare och gulare ju längre ner vi kom. Vi for mellan de gröna stränderna i fyra timmar. Här och där fick någon av oss syn på en flock apor i träden och rapporterade det till de andra. Men vi såg bara en alligator på hela färden – han låg på en sand-

El Estor

bank, orörlig som en trädstock, och flyttade sig inte en tum fastän svallvågorna från båten sköljde över honom.

Fågellivet var rikligare. Längs vattenytan flög små storhuvade fiskarfåglar och här och där i träden satt underliga ormhalsar. Vi hörde zaraguates, ett slags apor, vråla på avstånd och såg några jättestora ödlor kila upp för stammar. Men annars låg djungeln tyst och stilla.

En mager neger med svart basker styrde båten. Floden ringlade sig i många krökar och var full av sandbankar.

Vattnet ändrade färg och blev gulgrönt. Floden delade sig i många armar och vi for genom deltalandet ut på

sjön Izabal. Vi styrde först till El Estor, en liten by vid sjöstranden. Där fanns en kyrka av korrugerad plåt och ett häkte, låst med ett kraftigt hänglås. En arrestant kikade ut genom gallergluggen. Kvinnor tvättade under palmer vid stranden.

Vi styrde sen rätt över sjön, omramad av skogklädda höjder, gröna på nära håll, blåare än himlen på andra stranden. Efter ett par timmar landade vi vid San Felipe, som ligger i sjöns norra spets, där en bred flod fortsätter.

Just i mynningen ligger ruinerna efter ett spanskt fort, byggt av erövrarna som spärr för sjön mot engelska inkräktare. Nu växer klängväxter över de fallna murarna och endast ett par rostiga kanonrör påminner om deras historia.

Vi tog ombord några säckar kokosnötter och fortsatte genom en bred flod, som snart öppnade sig till en ny insjö, El Golfete, full av öar. Där var gott om palmladsboningar längs stränderna ett stycke, men sen tog djungeln åter överhanden.

Sjön smalnar till den ombesjungna Rio Dulce, Söta

Izabal mot San Felipe

floden, som har djupt grönt vatten och flyter långsamt och majestätiskt mellan väldiga lodräta bergväggar, klädda med tät grönska. Ovanför vattenbrynet har floden grävt ut gångar och tunnlar, där lövrankor och lianer från träden bildar en vattenträdgård av stor skönhet. Vi såg kanoter glida omkring i skumrasket med karlar beredda med spjut i fören. De jagade alligatorer. Vi såg en flyta i ytan nära stranden.

Sent på dagen kom vi ut i Karibiska sjön. Några delfiner mötte oss i flodmynningen, tumlande i vattenbrynet. Vi lade till i Livingstons hamn, där piren var full av negerpojkar, som ville bära bagage.

Jag fick tag på ett billigt hotellrum med en säng, ett lakan, ett stearinljus och en butelj dricksvatten och gick sen ner mot kusten. Palmerna färgades röda av solnedgången. Där nere sköljde vågorna in över sanden och jag bländades av himlens skönhet. Solen hade just gått ner bakom Belizes kustremsa i nordväst och rymden lyste i de otroligaste färger. I norr sträckte sig en mörkviolett åskblixtrande molnbank ut över havet. Ovanför mig var himlen ännu ljus blå och bakom mig började fullmånen lysa.

Miljoner moskiter svärmade ut över den ljumma stranden i skymningen och stora tjocka paddor kom hopande mot vattenbrynet då mörkret lagt sig. Svaga glödlampor lyste längs Livingstons gator och i husen tändes fotogenlampor och vaxljus.

Jag ligger under en palm vid Kokoskusten och ser på strandlivet. Svarta kvinnor kommer gående barfota vid vattnet med stora tvättbaljor, korgar eller vedknippen på huvudena. Några har hattarna nertryckta långt över ansiktet och ser komiska ut. Andra är ståtliga och vackra med höga bröst under tunna bomullsklänningar och svarta glänsande lemmar.

Karlar och pojkar kommer paddlande i trädstamskanoter längs stranden i en jämn ström bort mot Livingston. Där finns båtar av olika storlekar, från små kajakliknande enmansfarkoster till större kanoter med plats för tio man och mer. Där kommer några familjebåtar med kvinnor med paraplyer uppspända till skydd mot solen.

En svart gamling kommer fram till mig och börjar prata på saftig, svårförståelig engelska. Det är Marcos Contreras, sextiofem år. Han har kokosnötter att sälja och jag följer med honom till hans boning, ett par palmbladshus och en kokospalm. Han sätter iväg uppför palmstammen kvickt som en apa och börjar kasta ner nötter till höger och vänster. Sen öppnar han en åt mig med en machete och jag dricker den söta närande saften.

Han är sköldpaddsfångare, säger han. Det är färskt sköldpaddskött som håller honom i så fin form. Han kommer att leva tills han blir hundra år om han bara äter färskt sköldpaddskött varje dag. Men det börjar bli

svårt att få tag på sköldpaddor.

Marcos modersmål är carib, som talas av de flesta negrer på nordkusten. Det är en underlig rotväliska, omöjlig att förstå för den oinvigde. Han sjunger en stump på "africano" för att bevisa sin härstamning från andra sidan Atlanten.

Jag går tillbaka till stranden och drar på mig badbyxorna. Ett stycke utåt håller några svartingar på med fiske och jag vadar ut till dem med kameran för att ta en bild. En av dem inbjuder mig att följa med på en fisketur. Jag vadar tillbaka till stranden efter kläderna och rullar ihop dem i ett knyte och går sen ombord på båten. Det är Antony Arena, en storsvullst typ med svarta svällande muskler, och hans kamrater Alberto, Fernando, och Jorge. Antony är från Brittiska Honduras och var i England tre år under kriget som soldat i en frivilligbataljon.

Då vi paddlat ett stycke ut dyker den minste av karlarna överbord med en tross och vi sätter full fart ut mot sjön, medan trossen löper ut. Den fäst vid ett stort nät, som Antony kastar ut medan vi styr åter mot land i en vid båge. Nätet slutar med en annan tross och vi hoppar alla överbord och står till midjan i vatnet och börjar hiva in nätet med förenade krafter. Det kommer in som en väldig säck och två av pojkarna hukar sig ner och ser till att det inte blir något utlopp nere vid botten. Fisken sprattlar inne i påsen och till slut lyfter vi upp hela den finmaskiga

Livingston

innerdelen ovanför ytan. Men fiskarna är inte av rätta sorten och de flesta släpps därför åter ut i havet.

Vi gör några sådana slag utåt havet. Stora pelikaner vilar på vågorna eller seglar som skepp i luften. Svarta fregattfåglar dyker efter fisk.

Vi paddlar vidare till en liten flodmynning och gör ett par slag mellan stränderna. Färskvattnet är isande kallt.

Vi gör ett nytt försök ute i havet, men fångsten är dålig. Då sätter vi kurs tillbaka till Livingston i den brännande goda solen.

Tropisk hamn

I gryningen lämnade jag Livingston ombord på en skuta, som följde Amatiquebuktens sydkust till Puerto Barrios, Guatemalas atlanthamn. Hajfenor skar genom vattnet och stim av flygfiskar surrade över ytan då och då. Solen gick upp bakom moln. Av den långa sandiga udden långt i norr syntes ingenting annat än kokospalmernas toppar. De såg ut att växa direkt upp ur havet.

Puerto Barrios ... Av alla tropiska hamnar, av alla smutsiga hålor, av alla heta helveten jag såg i Centralamerika var Puerto Barrios det värsta.

Där är en lång betongpir, där vita båtar lastar bananer. Där är några stora trähus, hotell och hamnkontor runt en parque central med några skuggande träd. Men resten ... Resten är bara några stora dammiga öppna platser, magasin och träruckel, barer och bordeller och en olidlig vindlös hetta.

Jag fick ett simpelt rum med hyggligt rena lakan på hotellet och gick sen ner och satte mig på en stensoffa i parken. Jag kom i samspråk med en neger i vinröd skjorta och kaptensmössa och introducerades av denne för "Fin-

land”, en tjugoeittårig finsk sjöman med fullkomligt karaktärslösa ögon. Han hade blivit akterseglad efter att ha finkats för smuggelförsök. Han dömdes till 1500 dollars (!) böter. Rederiet betalade men han kom inte ut ur fängelset i tid och hade nu gått i Puerto Barrios i två månader och beredde sig på två månader till. Två månader i detta klimat och denna omgivning av horhus och kantiner hade satt sina spår på honom och två månader till tycktes kunna betyda hans slutliga fördärv.

– Men för fasen! utropade finnen plötsligt, när vi satt och pratade. Ta av dig den där slidkniven sakta och för-

siktigt och akta så inte snuten ser dig.

Jag lydde kvickt hans råd, sen han givit mig närmare förklaring. Det är strängeligen förbjudet att bära vapen i Puerto Barrios och till vapen räknas inte bara slidknivar utan även mindre pennknivar. Det var en fredlig dansk kock, som råkade ut för en polisrazzia och dömdes till trettio dagars fängelse eller trettio dollars böter valfritt för att han råkade ha en liten pennkniv i fickan. (Han valde fängelse men blev utlöst av skepparn.) Det är osannolikt att jag kommit undan med trettio dollars böter om min två decimeter långa slidkniv upptäckts.

Det låg en norsk båt, chartrad för banantransport från Guatemala till New York, vid piren och jag träffade ett par norska sjömän med lådkameror och en norsk telegrafist i välpressad, bländvit dress. Jag fick höra några historier om skandinaviska sjömän:

Det var en norsk maskinist som satt i hamnparken i Puerto Barrios, då en polis kom med ett gevär och ville visitera honom. Norrbaggen fattade humör, knep till sig geväret och kastade bort det, tog polisen i kragen, vände uppochner på honom och gav honom en ordentlig omgång stryk. Sen lade han iväg i full fart för att sätta sig i säkerhet på fartyget, för han förstod att nu var fan lös. Men där stod en annan polis bakom en knut och maskinisten blev gripen. Han dömdes till åtta års fängelse! Efter fyra år i buren i Puerto Barrios, där man inte serverar annan mat än tortillas och frijoles, släpptes han ut

som ett psykiskt vrak. Han var oduglig till allt arbete och måste sändas hem.

Det taltes om en dansk båt som låg på grund på ett rev utanför Belice. Fyren hade varit släckt på nordudden, men det hade den varit länge och det stod klart angivet på sjökortet. De hade seglat rutten många gånger tidigare och kände till den. Det fanns bara en förklaring till grundstötningen, sa finnen, som jobbat på båten och kände till den. De hade varit pin fulla. Det fartyget var känt för att vara vått. Maten var dålig men brännvin fanns hur mycket som helst. En gång, när båten for från La Ceiba, fanns det inte en nykter karl ombord.

Jag hörde en hel del i den stilen och det kändes en smula obehagligt att tänka sig att skandinaviska båtar går över oceanen på eget bevåg med automatstyrningen påkopplad, medan styrman ligger och sover ruset av sig och rorsman är så full att han inte ser mer än en halv meter framför sig. Men sådant händer.

Det taltes om skandinaviska sjömän som supit ihjäl sig i Puerto Barrios och om andra som trillat i sjön och drunknat i fyllan och villan.

Det var olidligt hett redan vid åttatiden på morgonen. Före middagen lade jag mig naken på bädden och slocknade. Tändes inte förrän på kvällen. Jag gick ner på den långa verandan på nedre botten för att finna svalka. Sjömän kom in från piren och gick omkring i grupper. Jag

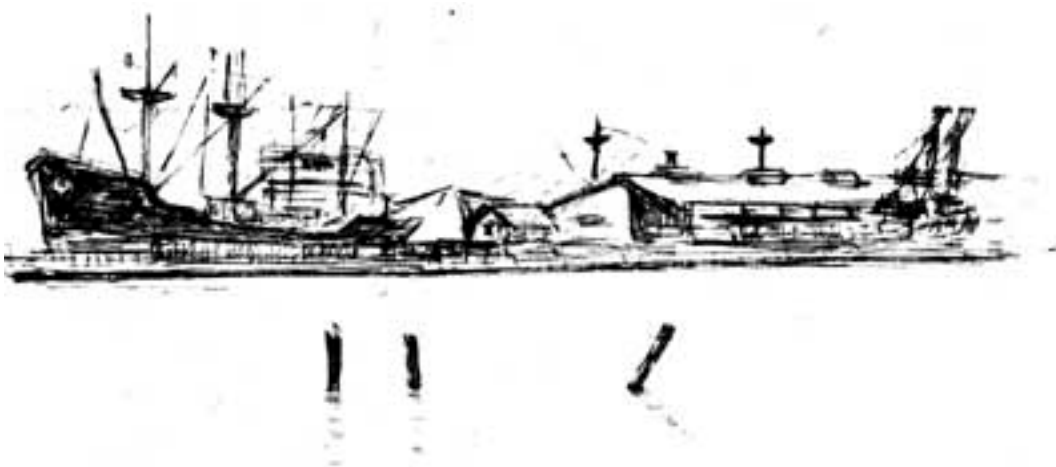
talade med en blåsvart välbyggd neger och fick höra hans livs historia på god amerikansk slang.

Han föddes i Brittiska Honduras. Var polis där i två månader, innan han tröttnade på det jobbet och gick till sjöss. Hamnade i USA och blev amerikansk medborgare på falskt pass och fick ett social security card. Han bodde där i fyra år och jobbade på ett skeppsvarv och gifte sig.

Men så en dag började hans flicka tala om att han borde gå till sjöss igen för att tjäna mera pengar. Allright, sa han, om du vill det så går jag till sjöss.

Det var slutet på hans lyckliga dagar i USA. Då han försökte komma in i Staterna igen efter en tur på sjön hade han nämligen bara guatemalteckiskt pass och det rödrädda USA släpper inte in några guatemalteckare längre – de betraktas alla som kommunister.

Så nu går han i Puerto Barrios och förlorar tid.

Puerto Barrios

– I hate this fucking place! Folk här är bakom tiden. Inget jobb. Ibland måste jag gå till sängs hungrig. Ju fortare jag kan komma härifrån desto bättre. Jag kan inte gå här och förlora tid.

Men han går där och förlorar tid.

– Man gör saker i det här landet, som man inte kan tänka sig att göra på andra ställen. Jag har gjort saker som jag efteråt inte kan begripa hur jag kunnat göra.

– Vad då till exempel?

– Well ... You know ... Till exempel – det har varit sex mord här i Puerto Barrios i år. (Detta var i maj.)

Han sitter där på verandaräcket och kastar törstiga ögon efter en slank negress som går förbi.

Ett jazzband börjar spela från musikestraden i parken. Folk rör sig runt eller sitter på stensofforna under palmerna. Det lyser ute på piren och skramlar ibland av kättingar och vinschar.

Det är söndagskväll i Puerto Barrios.

Jag går in på en bar för att få en refresco. Där sitter tre karlar vid disken och dricker öl.

– Kjenner dere denne gutten Torvaldsen, første styrmann på "Casablanca" ? säger en av dem på rolig glittrande norska. Det var en flink gutt ...

Vid utgången står en svart barfotapojke och spelar på en automat. Han får ett lyckoskott och skrattar med hela ansiktet, då pengarna rasar ut. Sen spelar han bort alltsammans.

Jag hade tänkt stanna två dar i Puerto Barrios men greps av panik tidigt den andra morgonen och kastade mig på tåget i sista stund och drog en suck av obeskrivlig lättnad, då det skramlade bort från stationen.

Bananerna

United Fruit Company är egentligen inte bara ett handelsbolag och en fruktodlarsfirma – det är ett imperium. Det har sina tentakler utsträckta över hela Centralamerika. Det går under sin ursprungliga benämning i norra Guatemala och Costa Rica, i södra Guatemala kallas det Compania Agricola de Guatemala, i Honduras Tela Railroad Company och i Panamå Chiriqui Land Company. Det har högkvarteret i New York, USA.

Det har omätliga jordegendomar och väldiga rikedomar, det är Centralamerikas farligaste stormakt. Det har alltid bekämpats och bekämpas alltjämt ihärdigt av de små republikerna och det har för alla centralamerikaner kommit att framstå som roten till yanquis stora inflytande, som det mest påtagliga exemplet på USA:s imperialism, det mest hatade av allt norteamericano.

Fruktkompaniet odlar bananer på väldiga plantagen i alla de centralamerikanska republikerna med undantag av El Salvador. Det röjer upp djunglerna och förvandlar dem till bördiga bananfält och bygger moderna villastäder med luftkonditionering och högsta levnadsstandard. Men i de städerna bor bara gringos.

Koncernen gör också en del för att höja infödingarnas levnadsstandard. Den håller med skolor och sjukhus och utrotar malaria efter modernaste metoder. Men dess historia har många mörka kapitel. Centralamerikanerna glömmer inte lätt oförrätter och därför ser de flesta av dem rött, när det talas om "United Fruit".

Jag kom i kontakt med United Fruit Company flera gånger under resan söderut. Tre lyxiga dagar bodde jag som deras gäst i Bananera och tackade himlen för att jag tvättat en skjorta någorlunda ren i floden vid Seból.

Bananera

Bananörten är en av jordens mest fascinerande växter. Det finns ingenting som så sjuder av skapande ur bördig jord och växande ur rik mylla som en bananskog. Där spirar oavbrutet nya skott upp ur marken så snabbt att man inbillar sig se dem växa, de färdiga örternas väldiga gröna blad insuper solen, fruktstockarna hänger tunga från stammarna och i den djupa skuggan vid rötterna ligger nedfallna blad och ruttnande stamdelar, på väg att åter bli mull och på nytt starta denna vidunderliga livscykel.

En avhuggen del av en bananstam grävs ner i jorden. Den måste ha ett par ”ögon”, precis som potatis, och sänder snart upp ett skott genom jordytan. Detta utvecklas på omkring åtta månader till en jätteört på bortåt fem meters höjd och börjar sedan producera frukterna. Detta är den mest fängslande akten i dramat:

Bananknoppen böjer sig ut från stammen. Den är först grön men blir sedan violett och mognar. Ett och ett rullar blombladen upp sig, lossnar och svävar till marken, och efter en tid blottas under dem embryot till bananstocken. Där sitter början till bananerna i en klase riktade nedåt som spretiga fingrar. De blir tjockare och längre och börjar så vända sig uppåt mot solen tills slutligen hela den väldiga klasen av gröna frukter pekar uppåt. Så växer de tills de rundnat och är färdiga för skörd. Skörde mannen sticker kniven i stammen, som böjer sig nedåt tills bananklasen kommit på axelhöjd. En annan man

tar hand om den. Sedan kapas bananstammen vid roten; den duger inte längre, bananörten bär bara frukt en gång. I stället får nu ett annat rotskott, som vid skörden blivit halvfärdigt, utvecklas till att bära frukt, samtidigt som ett ännu färskare skott växer till halv storlek.

Bananerna skördas alltså gröna. Mulor bär fram dem till järnvägen, de lastas i järnvägsvagnar och fraktas till bananhamnen, där de tas ombord på stora vita kylfartyg, som för dem till USA eller Europa. Under överfarten börjar de mogna och under laging i särskilda lokaler med noga kontrollerad temperatur blir de gula och är sedan färdiga att konsumeras. Denna eftermognad är nödvändig – även tropikernas folk skördar bananerna gröna och låter dem gulna efteråt; på det sättet blir smaken bättre.

Det finns ett otal olika arter av bananer alltifrån de stora platanos, vilka knappast kan ätas råa men är delikata kokta eller stekta, till de små söta miniatyrbananerna, som kallas ladyfingers.

De stora bananplantagerna i Centralamerika har under de senaste decennierna drabbats av två sjukdomar, som man först på senare år lärt sig få bukt med. Det är sigatokasjukan, en bladåkomma, som förebyggs genom besprutning med kopparsulfid, ett gift som måste tvättas av innan bananerna exporteras. Svårare är panamasjukan, men United Fruit Company bedriver kostsamma experiment för att få bukt med den och har funnit att

sjukdomen tycks kunna utrotas om den smittade jorden läggs under vatten i ett och ett halvt år.

Bananlandet är väglöst land. En landsväg från Guatemala City till nordkusten har påbörjats, men är ännu långtifrån fullbordad. Enda förbindelse är således järnvägen, vilken ägs av amerikaner. Runt Bananera har United Fruit Company ett nät av järnvägar genom plantagerna. I de trakterna är det nämligen lättare att bygga järnväg än landsväg och mera praktiskt.

Mr P. K. Ritter tog hand om mig. Han är Bananeras hus-
tomte och mest känd som "Don Paulito", sjuttiosju år gammal men still klicking (säger han själv). Han är född i Tyskland men har nästan glömt sitt modersmål för en tjock amerikaengelska. Han talar barskt som en gammal militär och svär med oöverträffad känsla. Jag har aldrig hört någon säga "My goodness" så uttrycksfullt som mr Ritter.

Ritter tog mig med på en tur genom bananplantagen i en orangefärgad motordressen, det underligaste fordon jag dittills åkt med. Den bestod egentligen endast av en fyrkantig plattform med tak och en frontvägg med två små glasrutor och ett flugnät. Den drevs av en encylindrig motor, puttrande som en ålderstigen fiskeskuta. Förare var en stornäst figur, som hämtad från en H. C. Andersen-saga. Han modererade hastigheten endast genom att till- och fränkoppla tändningen och bromsa ibland.

I detta fortskaffningsmedel skumpade vi ut på spåret genom plantagerna. Vid varje rälskorsning stannade föraren vid ett telefonskåp och hörde efter om banan var klar. Ibland måste vi vänta för att släppa förbi banantåg, rälsgående lastbilar eller dressiner.

Vi passerade med korta mellanrum de många arbetarlägren, som Ritter kallade "farms". De bar alla fantasiegående namn efter nordamerikanska indianstammar – Oneida, Chickasaw Wye, Creek Nr 3, Chinook 8, Aztek – och bestod av en eller två långa rader baracker längs järnvägen, byggda av trä på höga cementpelare, ett finare hus för chefen och en kommissariatsbyggnad.

Quiriguas tempel

Vid den tiden då barbarerna lade romarriket i aska och Europa sjönk i medeltid nådde mayaindianernas civilisation sin höjdpunkt. För trettiotusen år sen hade de kommit på en landbrygga över Berings sund till Den nya världen, vandrat söderut och spritt sig över de väldiga kontinenterna. Under årtusenden levde de som jägare och samlare i djungler och ödemarker tills de lärde sig bruka jorden och på några sekler byggde upp de sagoriken i Mexico och Guatemala, Peru och Bolivia, bland vilka mayakulturen var den mest lysande. För sexhundra år sen byggde de väldiga städer, fyllda med konstverk av oöverträffad skönhet, uppfann en tideräkning, som i många avseenden var noggrannare och bättre än våra dagars, och utvecklade också ett skriftspråk. I många fall var deras civilisation så lik vår egen, då denna först uppträdde i Mesopotamien och Egypten, att många tror att den vällt fram ur samma källa.

Mayakulturen utvecklades i nuvarande departementet Petén i norra Guatemala, spred sig sedan till västra Honduras och till Yucatáns halvö. Under sex århundraden existerade det så kallade Gamla riket och hela detta

område var tätt befolkat och fyllt av ståtliga tempelstäder. Sedan övergavs plötsligt alla dessa städer och uppslukades av djungeln – varför vet man inte med säkerhet. Kanhända berodde det på utsugning av jorden, på inbördeskrig eller epidemier. Men i Yucatán levde mayacivilisationen vidare och ruinstäderna Uxmal och Chichen Itzá vittnar där om gången storhet. Nya riket varade från nionde till femtonde århundradet.

Mitt i Bananlandet ligger lämningarna av Quirigua, mayastaden.

Av detta forna metropolis återstår nu endast en vacker park i en tät vildvuxen djungellund, en grön dal där tidlösheten svävar som en vit fågel. Där står mayas hieroglyfstenar, mörka majestätiska monument, tänkande, betraktande, stumt berättande om den civilisation som djungeln begravde.

Dessa monoliter skapades ungefär samtidigt som våra svenska förfäder reste sina runstenar. Men den vackraste runslinga tål ingen jämförelse med dessa hieroglyfer och reliefer, av vilka en del anses vara det bästa av ursprunglig konst, som ännu finns kvar på den amerikanska kontinenten.

Quiriguas monoliter är tidmärken, resta med ett mellanrum av fem år.. Mayas kalender utgick från 4 Ahau 8 Cumhu, vilket betyder ”dagen Ahau i fjärde position i veckan och på åttonde plats i månaden Cumhu”. Över-

allt återkommer tecknet för kin, som betyder sol eller dag. Olika ornament, groteska huvuden mest, står som beteckningar för de olika tidsenheter: cykel, 144.000 dagar; katun, 7.200 dagar, tun, 360 dagar; uinal, 20 dagar; och kin, dag. Man beräknar att den första monoliter, som bär beteckningen 2 Ahau, 13 Zec, restes år 751 efter Kristus och den sista – 3 Ahau, 3 Yax – år 805.

Vi vandrade omkring i ruinstaden bakom Tidens lund. Gick uppför samma trappsteg och samma stenar, som mayas nötte för över ett årtusende sedan.

– Här... sa mr Ritter, här bodde översteprästen. Här sov han och på andra sidan muren hade han köket. Och här hade de gillessalen – ett stort rum med utsikt över tempelplatsen. Här hade prästerna sina samman-trä-den.

Nu tränger den tropiska växtligheten in över tempelplatsen och runtom den står djungeln ljudlös. Taken har för länge sedan förintats och stenarna vittrar sönder. Skyfall jämnar ruinerna med marken. Men ännu kan man stå i översteprästens sal och höra luften eka av mayas offerfester:

Det är dagen Ahau i fjärde position i veckan och på trettonde plats i månaden Ceh ...

Röken stiger från altaret. På tempelplatsen ligger folket på knä, åkallande gudarna. På trappan vid altaret rör sig värdiga präster, klädda i jaguarskinn och med smycken av jade.

O, store Yum Kaax, jordens gud! sjunger de. Yum Kaax,

Yum Kaax, giv åt mayas, ditt folk, stora skördar, rikedom och välgång. Mpuch, dödens herre, Yum Kaax, store krigare, förskona oss från våra fiender, låt mayas, edra tjänare, leva länge i fred. O Itzamna, skapare, store fader, universums härskare, dina tillbedjare hylla dig...

Tidningspojknas gälla röster ekar mellan husväggarna i Guatemala City:

La Hooora de hoooy! El diaaario de oposiciooon! El aaanticornuniiista! El Imparciaaal de hoooy!

Lustre! skriker skoputsargrabbarna. Shine mister!?!

Solen håller på att gå ner. Lysande moln ligger runt horisonten. Jag sitter i centralparken framför den stora orkesterestraden och lyssnar på radiomusiken från högtalaren. Tror det är Mozart. Där sitter mycket folk på bänkarna. Några intellektuella i diskussion om politiska dagsfrågor. Några unga par i samtal om helt andra ting. Några välklädda arbetskarlar.

Det är så ljumt i luften; jag sitter i bara skjortan. Det är lugnt och skönt. Fåglar kvittrar i träden. Trafiken hörs bara som ett dovt surr.

Men plötsligt bryts musiken i högtalaren och en kvin-noröst säger på engelska:

"This is the free and democratic voice of the people of Guatemala talking to the people of Belice, the territory so ironically called British Honduras."

Nationalpalatset i Guatemala City

Det är Guatemalas frihetssändare till Brittiska Honduras. Tre kvällar i veckan bjuder den på musik och propaganda på engelska och spanska.

"Dispyten mellan Guatemala och England om Belice är i dag en dispyt mellan Amerika och Europa. Bort från den amerikanska kontinenten med det omänskliga, o-demokratiska, förnedrande (med flera varianter) engelska kolonialsystemet!"

Den dispyten har pågått i årtal. Brittiska Honduras koloniserades på 1600-talet av engelska sjörövare och ställdes under Storbritanniens överhöghet i slutet av 1700-talet. Det är nu den enda kvarvarande engelska

kolonin i hela Centralamerika. Men Guatemala har aldrig erkänt britternas rätt till landet. På alla guatemalteckiska kartor upptas Brittiska Honduras (kallat Belice på spanska) som Territorio de Guatemala. Då och då har aktioner vidtagits vid gränsen av presidenter, som velat dra uppmärksamheten från inrikespolitiken eller främja nationalismen. Engelsmännen nonchalerar hela affären och sitter ännu så länge säkra i Brittiska Honduras och Karibiska sjön.

”This program is dedicated to our fellow citizens of Belice. Buenas noches, Belize!” slutar radiorösten. Katedralens klockor börjar dåna öronbedövande.

Republiken Guatemala är full av kontraster och väldiga problem. Mellan de fattiga indianerna uppe på mayas högländer och de moderna spanskättlingarna i Guatemala ligger seklerna som en väldig klyfta. Den trettiofyraårige presidenten Jacobi Arbenz Guzman bedriver nu i spetsen för en kommunistinfluerad regering ett genomgripande reformarbete med en radikal jorduppdelning som huvudprogram, djärvt trotsande ett ett-rikt motstånd från både inhemska och utländska kapitalister.

I polishusets väggar kan man ännu se kulhålen efter den senaste lyckade revolutionen år 1944 och den senaste misslyckade revolutionen 1948.

Bussen dånade som en flygmaskin, då den klättrade upp från Guatemala City. Vi hade en fascinerande utsikt över dalgången. Solen stod lågt. Grå svepande moln bildade ett tak över staden, som sken liksom av vitt guld nere i den vida gröna dalen.

Medan vi for uppåt var allas blickar riktade ut över dalen och inte ens chauffören, som måste ha sett synen ett otal gånger, kunde hålla ögonen på vägen.

Det var den gyllene stadens avsked.

Det blev en bussresa i typisk latinamerikansk stil.

Vi kom iväg tre timmar för sent. Första etappen räckte bara ett fåtal meter till en bensinstation. Bussen stoppades två gånger av polis, innan vi lämnat staden, och sista gången tog det tjugo minuter för chauffören att ordna några papper hos kommandanten.

Nästa stopp begärdes av den enda kvinnliga passageraren, som försvann in i ett buskage en stund. Strax därefter stoppades vi för femte gången efter avfärden av en jeepbilist, som ville låna olja och samtidigt vänligt påpekade att bussens ena bakhjul satt löst. Sen körde vi vi-

dare i god fart ända till Cuilapa, där La Guardia Civil hade en polisspärre för att söka efter vapen. Min ryggsäck letades igenom och de visiterade mig noggrant.

I Esclavos önskade bussbesättningen, två unga spolingar, äta kvällsmat. Jag drack en kopp kaffe och väntade sen en halv timme, tills chauffören var klar att fortsätta. Det hade nu blivit mörkt.

En flock kor stod som en mur över vägen och skingrade sig endast med största motvilja efter ett par omilda puffar av stötfångaren. Ett av kreaturen föredrog att sätta iväg bort i strålkastarljuset med en cowboy i full galopp efter. Vi väntade tills två ryttare fångat in djuret med lasso och lett det förbi bussen.

Vid en enslig stuga, där vi stannat för att lämna av ett paket, fick chauffören plötsligt infallet att sticka huvudet i motorn. Han behöll det där i fyrtio minuter medan konduktörspojken höll honom sällskap. När vi slutligen kom iväg gick motorn med exakt samma dunder och brak som förut.

Ett jordskred hade blockerat halva vägbanan och konduktören måste gå av för att vända undan ett par stenar. Medan han höll på med det hörde han muller uppe i berget och sprang därifrån, vilt skrikande. Chauffören tryckte gaspedalen i botten och passerade med nöd och näppe.

Vi kom fram till slutstationen Jutiapa nära midnatt och jag accepterade tacksamt en inbjudan att tillbringa resten av natten i bussen.

Jutiapa ligger nära gränsen och tycks helt leva av militärer och busstrafik. Längs huvudgatan är en otalig mängd olika bussagenturer samlade med det gemensamma att de håller sig med betydligt elegantare biljett-häften än bussar och aldrig fäster något som helst avseende vid eventuella tidtabeller. Då och då skallar trumpet-signaler från en militärförläggning och grupper av soldater marscherar genom gatorna.

I väntan på bussen till El Salvador satte jag mig på en soffa i centralparken och började rita en skiss av några husknutar. En soldat i grågrön stål hjälm stod på vakt därborta och jag märkte snart att jag fångat hans intresse. När han försvann ett ögonblick och en annan stål-hjälm med gevär kom marscherande mot mig förstod jag därför vad det var fråga om och följde lydigt med i anvisad riktning, fördes in genom en port och fram till en officer.

– Jag hör att ni håller på att rita en plan av något slag, sa officern. Det är förbjudet.

Den militära övermakten hade nu gjort ett så kraftigt intryck på mig att jag endast med yttersta möda lyckades klämma fram en protest på haltande spanska.

– Nåväl, sa officern. Då får ni följa med till el commendante.

Han grep mig därmed stadigt i armen och ledde mig tvärs över torget till en annan byggnad. All verksamhet avstannade och alla ögon vändes mot denne gringospion, som gripits i full färd med att rita en skiss över det mili-

tära högkvarteret i garnisonsstaden Jutiapa. Jag har, uppriktigt sagt, aldrig känt mig så illa till mods i hela mitt liv.

Men kommandanten kunde tala engelska och hade dessutom en smula humor.

– Sir, sa jag. Jag är bara en vanlig turist från Sverige och mitt land har inga planer på att angripa Guatemala. Jag skulle vara mycket tacksam om ni lät mig behålla denna enkla skiss.

– No, sa kommandanten. I am sorry, but I am going to keep it.

Han rev ur bladet och studerade det noggrant.

– Good, sa han. Damned good! Var snäll och signera den.

Inte utan stolthet inför detta erkännande skrev jag då ”Med hjärtliga hälsningar från Tord Wallström” i ena hörnet och vand-rade därefter ut som en fri man.

Vid middagstiden avgick bussen mot El Salvador och höll god fart ända tills den stoppades av en tankbil, som fått axelbrott och blockerade större delen av vägbanan mellan bergssidan och bråddjupet. Några indianpojkar arbetade med hackor och spadar på att utvidga vägbanan inåt branten tillräckligt för att släppa fram trafiken. Vi blev kvar där i fem timmar. När bussen äntligen lyckades klämma sig igenom bröt ett jubel löst och chauffören körde med minst hundra kilometers fart och tju-

tande sirener som en brandbil runt kurvorna, tvärs igenom ett par små samhällen, där passagerarna knappt fick tid att stiga av och på, längs stranden aven grå sjö och till La Frontera, där vi stannade i tullporten på den guatemalteckiska sidan.

Jag gick över till El Salvador och fick ett par stämplat i passet. Det fanns ingen bussförbindelse vidare den kvällen men en av soldaterna inbjöd mig att stanna i tullhuset över natten. Han visade mig på en våt stig till en gräshydda, där jag åt bönor och ägg tillsammans med honom i skenet från en svag oljelåga. Sen satt jag belåtet i en vilstol i den salvadorenska tullportalen och hörde på oväsendet från en filmföreläsning i Guatemala och såg på grodorna. Det var grodor av alla storlekar, från små lätta hoppor till väldiga feta klumpar, som knappt orkade röra sig.

Jag bredde ut sovsäcken på cementgolvet i rummet, där soldaterna sov på halmmadrasser.

I gryningen gol tuppen i El Salvador ekande under tullvalvet och fick svar av tuppen i Guatemala.

Bilder från Guatemala

Restaurerad mayapyramid i Zaculeu.

På väg in i Guatemala

Oxplöjning vid Huehuetenango

På väg till marknaden

Quirigua

*Chichicastenangos tempel. På trappan svänger indianer
rökelsekar och mumlar ramsor.*

Procession i Chjchicastenango

Marknaden, Chichicastenango

Vid sjön Atitlán

Seból

Mahognyträden fälls med yxor, sedan man byggt en plattform ett stycke upp på stammen.

Mahognystockarna släpas ut ur djungeln...

..... och läggs upp vid floden för flottningen.

På floden vid Seból

Vid floden i Peténs djungel

Långa träkanoter med utombordsmotor är transportmedlet i Peténs djungel.

Chiclekok vid Seból

Roddbåt på sjön Izabal.

Fiske vid Livingston

Så skalas en kokosnöt.

Mr Ritter i bananlandet.

Dressin på bananjärnvägen

Jordskalvet

El Salvador är ett land av stolta vulkaner med städer vid sina fötter. I en rad ligger där från väster till öster de höga käglorna Santa Ana, San Salvador, San Vicente och San Miguel och de har alla gett sina namn åt städer. De har rasat ut och sover likt gamla mossiga jättar, men vänder sig ibland i sömnen och åstadkommer då mycket besvär och oreda.

Jorden är orolig i El Salvador och jordbävningar hör till vanligheterna. San Salvador, huvudstaden, har till exempel hittills förstörts inte mindre än tio gånger med i medeltal trettiofem år mellan varje jordskalv. Det senaste var år 1919, så det torde nu vara hög tid för ett nytt. Men numera bygger man husen jordbävningssäkra och det väcker aldrig någon större sensation om marken ruskar dem så pass kraftigt att väggarna skakar några decimeter och telefonerna trillar av skrivborden. Salvadorensarna har vant sig vid sådant, även om de inte precis tycker det är behagligt.

Men ibland kan det bli katastrof.

Klockan fem på eftermiddagen den 6 maj 1951 var

allt lugnt i El Salvador. Det var söndag.

Två minuter senare hördes ett fruktansvärt ljud. Det var inget buller – det var endast en kort knall, en dov explosion utan eko.

Efter fyra minuter hördes ännu en knall och två salvadorenska städer låg i ruiner. Det var den svåraste jordbävningen i modern tid i El Salvador. Över femhundra människor dödades – begravdes under sina egna hus eller träffades av fallande block.

Jordskalvets centrum låg i dalen mellan de båda vulkanerna Chinameca och El Tigre inte långt från staden San Miguel i östra delen av landet. Om dess orsak berättade en geolog vid universitetet i San Salvador:

Den centralamerikanska kontinenten befinner sig på en ständig, ytterst långsam stigning uppåt. Oceanens botten stiger däremot inte. Följden har blivit vad som geologiskt kallas en zon av tektonisk oro längs kusten. Där har raden av vulkaner bildats och magma från jordens innandöme har vällt upp på ytan. Med långa mellanrum inträffar här starka sättningar i jordskorpan, då vulkanerna pressar landet neråt medan den övriga delen av kontinenten fortsätter att stiga. Det var en sådan sättning, som orsakade katastrofen år 1951.

Denna söndagseftermiddag den 6 maj kom alltså två skalv med fyra minuters mellanrum. Det första var vertikalt och ruskade om husen, men åstadkom mindre förödelse än det andra, som var horisontalt och kom murar

och tak att falla ihop som korthus.

Staden Jucuapa (6.700 invånare) blev så gott som fullständigt jämnad med marken, medan Chinameca (7.000 invånare) ödelades till 80 procent. Jucuapas kyrka vändes uppochner och Chinamecas helgedom ödelades också helt.

Det första skälvet kom som en varning till folket att ta sig ut ur husen och därigenom blev offrens antal inte så stort som man först befarade vid anblicken av förödel-sen. I Jucuapa befann sig till exempel ett trettiototal flickor i en skola, då den första skrällen kom. De försökte ta sig ut, men fann att dörren spärrats. En man lyckades öppna den utifrån och i sista sekunden undkom flickorna. Vid den andra jordstöten föll skolan samman.

I Chinameca satt en man vid skrivbordet då den första stöten kom. Han drog sig mot dörren för att vara beredd att undfly. Då han vaknade låg han ute på gatan och av huset återstod endast en stenhög. Då det störtade ihop hade han tydligen blivit bedövad men ändå lyckats kasta sig undan i tid.

På måndagen den 7 maj kom en tredje jordstöt. Den drabbade hårdast städerna Santiago de Maria, där 40 procent av husen ödelades, och Berlin, som förstördes till 10 procent. I Berlin klämtade kyrkklockorna av skal-vet och tornuret stannade på 14.21

Fjorton månader efteråt hade spåren av katastrofen

nästan utplånats. Folk bodde fortfarande i nödbostäder, enkla baracker, som staten låtit uppföra. Men då min vän Rolf Strähle och jag i en av byggnadsministeriets bilar tog en tur genom jordbävningsområdet, som ligger tio svenska mil från huvudstaden, såg vi inte många rui-ner. I Berlin var visserligen marknadshallen försvunnen och i Santiago de Maria stod många hus på lut. Men Jucuapa – den stad som ödelades kraftigast och dagen efter jordbävningen var en ruinhög med 350 döda och tusentals skadade människor – hade åter renröjda gator och nybyggda hus. Här – liksom i det övriga Latiname-rika – byggs husen av adobe, saltorkad lera och hårt packad jord, armerad med ribbor och bambu och in-kilade tegelstensbitar. Sådana hus stoppar inte länge mot jordbävningar men är i gengäld lätta att snabbt bygga upp på nytt.

Även kraftiga byggnadskonstruktioner ödelades emel-lertid av den fruktansvärda, böljande jordvågen. Det värsta vittnesbördet om katastrofen är nu kyrkan i Chinameca. Den var byggd av tegel och betong. Kvar finns endast en ruin, lik dem i efterkrigstidens Europa. Korets väggar har fallit samman och dess kupol hänger fritt i luften. Pelare har rasat och stora betongblock hänger löst i armeringsjärnen. Vi gick in i ruinen, Rolf och jag. Vi kom snart underfund med hur dumdristigt det var och skyndade oss ut. Det hade bara behövts en liten liten jord-stöt för att få resten av murarna och taket att falla ihop.

Bredvid Chinamecas kyrkoruin har byggts ett provisoriskt kyrkoskjul av korrugerad plåt. Där samlas de fromma fortfarande till gudstjänster. Och livet går som vanligt och katastrofen är nästan glömd.

Vid staden Alegria i närheten av jordbävningsområdet ligger sjön Alegría i kratern på en gammal vulkan. Dess vatten är grönt, rent otroligt grönt. Det beror på att det är fullt av svavel, och nere i kratern, dit man kan komma på en dålig bilväg, finns också ett svavelbrott. Det luktar helvete lång väg. Man kan hitta stycken av rent svavel, som brinner fint, då man tänder på med en tändsticka. På några ställen sipprar hett vatten upp ur jorden. Där är jämna fina ängar med tätt grönt gräs. Svavelvattnet påstås vara nyttigt att bada i. Det smakar inte svavel. Men grönt är det alltså. Djupgrönt. Smaragdgrönt.

Kratern

Jag vandrade på den slingrande landsvägen från Santa Tecla uppför San Salvador, vulkanen. Jag gick genom kaffeplantager och majsält och landskapet var som en vacker park. Kom in i en dimbank, men den blåste bort om en stund och då låg Santa Tecla redan långt nere under mig. Solen tittade fram emellanåt och mellan träden skymtade jag vyer, som blev alltmera grandiosa ju högre upp jag kom.

Jag mötte oxkärror och ryttare på väg utför.

Högst uppe på randen av kratern på omkring tvåtusen meters höjd är en parkanläggning med paviljonger och soffor och utsiktspunkter. Det går att köra bil nästan ända upp.

Därifrån ser man större delen av republiken El Salvador:

I sydväst glimmar Ilopangosjöns silveryta. Bakom den syns en mörkblå vulkantopp med moln omkring – San Vicente – och framför den, nära bergets fot, ligger San Salvador, huvudstaden, landets hjärta, i ljusröd skrud av takens röda och väggarnas vita i blandning.

Längre bort i söder och sydväst ses den jämna låga

Gård på San Salvadors sluttning

kustremsan med en rak vit linje av bränningar, där havet tar vid. Oceanen förlorar sig i dis och får samma gråblå färg som himlen. Där finns ingen horisont, inte tillstymmelse till gräns mellan jord och oändlighet.

San Salvadors krater är omkring en och en halv kilometer i diameter och en halv kilometer djup – en väldig grön gryta. Djupt nere i denna jättekaters centrum ligger en svart lilleputtkrater med sitt eget kraterhål. I närheten av den skymtar man några små gräshyddor och här och där kan man se stigar gå nerför den branta sluttningen.

Jag följde en stig längs kraterkanten, passerade en åker

full av röda blommor och fick syn på ett metallmärke med följande text på ett lavablock:

"US Army Air Forces Geodetic Survey, Shoran station. For information write to HG USAAF Washington D. C. Dollars 250 fine or imprisonment for disturbing this mark."

Jag hittade en brant stig neråt. Den gick i sicksack på bergssidan. Två gånger trampade jag fel och var nära att slinta. En barfotayngling med en machete kilade lätt förbi mig.

Jag kom ner på ett stenigt sluttande fält, där ljusgröna majsplantor var glest utspridda. En man och en pojke arbetade där. Jag sporde om de bodde i kratern.

– No, sa mannen, aqui no vive gente. Här bor inget folk. Vi bor däruppe och arbetar bara härnere. Och här kan ni inte komma ner på botten. Och akta er, där finns fullt av ormar.

Men jag fortsatte neråt, tappade bort stigen ett tag men fann den på nytt och följde den ända tills den tog slut. Jag försökte sen följa en torr bäckfåra vidare neråt och kom i en situation, där jag inte längre hade möjlighet att återvända uppåt utan måste fortsätta klättringen neråt till varje pris. Jag hamnade mitt i ett djungelsnår och kom loss först efter en timmes hårt arbete centimetervis.

Nerifrån ser miniatyrkratern närmast ut som en stor hög av svart sand. Jag hade i verklig mening känslan av att sitta i en väldig gryta och det intrycket förstärktes

ytterligare av vattenånga som steg upp från håligheter här och där.

Det var ganska sent och jag letade rätt på en stig, som bar uppför, och följde den. När jag hade satt mig på en sten ett litet stycke upp kom regnet. Det hördes först som bruset från ett avlägset vattenfall. Det blev mörkare i kratern, som om en gardin dragits för.

Plötsligt slickade en molntunga ner och sedan började regndropparna smälla mot bladen. Jag hittade en liten gräshydda och bredde ut sovsäcken och lade mig att sova.

Jag hade just somnat, då jag väcktes av en jordstöt. Den var inte kraftig men alldeles tillräcklig för att fösa hjärtat upp i halsgropen på mig och få det att stanna där en stund. Ty jag var ju ändå djupt nere i en krater och om San Salvador efter trettioårig stillhet hade fått för sig att just då börja leka eldsprutande berg igen, skulle jag naturligtvis ha fått företa en hastig och inte särskilt angenäm himmelfärd.

Jag kände att jag var djupt nere och att marken var ganska ostadig. Jag hörde ett svagt buller nerifrån.

Sen var det tyst och stilla i kratern. Inga ljud från yttervärlden trängde dit ner. Ångorna steg upp ur hålen i berget.

Jag vaknade vid femtiden efter en orolig natt och gav mig iväg. Jag hörde någon vissla uppifrån och mötte en

yngling på väg neråt.

Det var en helvetisk klättring. Jag hade inte ätit på ett dygn och när jag till slut nådde kratermynningen var jag halvdöd. Under den långa vägen utför hade jag sen utsikten över Cuscatlandalen att vederkvicka mig med.

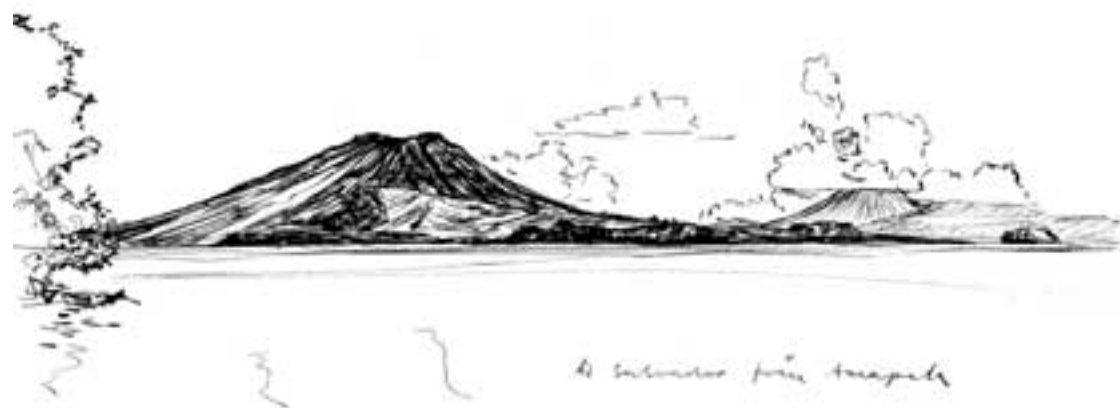

Hydda vid kratern

Det levande berget

I den lilla byn El Sitio del Niño mellan Santa Ana och San Salvador bodde tolv amerikanska ungdomar från American Friends Service Committee, sysselsatta med att bygga nya hus åt den fattiga lantbefolkningen i ett stort upplagt Unescoprojekt med en genomgående andlig och materiell förbättring av hela Cuscatlandalen som slutmål. Jag hade några vänner i lägret och stannade där några dagar. Sent en kväll följde jag med hela gänget till Atecazol, en swimmingpool byggd av den statliga turistbyrån i en vacker liten sänka nära den ålderdomliga staden Izalco omkring femtio kilometer väster om San Salvador. Vi var ensamma. Det var en månlös natt och vi parkerade bilen med strålkastarna riktade ut över vattenytan och simmade sen omkring bland de dunkla skuggorna. Stora grodor hade tagit natten i besittning och badade i samma bassäng som vi, men gjorde ingen förtret. De kväkte och kluckade hemtrevligt.

Men det för mig hart när otroliga naturundret var vulkanen Izalco, som jag såg på nära håll för första gången. Den ligger inte längre från Atecazol än att man kan höra dundret från underjorden, och från den glödande top-

San Salvador från Coatepeque

pen rann rödlysande lava neråt som från en exploderande jättefyrverkeripjäs. Det var en syn för gudar. Blixtar lyste då och då upp den väldiga svarta konen.

Det var en natt av klart rent vatten, svart mörker, blåvita blixtar, röd eld och rinnande lava, vulkanens buller och grodornas sång.

Izalco är Centralamerikas mest aktiva vulkan. Den syns långt utifrån havet och tjänar som ledning för sjöfarande med röken på dagen och elden på natten. Den kallas "Stilla oceanens fyr". Den är i oavbruten verksamhet.

Nästa morgon drog jag ut på vallfart till vulkanen Izalco.

Jag startade från Lago Coatepeque, en nästan cirkelrund sjö nära vulkanen Santa Ana. Troligen är hela sjön en stor gammal krater. Dess vatten är mineralhaltigt och brukade förr tappas på buteljer och säljas som vichy-

vatten i San Salvador. Sjön kallades då "Centralamerikas Vichy". Nu är den snarare dess Riviera. Runt stranden ligger flotta hotell, restauranger och sommarstugor med namn i stil med "Nizza", "San Remo" och "Monaco".

Jag hittade en stig uppför den höga branta stranden och nådde snart så högt att sjön låg långt under mig.

Jag hade varit på dåligt humör, hade känt mig som en gammal landstrykare och hade ogärna lämnat vännerna i El Sitio del Niño. Men vid tillfällen av svårmod och pessimism behöver man bara se en sådan syn som Lago Coatepeque för att känna sig upplyft och börja sjunga. Det finns trots allt – har jag kommit underfund med – några paradiser kvar på jorden. Coatepeque är ett av dem.

Jag var våt av svett efter klättringen uppför. Nu stod jag där och bara svalde och såg. Denna underbara glittrande vattenyta var blankare än någon annan jag sett.

Motorbåtar gled fram över den som spetsarna på stora glittrande pilar.

Jag kom upp på en landsväg, som följde en höjdrygg mot sydväst. Jag fick sällskap med en man och en pojke. De hade en del aguacates i en säck och bjöd mig på ett par. Jag gav dem några bananer i stället. En aguacate (eller avocado) ser ut som ett mellanting mellan en gurka och ett stort grönt päron, har en stor oval kärna i mitten och ett tjockt lager gott närande gult smör runtom.

Vi kom till en glänta, där hela Cuscatlanslätten bredde ut sig för oss i öster. Längst bort sågs San Salvadors ståtliga kägla. På närmare håll syntes en typisk hacienda, en samling vita hus och vackra parkanläggningar. Min färdkamrat pekade ut vilka väldiga landområden som hörde under den. Han var själv daglönare vid haciendan.

– No tenemos libertad, sa han. Vi har ingen frihet.

Arbetarna vid de stora jordagodsens lever nämligen i ett slags livegenskap.

Jag passerade genom en by, där min färdkamrat tog farväl vid ett hus av det vanliga slaget: grästak, pålväggar och jordgolv.

På långt håll sågs Izalcos silhuett.

Jag fortsatte tills mörkret kom och gjorde mig klar för övernattnings. Min vän Biddle vid lägret hade lånat mig en splitterny djungelhängmatta av amerikansk armémotmodell. Den hade absolut vattentätt tak och finmaskigt moskitnät av nylon och under förutsättning att den sattes upp riktigt kunde man sova lugnt i den under de allra värsta oväder. Men endast om den sattes upp riktigt, alltså. I mörkret och brådskan – regnet var i antågande – och i brist på lämpliga träd lyckades jag inte riktigt med detta den första natten utan upptäckte i gryningen att den del av kroppen, som vanligen är närmast marken då man ligger i en hängmatta, befann sig i en pöl av kyligt regnvatten.

Morgonen röd och gul i öster. Luften ren, himlen klar med strimmor av färg. Denna sagolikt vackra trakt!

Izalco ligger stilla i morgonljuset långt borta i väster.

Men när jag ser på den igen stiger ett gråvitt rökmoln upp från toppen. Jag kan inte låta bli att ropa "Hej svejs!" högt av förtjusning och skynda mig att komma iväg bort mot detta övernaturliga under. Jag äter frukost – en aguacate och en banan – medan jag går.

Vägen går upp och ner i många krokar. Detta är haciendalandet. Här är inga små byar, här är inte heller fullt av grästakshus i backarna, här är bara stora haciendas med vita huvudbyggnader och arbetarbostäderna samlade runtom. Jag går in i grindhuset vid en sådan hacienda. Där är en matservering, där jag köper frijoles och tortillas och dricker en uva - druvläskedryck. En stollig liten vit hund hoppar upp och ner på golvet.

Vägen går sedan uppåt mot La Bruma. Jag hör Izalco då och då och ser den vita röken från kratern stiga upp bakom en bergsrygg till vänster. Till höger ser jag nu Coatepeques vattenyta från högre höjd och längre håll.

Jag passerar en annan hacienda och får ett par guineos - en sorts bananer - till skänks av en man. Jag möter en fårskock och en rad småpojkar på väg till arbetet på fälten med machetes. En jeep kör om mig och jag kommer upp i en kaffeplantering, där kvinnor bär kaffeplantor i en lång rad och män planterar dem under skuggande träd i en skogsbacke. Jag fortsätter på en smal stig och

Hydda nära vulkanen

kommer upp på en äng; lik en fridfull svensk sommaräng med betande kor, om det inte vore för dundret från vulkanen.

Jag ser den, när jag når högst upp på bergsryggen. Den ligger där som ett svart monstrum bakom den gröna ängen.

Den mullrar och spyr rök.

Jag letar rätt på en gård. Jag går förbi den först, eftersom den verkar alldeles obebodd. Jag hör inga ljud därför och grinden är stängd. Men jag vänder tillbaka, när jag hör en kvinna klappa tortillas, hoppar över ett taggtrådsstängsel och går fram. Där är bara några fattiga omålade träkåkar med tak av korrugerad plåt.

Där står en kvinna på förstukvisten och jag hälsar och frågar om jag kan få köpa mat. Här finns ingen fin mat, säger hon. Men visst kan jag ju få litet att äta. Hon kan steka ett par ägg. Och frijoles har hon och tortillas förstås.

Jag sätter mig på en stol på förstukvisten medan hon gör maten i ordning. Där är två hundar. Den ena är så skabbig och sjuk att den knappt kan röra sig.

Jag äter vid det svarta runda bordet i köket. Allt är svart av rök därinne. Spisen är bara en stenplatta på fyra träben. Röken blåser in i rummet och sprider sig. Den har gjort hennes ögon sjuka. Hon håller ögonlocken halvt slutna och bligar tårögd. Hon står där i röken dagarna i ända. Den kommer att göra henne blind. Hon är ung och havande.

Då hundarna kommer in och tigger vid bordet kör hon ut dem. Köket är nästan tomt på möbler. Två små hyllor ger plats för allt husgeråd hon behöver. Tortillas och frijoles är fattig mans mat. Och sumpigt svart kaffe hans dryck.

Jag får vattenflaskan fylld och betalar tjugofem centavos för alltsammans, går bort på en stig i riktning mot den bergshöjd som ligger närmast Izalco. Jag tar mig uppför den och kommer ut på en äng med högt gräs. Jag är ungefär i jämnhöjd med kratermynningen och har fin utsikt över vulkanen. Jag sätter upp hängmattan noggrant och vetenskapligt. När regnet kommer är jag beredd.

Jag stannar däruppe för att bevittna ett under: jordens skapelse.

Tidtabell för vulkanen Izalco:

14.37: En vit dimma sveper upp från låglandet och omvärver konen och färgar allt som mjölk.

14.38: Jag hör ett fruktansvärt dunder och brak och rasslet från fallande stenblock.

14.45: Mjölkdimman försvinner lika hastigt som den kom. Jag ser Izalcos svartrödbruna kon i solen i förgrunden. I bakgrunden ligger kustslätten med svagt böljande ljusgröna fält och mörkgröna skogsdungar – allt detta förlorande sig bort i en mörkblå rak kustrand. Bakom den ligger det ljusblå havet, slutande i en knappt förnimbar horisont.

14.46: Ett tjockt grått solbelyst moln vältrar upp från Izalcos krater. Ögonblicket efteråt kommer det underjordiska brak. Molnet stiger högre och högre och vidgas och blåser ut mot sydväst och försvinner.

14.48: Det brakar till på nytt från vulkanen och ett litet moln stiger upp från mynningen.

15.10: Det är stilla och fridfullt. Vinden susar i träden, tunna moln leker runt vulkanen. Över havet i söder är himlen djupare blå än någonsin. Några vita molnstrimmor sträcker sig över den.

15.11: Vulkanen mullrar och kastar upp ett gråvitt moln. Klippblocken hörs rasa utför konen. Det blir åter tyst.

15.12: Den underjordiska aktiviteten hörs svagt. Det bullrar och kokar och låter en kort stund som om ett tungt lastat ånglok stånkade omkring nere i kraterhålet.

15.20: Ett vitt moln sveper in från sydöst och drar en ridå för kratertoppens magnifika bakgrund.

15.22: En väldig knall kommer mig att hoppa högt.

15.23: Ännu en kraftig explosion. Den följs av en långdragen stark väsning, som från säkerhetsventilen på en ångmaskin, och jag ser gaserna störta ut ur en öppning i kraterns syddel. Trycket är så kraftigt att ett stenblock hålls svävande ovanför mynningen en kort stund.

15.28: Jag hör ett svagt muller men vet inte om det är åska eller om det kommer från berget.

15.36: Det börjar regna och kratern syns disigt.

15.48: Ett nytt kraftigt utbrott. Åskmolnet tycks gråare än förr. Det åskar i norr.

15.55: Ett mindre utbrott. Vinden för askmolnet åt sidan så att det får formen av ett dryckeshorn med spetsen i kratern.

15.57: Mjölkdimman täcker för vulkanen.

16.00: Knallar och explosioner. Dunder och brak. Rasslande fallande block.

På natten utspelas andra akten i detta skådespel. Då är scenbilden en helt annan. Då avtecknar sig vulkankonen som en svart silhuett med röd topp. Vid utbrotten kastas en eldkvast högt upp, glödande gaser vältrar upp ur

mynningen och röda stenblock rasar nerför sluttningen som gnistregn.

Nedanför på slätten lyser städernas vita lyktnebulosor.

I gryningen, innan solen går upp, når dramat sin kulmen. Då ser man både eldkvasten och molnet, som färgas rött av glöden då det vältrar sig upp ur underjorden.

Himlens molnstrimmor börjar ljusna över Stilla oceanen.

Jag sov dåligt den natten. Det var bitande kallt – jag hade inte väntat mig en sådan kyla i tropikerna. Men det var högt uppe och det blåste hårt.

Då jag inte väcktes av kyla väcktes jag av vulkanen.

Innan jag går ner från berget saluterar mig Izalco med en kraftigare eruption än vanligt. Jag är helt fångad av den.

Jag har aldrig sett en så fantastisk syn som Izalco – det levande berget. Bilden av den flammande vulkankonen etsade sig djupt. Det var som om jag hade sett jordens skapelse. Och samtidigt såg jag den skapade jorden ligga färdig, utbredd under mig, slätten, städerna, kusten och havet som utan gräns förenade sig med himlen. Hela universum låg där i bakgrunden. Och i förgrunden dånade Izalco och kastade eld och glödande klippblock upp från jordens heta innandömen. Ett förhistoriskt rytande monstrum, ett hoprullat odjur med vidöppet gap.

Följer stigen neråt. Coatepeques yta lyser bländande,

då solen går upp bakom den. Jag upptäcker flera gräshus, som jag inte sett förut. En barfotapojke med platt näsa visar mig på rätt väg. Jag ämnar gå till staden Izalco nedanför berget. Stigen utför är lang och brant. Den slingrar sig genom tät skog över svart fuktig jord. Några vackra blågröna fåglar flyger bland träden.

Jag går nära vulkanens fot. Jag hör den bullra och mullra och dess oväsen blir kraftigare ju längre ner jag kommer. Det är inte intressant längre. Det är otrevligt och skrämmande. Det låter ibland som om hela berget skulle sprängas i luften. Marken skälver.

En man rider ikapp mig och stannar och hör sig för. Han är tandlös och lurvig. Hästen stapplar ansträngt utför branten med sin tunga börda.

Då och då syns slätten genom grönskan.

Och Izalco mullrar.

Nere på slätten. Jag är hungrig.

Det första huset: Ett ruckel med en lerspis i. En liten flicka sitter på jordgolvet. Hon är ensam hemma.

Det andra huset: En liten grabb gungar sin lillasyster i en hängmatta. Fadern röjer i bananlandet. Modern är inte hemma.

Det tredje huset ligger tomt och öde.

Det fjärde huset: En kvinna mal majs för tortillas. Hon har ännu ingen mat färdig.

Det femte huset: En ung mora med vänliga ögon sitter

vid dörren och broderar. Hon har heller ingen frukost färdig än. Men hon ger mig sex gröngula små bananer.

Den lilla staden Izalco med tysta gräsbevuxna kullerstengator. Hittar en restaurang vid torget och äter soppa, tortillas och frijoles och dricker tre läskedrycker.

Går ut på vägen mot Sonsonate. Köper ett glas läskande tamarindo i en butik. Hittar en träddunge mellan majsfälten. Sätter upp hängmattan där. Regnet kommer vid sjutiden och luften blir sval. Vulkanåskorna mullrar i fjärran.

Marken är full av stora termiter. De har ätit stora hål i min ena strumpa under natten.

På landsvägen går människor med tunga bördor och bilar susar förbi i hög fart.

Staden Sonsonate: En lummig skuggig centralpark, där småpojkar säljer cigarros och chiclets. De har skjortor mönstrade med påtryckta tidningsurklipp eller bilder av filmstjärnor.

En kyrkfasad i grått och vitt. Bussar, oxkärror. Barfota indiankvinnor med korgar på huvudet. Stånd med refrescos och gaseosas.

En forsande smutsig ström och två broar.

Sen tar jag bussen till Acajutla. Det är en stor klumpig buss, som varken har självstart eller startvev; de måste skjuta igång den.

Slumrar till under resan. Då jag vaknar är jag redan vid havet. Vågorna brusar.

Acajutla: En stor svart järnbrygga med ett par magasin på stolpar längst ute. Inga båtar ligger på reddan.

En ruckelgata med några hotell och fallfärdiga huskonstruktioner av plankor och korrugerad plåt, där man säljer frukt och förfriskningar.

Går längs kusten söderut. Gula sandstränder, öppnande sig mot havet, inhägnade av höga branta uddar.

Stranden är full av konstiga kryp. Långbenta krabbor, som bor i hål i sanden. Då man kommer i närheten kilar de ner i hålen och kommer inte upp förrän man gått därifrån. När vågor kommer girigt jagande långt upp hinner de alltid undan i tid och kryper ner i hålen och stannar där, tills vattnet runnit undan.

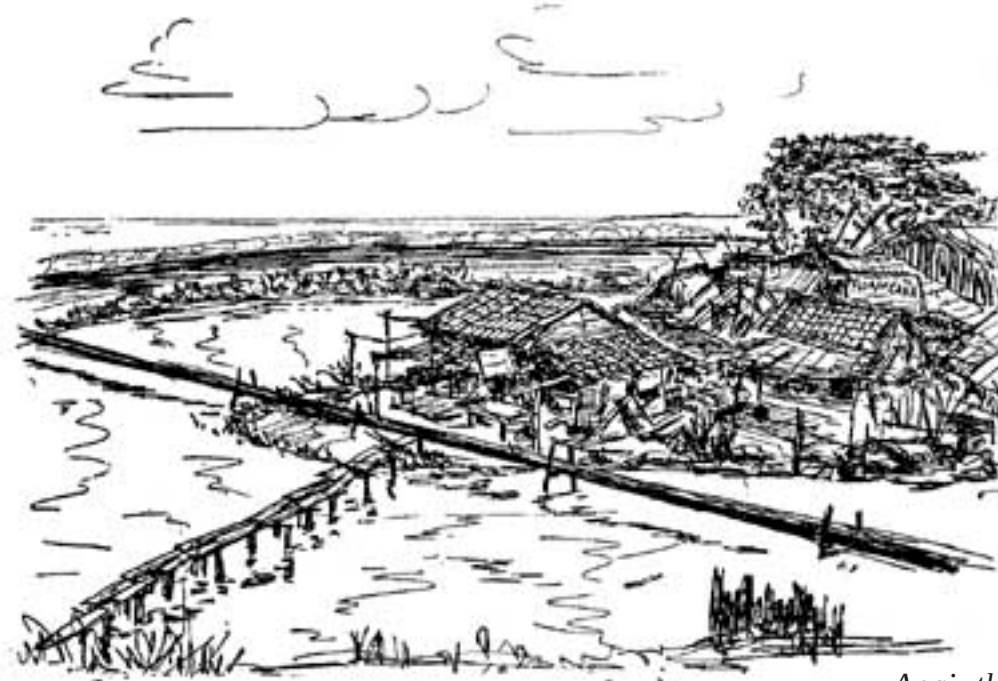
Parasitkrabbor, som bor i tomma snäckskal av en otrolig mängd varianter. De släpar omkring husen med sina stora kulögon på skaft. Då de anar oråd försvinner de in och ligger orörliga.

I solnedgången sätter jag upp hängmattan mellan två knotiga trädgrenar. Solen går ner som ett rött klot, snabbt, oväntat. Havet blir blankt ljusblått. Sedan bryts himlen i två sfärer: en ljusblå och en violett, avdelade av en skarp osynlig linje.

Himlen blir mörkviolett och dunkelblå och strandträden blir till silhuetter. En mörk molnbank ruvar i väster. I söder och sydväst är horisonten gulröd och gul.

Och gul och gulgrön. Och blågrön och blå.

Och blå och blå.

Acajutla

Månskära lyser.

Blåare hav och svartare vågor.

Sen kommer natten. Då vaknar alla kryp och krabbor i den branta strandklippans håligheter. De kommer krypande i sanden som svarta skuggor. Sen hör jag dem hela natten röra sig under hängmattan. De kommer i miljoner. De tassar omkring över stenarna och de torra löven under buskarna. Mörkret är fullt av prassel och tissel och tassel.

Bränningarna lyser vita.

Tåget Sonsonate–San Salvador:

En grabb med lurvigt hår tar upp en svart cigarr och börjar osa. En halvidiot med ena ögat sjukt lägger sig på

bänken och börjar snarka ljudligt. En gammal farmor med skrumpen hy och stora ringar i öronen. En liten smutsig trasflicka, som sover med huvudet tappat bakåt. En ung vacker mor.

En liten pojke bredvid mig med olyckligt ansikte och undernörd kropp. Spinkig, smutsig och olycklig.

Mannen med ögat skall stiga av i Zapote. Några kvinnor försöker väcka honom. Han visslar i sömnen. Konduktören tillkallas och lyckas få honom på benen. Han stapplar ut ur kupén, återvänder efter ett brunt paket – det enda han äger – och stapplar ut igen. En stackars kropp på planlös drift.

– Povresito, säger en av kvinnorna.

Nationalpalatset i San Salvador

San Salvador.

Jag går in på en bar vid sextiden på kvällen för att få en enchalada. En liten pojke kommer fram och sätter sig vid mina fötter. Han har en skoputsarlåda.

– No, gracias, säger jag. No quiero.

Han ser på mig och säger något jag inte uppfattar. Hans ansikte är så intelligent och förståndigt. Han har trasiga lappade kläder. Jag ser på skorna; de är dammiga och glanslösa.

– Allright, säger jag och sätter upp ena foten på lådan. Han plockar ut grejorna och börjar arbeta, snabbt

San Salvador

och energiskt. Då jag försöker tala med honom har han knappt tid att svara.

Han är elva år och putsar skor från klockan sex på morgonen till sju på kvällen. Han går inte i skolan – "no puede". Han har tre bröder, yngre än han. Fadern är skoputsare i Santa Ana.

Han penslar in skorna med brunt och låter det torka och borstar sen upp glansen och gnider dem blanka med en tygtrasa. Han har bruna smala armar. Han är färdig med jobbet på tio minuter. Jag ger honom fyrtio centavos,

vilket är dubbelt så mycket som han begärt. Han ser en smula förvånad på mig och jag nickar. Då säger han "muchas gracias" och stoppar pengarna i sin låda och stänger locket. Tar den under armen och går till ett annat bord. Där får han inget arbete.

Han bor väl i ett ruckel nånstans. Varje morgon klockan sex tar han sin låda och ger sig ut i staden på spaning efter oborstade skor. Han går med blicken sänkt och ser på skorna. Hela världen är full av skor, som vandrar fram på dammiga trottoarer. Fina skor och grova skor, bruna skor och svarta skor, blanka skor och dammiga skor. Han tycker bäst om de dammiga skorna.

Hans liv är en oavbruten vandring med en skoputsarlåda under armen.

Mina grova vandrarskor lyser blankare än någonsin förr då jag går ut på gatan.

El Salvador vimlar av poliser och soldater i stålhelmar. De ses överallt. En kringresande främling känner sig osäker och bevakad och måste alltid ha migrationsministeriets legitimationskort i beredskap att visa upp på anmodan.

Landet är Centralamerikas till ytvidden minsta republik men har fler invånare (nära två miljoner) än dess största (Nicaragua). Befolkningstätheten är skrämmande. El Salvador är en sjudande kittel, oroligt, olyckligt, fullt av skarpa kontraster mellan massors elände och fåtals rikedom.

Alkoholkonsumtionen är stor, kriminaliteten fruktansvärt hög.

Ingen går egentligen riktigt säker. När man kommit underfund om faran håller man sig helst inomhus i San Salvador om nätterna.

Då och då kokar det över; i början av 30-talet skakades landet av ett blodigt inbördeskrig, vars vågor ännu inte helt lagt sig. Men sedan överste Osorio övertog presidentskapet år 1948 efter en av historiens kortaste revolutioner – den varade bara två timmar – har han lyckats kväva alla kuppförsök (det senaste år 1952) och givit landet en andhämtningspaus av fred.

El Salvador kallas för en demokrati, men i ett land där majoriteten av befolkningen är analfabeter är det svårt för en demokrati att fungera gnisselfritt. Administrationen är så svårt uppluckrad av ohederlighet och rikemansrätt att många hoppas på en ny revolution.

Trots detta – korruption, hög kriminalitet, analfabetism och löjligt byråkratvälde – kan El Salvador paradoxalt nog betecknas som ett av Latinamerikas mest progressiva länder. Kaffet – den viktigaste exportprodukten – har efter kriget gett republiken mycket god ekonomi. Man har startat ett storartat byggnadsprogram, som innefattar inte bara monumentalbyggnader utan också moderna bostäder för de sämre situerade. Man har börjat bygga ett nytt vattenkraftverk och man har inkallat Unescoexperter för att förbättra jordbruket.

”Med hjälp av Gud och vårt arbete blir vi ett stort och lyckligt folk”, heter det på regeringens propagandaaffischer.

Konsul Hilding Svahn i San Salvador bjöd på svensk supé på Club International. Där var gamle gruvingenjören Gustaw Swanquist, dennes dotter Florentina, den unge arkitekten Rolf Strähle och jag. Vi åt fisksoppa och omelett och hade en strålande afton. Pratade om Sverige (Florentina och jag), om Göteborg (Rolf och Hilding) och om Småland (gamle Swanquist).

Jag började förstå utlandssvenskarna. De drömmer om tuvorna och lingonen och de höga furorna och längtar efter att få resa dit på ålderdomen. De älskar och dyrkar Sverige, ser bara det goda, är blinda för nackdelarna. Ordet "Sverige" är aldrig mera fullt av kärlek än när det uttalas av en gammal utlandssvensk.

Efter middagen blev vi sentimentala och satt nere i pation och sjöng svenska folkvisor. I detta avlägsna El Salvador syntes Sverige som ett högt himmelrike, skönt och tryggt – ett land att älska och att leva i. Man blir så lätt känslosam vid sådana tillfällen.

Swanquist började räkna över antalet världsberömda svenska uppfinningar. Han fick ihop tretton. Där var tänd-

stickorna, aga-fyren, separatorn, propellern, dynamiten ...
Våra bröst svällde av stolthet.

Konsul Svahn har varit många år i El Salvador, där han har en importfirma och säljer många svenska varor, från cement till räknemaskiner och motorcyklar. Han är göteborgare, vilket man kan höra när han talar, om man är uppmärksam. Han är liten till växten men mycket energisk och hans gestalt är välkänd i hela San Salvador. Han har arkeologi som hobby och har tillägnat sig en mycket förnämlig samling antika indianstatyer och lergods, vilken han hoppas kunna få över till Sverige någon gång. Konsul Hilding Svahn lägger ner mycket arbete på att stärka fosterlandets good-will i El Salvador och är en stortillgång för Sverige.

Rolf Strähle, den unge (tjugonio år) arkitekten, är även han från Göteborg. Han har redan tillbringat många år på sydliga breddgrader och kallar sig gärna "tropisk svensk". Hans senaste verk är San Salvadors nya inomhusstadion, ett imponerande byggnadskomplex med plats för 11.000 åskådare.

Strähle var bekant med polischefens båda systrar, vilka varje veckohelg bjöd oss på långa åkturer i en av polis-maktens allra flottaste bilar. Uniformerad chaufför medföljde. En gång for vi till hamnstaden La Libertad och solade oss på den svarta badstranden, en annan dag begav vi

oss ända till det högt belägna Palma nära gränsen till Honduras.

Nestorn bland El Salvadors svenskar är åttiofyraårige Gustaw Swanquist. 1880-talets utvandringstvång sköljde honom över till USA redan vid tjugotre års ålder. Han hade då redan tidigare skickat dit sin mor och syster, fadern hade dött ung. Under hundåren i Amerika arbetade han först i Denver som tidningsman och bekostade systemens utbildning till sjuksköterska. Han kom senare till Cripple Creek i Colorado och byggde där ett hem åt sin mor, samtidigt som han arbetade på ett järnvägsbygge. Senare avlade han gruvingenjörsexamen per korrespondens och kom till El Salvador vid sekelskiftet. Där har han sedan arbetat som ingenjör eller general manager vid flera guldgruvor och har själv startat driften vid en del nya inmutningar. På senare år blev han ett offer för den allmänna rättslösheten och korruptionen i El Salvador, detta land som han genom sitt initiativ och hårda arbete givit så mycket, och var nära att förlora allt det han sparat ihop under sin levnad och bli satt på bar backe.

Swanquist bor i San Miguel, där jag besökte honom. På väggarna har han broderier från Lappland och Dalarna och fotografier av Lincoln och Washington, Selma Lagerlöf, Bellman, Emanuel Swedenborg och Ingrid Bergman som Jeanne d'Arc. Han går på bio varje kväll,

när det går att komma över gatan. Om det regnar för mycket förvandlas San MIGUELS gator nämligen till forsannde floder.

Gamle Gustaw Swanquist lever nu i det förgångna och drömmer sig ofta tillbaka till Sverige. Hans poetiska ådra har flödat rikligt under gångna år och han läser gärna dikter högt.

Han tröttnar aldrig på att räkna upp de världsberömda svenska uppfinningarna. Sverige, det avlägsna fosterlandet, har för Gustaw Swanquist blivit det lockande, ouppnåeliga paradiset. Han har varit så länge i tropikernas hetta att han inte skulle kunna stå ut med en häftig omkastning till Nordens kalla klimat.

Han drömmer om att återvända hem för att dö.

Gringos

Vid Guayabo i norra El Salvador byggs en kraftverksdamm av väldiga dimensioner, den största i hela Centralamerika. När den är färdig kommer den att förse större delen av republiken med elektrisk ström och i många hus, där man förut inte haft annat än rökiga oljelampor, kommer glödlampor att lysa. Den breda Rio Lempas smutsiga vatten skall tämjäs genom en väldig mur av betong. Projektet bekostas av regeringen och utförs på entreprenad av en amerikansk firma.

Att komma till amerikanernas läger i Guayabo, där klimatet är mördande hett och regnlöst, är som att förflytta sig till en ny värld. Där härskar en fartfylld aktivitet, som starkt kontrasterar mot den lugna likgiltighet, som annars är vanlig på dessa breddgrader.

Amerikanerna har åtagit sig att bygga en damm – och de bygger den. När de kom dit i oktober 1950 fanns ingenting på platsen. De började med att sätta upp en barackstad, som kristnades till Los Angeles. De monterade upp ett elverk och ett dricksvattenaggregat och satte sen igång med dammen. Folk kom från bergen runtomkring och arbetade för los gringos. Nu pågår arbetet natt

och dag och dammen är snart fullbordad. Lastbilar och jeepar dånar fram på nyanlagda vägar, ett jättestort cementverk vräker ut mängder av betong, bergborrar smattrar och grävskepp öser sand.

Amerikanerna är hårda, grovslipade gossar, som lämnat ömheten hemma med sina kvinnor. Deras språk passar inte i finare sällskap. De arbetar och äter och sover. Och svär över infödingarna, som slumrar till under nattskiftet och bränner upp maskinerna.

– Folk är tvivlande och fientliga mot allt nytt, säger Wallace Sharon, night super intendent, och det är alldeles naturligt att vi möts av tvivel och fiendskap. Vi kommer ju med något nytt – vi introducerar ett sätt att leva, som folket här omkring aldrig förr kommit i kontakt med: vi försöker hålla rent omkring oss till exempel och tillåter inte svin och höns att springa omkring på matsalsgolvet. Sådana nyheter skapar misstroende.

Vi är här för att göra profit – inget privat bolag kan arbeta utan vinst. Men när folket hör om vinsten ruskar de på huvudet och önskar oss ut ur landet. De tänker inte tillräckligt långt fram i tiden. De glömmer att den här dammen kommer att stå här i generationer och att dess turbiner kommer att producera elkraft långt efter det vi alla är döda. Man tänker sälja elkraft härifrån till Honduras. Efter några år är hela dammen, inklusive vår vinst, betald. Men det tänker de inte på. Åt helvete med de förbannade gringos, säger de.

Wallace Sharon är en ung senig man, härdad efter krigsåren i Stilla havet. Vi sitter i ett par vilstolar i barack-korridoren, medan en husboy städar där.

– Se på honom, säger Sharon. Han tror han gör rent det här golven. This is what makes me mad. People here are so ignorant.

Grabben för omkring en lätt fuktad svabb över kakelgolvet med resultat att jorden och lorten, som släpats in efter regnet, endast distribueras jämnare och fastare. Det sker långsamt och släpande. Det är verkligen en sorglig syn och jag förstår att det kittlar i fingrarna på den effektive amerikanen.

Diplomatiskt mellanspel

Vem som helst blir inte insläppt i Honduras. Landet är så gott som fullständigt fritt från kommunism och dess regering är på sin vakt mot röda propagandister utifrån.

Jag gick till hondurenske konsuln i San Salvador, en gemytlig karl med trevlig potatisnäsa och det ståtliga namnet Napoleon Paz Paredes, vilken på stående fot författade ett telegram till utrikesministern i Tegucigalpa: Sr. Ministro de Relaciones Exteriores. Jag fick själv gå till telegrafan med det och betala för det. ”Tord Kjell Ingemund Wallstrom, studerande”, löd det (jag ansåg det lämpligast att uppträda som ”studerande”), ”24 år gammal svensk, på resa genom dessa länder i studieflytt, önskar resa till Honduras två månader. Förklarar sig på heder och samvete inte ha kommunistiska idéer. Svar betalt.” Om tre dagar kommer det svar, sa konsuln.

Efter en vecka hade ännu inget svar anlät. Men då jag några dagar senare steg in på konsulns kontor gav han mig ett flygbrev från en sekreterare till El Ministro de Gobernación. Där meddelades efter ett par inledande stycken att Tord Kjell Ingernundo Wallstrom tyvärr inte kunde beviljas något visum.

– Pero porque? frågade jag förvånad och besviken.

Napoleon Paz Paredes slog ut med armarna och sade sig inte veta mer än jag, brevet gav inget besked om det. Men han var välvilligt inställd och förklarade att det hela förmodligen berodde på att man saknade närmare informationer om min person.

Jag sökte upp konsul Svahn och redogjorde för problemet. Utan mycket funderande övergav han, tjänstvilig som alltid, sitt arbete och vandrade med mig den långa vägen till Honduras konsulat. Där tog Napoleon hjärtligt emot och förstod genast vad det rörde sig om.

Hilding Svahn, representant för konungariket Sverige, harklade sig:

– Jag hör, sa han, att min landsman här har blivit nekad visum.

Napoleon beklagade och överräckte sedan telegrammet och svarsbrevet från Tegucigalpa.

– Pero este no es el fin! sa Hilding. Que vamos a hacer? (Det här är inte slutet Vad ska vi nu göra?)

Så föddes ett telegram till Sveriges konsul i Tegucigalpa, vilken ombads ta sig an min sak och där jag presenterades som legitimerad svensk journalist i färd med att skriva en bok om Centralamerika. Hondurenske konsuln skrev det och det fick slutligen denna form, sedan Hilding Svahn företagit en del smärre ändringar:

HON DON BERTIL KORLING CONSULADO

SUECIA TEGUCIGALPA HONDURAS

ATENTAMENTE PERMITOME SOLICITAR
INTERESARSE RELACIONES Y GOBERNACION
CONCEDAN ENTRADA ESE PRIS JOVEN PERIODI-
STA SUECO RECOMENDADO POR ASOCIACION
PERIODISTICA NACIONAL: TORD KJELL
INGEMUND WALLSTROM POR UN MES VIAJA
RECOGIENDO DATOS PARA UN LIBRO SOBRE
CENTROAMERICA Y ES MAGNIFICO PERSONA
POR QUIEN YO RESPONDO ESPERO REPUESTA
SALUDOS

SVAHN CONSUL

Napoleon titulerade Hilding ”kollega” och allt var mycket hjärtligt. De hade mötts tidigare på någon diplomatisk tillställning och var glada åt återseendet.

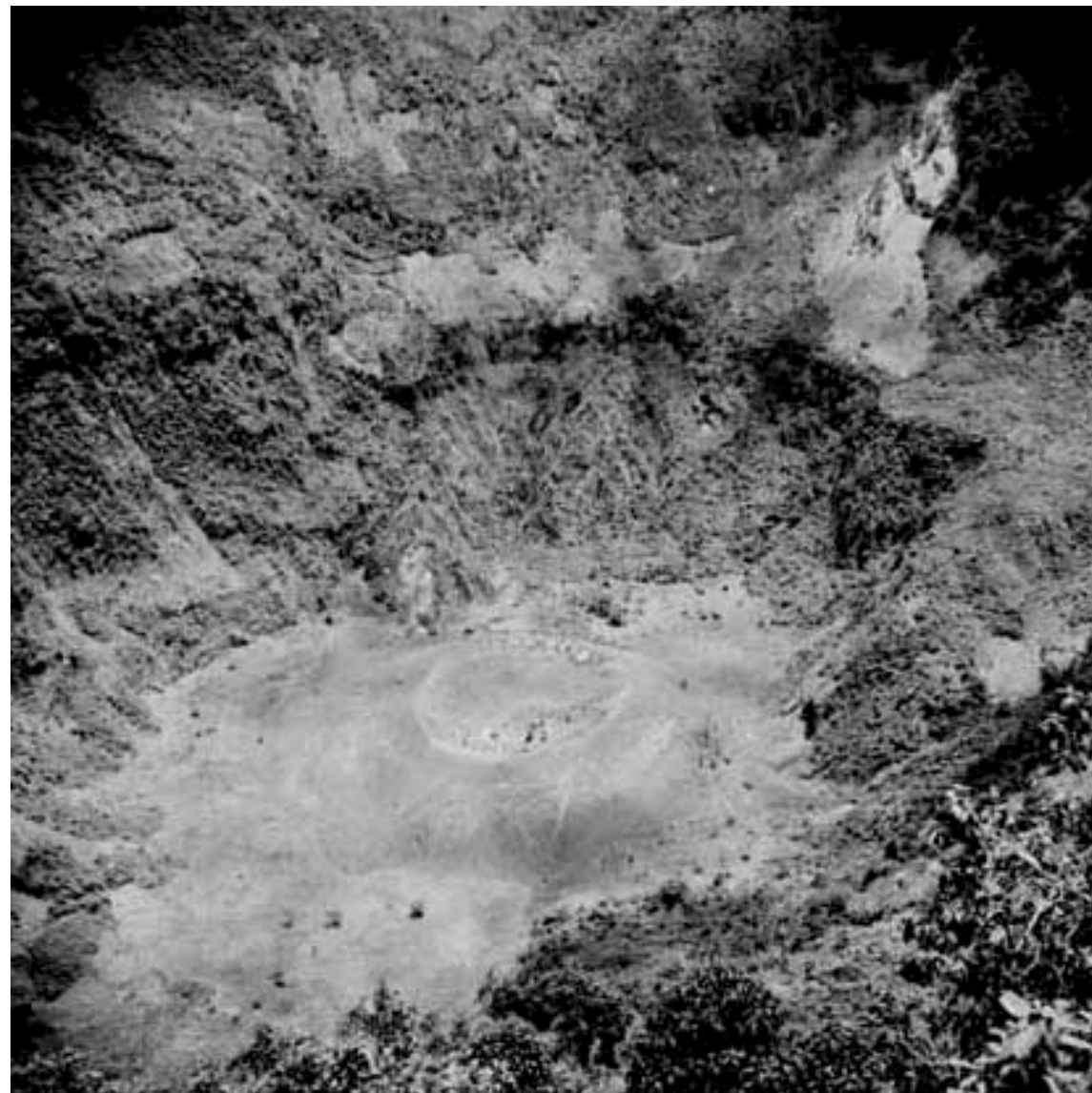
Sen bjöd Honduras’ konsul på en sup. Han försvann in i en skrubb och kom ut med en bricka med ett par glas på. Jag avböjde drinken: föredrog att stå vid sidan och betrakta denna högtidliga ceremoni. Napoleon hällde brandyn i ett glas med vatten och Hilding gjorde likadant. Honduras konsul skålade för El Rey de Suecia. Honduras och Sveriges diplomatiska sändebud tog där efter avsked på latinamerikanskt sätt: föll varandra om halsen.

– Tusan också, sa Hilding Svahn, när vi gått därifrån, jag skulle naturligtvis ha skålat för presidenten av

Honduras när han skålade för kungen av Sverige. Det glömde jag.

Några dagar senare kom ett telegram till konsul Svahn:
PERMISSION WALLSTROM CABLED HON-
DURAS CONSUL SAN SALVADOR
KORLING CONSUL

Bilder från El Salvador

*Nedblick i San Salvadors jättekraater med en miniatyrvulkan
på bottnen, resterna efter det senaste utbrottet.*

Terry från USA och en bananblomma

Ett majsält på Cuscatlanslätten Pojken går före och leder oxarna med ett spö. I bakgrunden vulkanen San Salvador.

Izalco, Centralameikas mest aktiva vulkan. Med korta mellanrum vältgrar moln av rök och aska upp ur mynningen.

Pojkarna har bara två möjligheter: att putsa bilfönster eller skor..

*På alla gator i San Salvador säljer kvinnor cigaretter och
snask. De har ofta sina barn med sig.*

Trottoaren är hans plats på Jorden.

Bankentré i San Salvador. Överallt ses stålhelmsförsedda soldater.

Vid ebbs tid luktar det as i La Unión. Hela staden luktar as. I hamnen har havsbotten torrlagts och båtar av urholkade trädstammar ligger där maktlösa. Svin bökar i gyttjan och jagas av ett par lekande byrackor. Komiska zopilotes skuttar omkring på piren.

Stanken är bedövande.

Då kommer en flamingo flygande in från havet. Den kommer långsamt svävande högt över ytan, och dess rosenröda färg lyser övernaturligt i all färglösheten. Flamingon liknar ingenting jordiskt. Dess långa hals, vida vingar och röda färg tycks överklig.

Den flyger i en vid båge över den blänkande svarta gyttjebotten, där svinen bökar omkring, och över den stinkande anskrämliga ruckelstaden. Den liknar ett andeväsen, en vilsekommen budbärare från en högre sfär.

Den vänder och flyger åter ut mot havet och försvinner in i den rodnande solnedgången.

Ute i Fonsecabukten ligger gröna öar och vid horisonten vilar Honduras berg. I söder syns de två vackra vulkanöarna Zacante Grande och El Tigre.

La Union

Floden kommer in i porlande vågor. Det åskar långt borta och bakom staden ligger vulkanen Conchaguas topp halvt dold i moln.

På morgonen reser jag bort från El Salvador med en klumpig motorbåt, som dundrar och vibrerar. Fiskarnas båtar har lagt ut redan tidigare och ses som mörka punkter här och där på vattenytan.

El Tigre, den slocknade vulkanen, ligger förut – en perfekt kon, stickande upp ur havet. Morgonmolnen släpper fram solen.

Ett par fiskande pelikaner flyger spejande över havet. Deras spännvidd är väldig. De störtdyker rätt ner i vattenet med näbben utsträckt och sväljer fisk. Flyter en kort

stund på ytan och lyfter så åter med tunga vingslag.

Långa lyftande dyningar rullar in från havet.

Vi närmar oss El Tigre och lägger till vid en cementpir i hamnen Amapala i Honduras.

Amapala är Honduras enda stillahavshamn. Oceangående fartyg kan lägga till på redde, men sedan måste lasten stuvas på pråmsläp, som dras av små motorbogserare längst in i den grunda viken till San Lorenzo, som har landsvägsförbindelse med Tegucigalpa.

Två pråmar och en bogserbåt ligger utanför piren, färdiga att avgå tidigt på morgonen. Vid sextiden på kvällen paddlar besättningen ut i kanoter och jag följer med dem för att övernatta på bogseraren. I staden pågår en begravning med musik av en blåsorkester och skarpa smällar av raketer.

I skymningen sitter jag på den stora hoprullade bogsertrossen och pratar med en sjöman och en luffare – den första luffarkollega jag träffat i Centralamerika. Han har varit i Mexico och ämnar sig till Tegucigalpa liksom jag.

På pråmarna sitter karlarna och spelar kort. Stearin-

Honduras från La Union

Kommendaturen i Amapula

ljus flämtar under de uppriggade presenningarna. På himlen lyser nymånen. Pirens ljus blänker på den krusade vattenytan.

Klockan tre ringer sjömannens väckarklocka. Pråmarna skymtar som svarta skuggor. Motorn startas och bogsertrossen langas ut och vi styr bort mot gryningen och färgspelet över bergen, då solen går upp. Sju pelikaner kommer flygande i en rad och högre upp på himlen svävar en man-of-war-fågel på sköna vingar. Tigerön ligger bakom oss och vi närmar oss San Lorenzovikens inre, där stränderna kantas av tät grön växtlighet. Vi styr in i en kanal i denna sumpiga vattenlabyrint och kanoter med fiskare på hemväg får lift efter pråmarna; hänger sig fast vid utkastade repändar. På förmiddagen når vi

San Lorenzos ruckliga magasinsstad och pråmarna görs fast vid en hög stenkaj.

Lastbilar lastas med gods för Tegucigalpa. Jag gör upp med en karl om att få åka med för tre lempiras. Han har det rävaktigaste ansikte jag nånsin sett. Han vill först ha fem lempiras, men jag lyckas pruta.

Vi far först över det torra låglandet och sedan upp över Honduras'trädlösa bergland på en smal, dålig väg, som är huvudstadens enda landförbindelse med yttervärlden. Men här och där dundrar amerikanska traktorer och jordflyttningsbjässar i arbete på en ny asfalterad autostrada, förbindande Tegucigalpa med den interamerikanska landsvägen, som passerar genom landets sydspets.

Rävansiktet är italienare. Det är han som äger lastbilen och han har en stor pistol på sig som tecken på sin värdighet. Bilen körs av en ung man, som då och då kastar hatiska blickar på sin arbetsgivare och dessemellan hojtar efter flickor längs vägen och gör oanständiga tecken åt dem.

I kvällen passerar vi Tegucigalpas stora flygfält och stannar vid poliskontrollen, där en konstapel skriver upp namnen i en bok. Möter en flock kor på en gata. Jag tar in på ett pensionat, där en tandlös skönhet visar mig ett billigt rum.

På morgonen genljuder luften av flygplans dån. Det står en sadlad häst i farstun.

Tegucigalpa

I Tegucigalpa är det förbjudet för bilister att använda signalhornet annat än i yttersta nödfall. Poliser i tropikhjälm står under stora röda parasoller i alla gathörn och dirigerar trafiken.

Tegucigalpa grundades redan på 1500-talet vid foten av berget Picacho, ett indianskt namn, som betyder "silverkullarna". Staden ligger på omkring tusen meters höjd över havet och har ett angenämt klimat. Den har många vackra byggnader i gammal kolonialstil och en stor katedral. I ett fall är den unik: trots att befolkningssiffran är omkring 80.000 existerar inget ordnat system med gatunamn och husnummer.

Cholutecafloden skiljer huvudstaden från Comayagüela, en fattigare, fulare stad med många slumkvarter.

På en höjd i Tegucigalpas utkant reser sig ett fredsmonument, uppfört av fullblodsindianen Tiburcio Carias, som satte sig vid rodret genom en revolution år 1932 och skapade ordning i landet med hård, diktatorisk järnhand. Ända till för några år sen var Honduras en polisstat, där livet inte var mycket värt. Men det hårda regementet var nödvändigt och Carias lade otvivelaktigt grunden för den utveckling, som nu pågår i landet. Freden har börjat ge resultat. Manuel Galvez, framstegsvänlig advokat, övertog presidentskapet 1949, då Carias självmant drog sig tillbaka till kulisserna. Honduras är troligen fortfarande den mest efterblivna av Centralamerikas republiker, men mer än någon annan är det den optimistiska gryningens land.

Det var en fredagskväll i Tegucigalpa.

Jag hade träffat Rolf, som råkade befinna sig Honduras ett par dagar, och vi hade mött Carl, femtioårig svensk flygare med blont hår och ljusblå ögon. Han hade inte varit hemma i Sverige på tjugosex år. Vi tänkte gå till Duncan Mayan och se en show men där var ingen show den kvällen och därför hamnade vi på El Sonato, en skum, rökig liten källarbar, där många av de fria företagarna inom prostitutionsbranschen söker kontakter. Där satt en vacker blond sköka i ett hörn och blinkade åt Rolf. Men vi satt bara och pratade om Sverige och Göteborg och drack ett par drinkar. Sen gick vi.

– Ska vi gå på ett horhus, sa Carl, som blivit uppiggad av drinkarna. Kom ska ni få se nåt roligt.

Han gick fram till en ung poliskonstapel och frågade efter närmaste casa de mujeres. Det var rätt långt dit, men polisen beskrev tjänstvilligt vägen och vandrade bort.

Just när vi passerade presidentresidenset tog en flicka farväl av en soldat som stod vid muren högt ovanför gatan.

– A las nueve ... sa hon åt honom. Klockan nio ...
– Men käraste, sa Carl, klockan är redan tiol
– Inte nu, sa flickan, och gick samma väg som vi. På söndag förstås

Det var så vi kom i kontakt med Livia. Hon var liten till växten, som många kvinnor är i de länderna, men hade vacker figur och mycket röda läppar. Carl frågade henne om vägen till bordellen i ordalag som kom henne att göra korstecknet.

Hon följde med oss dit. Den hette Flores de Navidad, som betyder "julblommorna". Underligt namn på ett sådant hus. Det var lång väg genom mörka gator i Comayagüela. Carl gick armarm med Livia och skämtade och pratade med henne. När vi slutligen kom dit ville hon gå hem, men vi tog med henne in och bjöd henne på en öl. Hon drog sig till mig; sa att jag var mas guapo. Sötast.

Det var bara ett litet ställe med ett enkelt möblerat rum innanför bardisken. Vi satt där runt ett bord. Glädjeflickorna såg bra ut. Rolf inbjöd en av dem med rutig klänning och vackert rundad mage att sitta vid vårt bord. Carl satt bredvid en annan. Hon var lång och hade svart trång klänning. Hon var för vacker för att vara där. Är troligen ny här, sa Carl.

Jag talade med Livia och ibland med Rolf och med Carl, som ville veta mera om Sverige. Där satt vi alltså tre svenskar på ett glädjehus i Honduras och talade om

skidåkning och segling i Sverige.

Vi betalade tre lempiras för ölet och whiskyn till flickorna och gick sen därifrån. Flera kunder hade kommit medan vi satt där. Vi var alla en aning omtöcknade, för det hondurenska ölet är världens starkaste. Då vi gått ett stycke började vi fundera om vi egentligen var på rätt väg, och Livia ledde oss in på en annan gata.

— I thought we were on the wrong track, sa Carl.

Men då vi kom till det gathörn, där Livia skulle gå åt annat håll, beslöt vi följa henne hem. Vi slank in på en liten bar och åt några sandwiches.

Livia var också prostituerad.

Hon förde oss in på en bakgata och genom en murken bräddörr till en lerig, svart bakgård, där det luktade illa. Vi snavade över stenar och plankor och fastnade i klädstreck. Vi kände oss ganska underliga till mods. Här skulle vi nog aldrig ha gått in, sa Rolf.

Hon hade ett rum i en rucklig länga och tog oss in dit och tände ett stearinljus. Där var en segeldukssäng utan madrass bakom en skärm, ett litet bord och en lerhård. Och ett jordgolv och ett tak av korrugerad plåt och ingenting mer.

Hon var så söt och så fullkomligt uppriktig.

Hennes mor dog, då hon själv var två månader, och hennes far hade lämnat henne för länge sen. Hon var nitton år.

Hennes värld är inte större än Tegucigalpa, hennes

fosterland bara bakgården i slumkvarteret, hennes hem fyra plankväggar, en lerhård, en segeldukssäng, ett bord, ett jordgolv, ett plåttak och ett stearinljus. Hennes enda inkomst kärleken.

Hon köper ris och bönor och lagar mat på lerhärden på dagarna och ligger med män på nätterna.

Hon skulle ligga med oss alla tre, sa hon.

Men vi gav henne tre lempiras och snubblade åter över bakgården och sa farväl till henne vid gatan och gick hemåt.

– Stackars flicka, sa Rolf.

– Hon var så söt, sa Carl. Och så uppriktig.

Ett gäng musikanter stämde upp en serenad på en sidogata. Vi mötte en polispatrull. Sen låg gatorna öde och tomma.

Men luften var full av rå whiskyångande kärlek.

Nästa kväll gick vi på Duncan Mayan och satt där ett par timmar och såg på de dansande. En tjock affärsman från Costa Rica och en fjantig honduren med glasögon var också med. Men där fanns inga flickor vi tordes dansa med, och framemot midnatt gick vi till El Sotano och hamnade sen åter på Fleres de Navidad och satt vid det runda bordet och babblade med skökorna precis som kvällen förut. Men en kvart över tolv vädrade någon en polisrazzia och snart började den ena uniformen efter den andra strömma in i den lilla baren. Till slut var där minst tjugofem stycken. Det var bara fråga om att stänga bordellen,

upplystes det. Inga bordeller fick vara öppna efter midnatt.

– Ska vi kasta ut dom, pojkar! sa Carl. Vi är ju tre svenskar.

Men efter en stunds parlamentering gick vi frivilligt och återvände till Duncan Mayan. Där hade stämningen stigit åtskilliga grader och mambon gick hög till långt frampå morgonen.

Skulle ge mig norrut i Honduras.

Var trött när jag vaknade på morgonen, led på luffarlivet och rädd för att ge mig ut på vandring igen.

Det var den 21 juli.

Jag kom iväg på middagen och gick längs gatorna med ryggsäcken på ryggen och mina grova vandrarskor. Barren trodde jag var en gringosoldat på väg ut i kriget – en svans av snorvalpar hängde efter mig och skrek: "Korea! La guerra! Korea!"

Jag gick längs Comayagüelas lortiga, gropiga gator och ut på vägen till Comayagua och slog mig i slang med en konstapel vid poliskontrollen vid utfarten. En lastbil stannade och jag frågade chauffören, en glad figur, hur mycket han ville ha för att ta mig till Siguatepeque. Fem lempiras. Två och femtio, sa jag. Bueno. Jag klättrade upp på lastflaket, där det fanns rätt många passagerare förut. Vi for upp över högländet och nådde skogstrakter med långbarriga furor och stannade här och där i usla små byar, där chauffören och medhjälparen ville dricka kaffe eller

Ett ceibaträd vid landsvägen

någon av gummorna på flaket ville stiga av. Ett par hundvalpar åkte längst bak i ett hörn en – av dem blev åksjuk och svinade ner sig till medpassagerarnas stora förbittering. Besättningsmannen på flaket var misstänksam – trodde jag var kommunistisk spion.

Vi passerade Comayagua, en uråldrig stad, som en gång räknades som Honduras huvudstad och som har en av Centralamerikas äldsta och vackraste kyrkor, vitkalkad och entornig. Lastbilen klättrade uppför en brant bergs-

rygg och vi hade utsikt över hela Comayaguadalen. Chauffören stannade och lät de övriga passagerarna vänta och tog mig med upp på en bergknalle för att visa mig vyn.

Vi kom till Siguatepeque i kvällen. Jag fick en tätsäng, en filt och ett stearinljus för femtio centavos på ett billighetshotell. Några av de andra passagerarna riggade upp presenningar över lastflaket och sov där.

Vi startade redan vid fyratiden nästa morgon, då den lilla staden ännu låg tyst och mystisk. Gryningen kom långsamt och det var kyligt som en svensk vårmorgon. Jag andades in och njöt av det fria luffarlivet igen.

Vi snirklade uppför en ny bergsrygg och såg däruppifrån de hondurenska höjderna flocka sig kring horisonten. Men mellan dem i nordväst glittrade det av vatten – det var Lago Yojoa, bergssjön. Vi kom dit på förmiddagen och jag steg av vid Pito Solo och betalade chauffören de två lempiras han begärde och vandrade längs landsvägen fram mot sjöstranden och satte mig där i det korta gräset, blundade ett ögonblick och såg sedan ut över sjön.

Och där satt jag sen vid stranden av Lago Yojoa i Honduras och kände mig som om jag vore hemma vid en svensk insjö på försommaren.

Där var fågelsång och fågelkvitter i luften.

I tropikerna hörs nästan aldrig fågelkvitter. Där skränar

Rio Lindo

fåglarna och skriker – deras skönhet ligger bara i deras fjäderskrud. Men här uppe kvittrar det som bofinkslåt och sjunger som taltrastar och långt borta gal det nästan som en gök. Syrsor i daggvått gräs fyller luften med sprött dallrande, eteriskt glitter. En humla brummar förbi och en mygga sjunger vid mitt öra. Det är nordisk sommar-morgon mitt i Honduras.

Vattenytan är klar och blank och de barrskogsklädda stränderna speglar sig i den. Där är några ruggar av vass ett stycke ut och en vattenfågel plöjande en silverpil.

Men där är några snyltgäster från bottenvåningen med i paradiset: de små små flugorna, som inte hörs och knappt syns men känns desto mer och gör det totalt omöjligt att njuta av morgonen längre.

Vandrar norrut längs sjöns östra strand. Jag går nu på den atlantiska landsvägen, som byggdes av USA och blev färdig år 1944. Innan dess fanns ingen landförbindelse mellan Tegucigalpa och Honduras nordkust. Landsvägen gick inte längre än till Pito Solo. Därifrån togs godset på pråmar till sjöns nordända, där en dålig landsväg fortsatte till Portrerillos, och vidare med järnväg till Puerto Cortes. Ännu i dag slutar landsvägen vid Portrerillos; dit men inte längre går bussarna och för att komma till nordkusten måste man fortsätta med tåg – det var den vägen jag for.

Jag stannar vid några kåkar vid sjöstranden, går in i en av dem och ber att få köpa kaffe. Där bor Abelardo Espinoza och hans familj. Abelardo sitter på andra sidan den ohyvlade bordskivan och förhör sig om Sverige, medan jag dricker kaffet. Han har läst böcker om Sverige, speciellt om järnhantering, och kan mer om svenska gruvor än jag. Med stegrad förvåning och ökad respekt hör jag denne fattige bonde yppa ett vetande och en bildningstörst i absolut särklass på dessa breddgrader.

Det är väl höjden över havet, det storståtliga landskapet och den rena luften.

– Skicka mig en bild av din hemstad, när du kommer hem, säger Abelardo. Helst med kala träd och snö. Och hälsa dina landsmän att de är välkomna hit. Här finns mycket att göra för folk med kunskaper och idéer. Vi hondurener kan ingenting göra själva. Vi är för dumma

och för obildade och för likgiltiga och för lata. Gud välsigne dig, svenske vandrare!

Han ger mig en stor knippa bananer och vill ingenting ha betalt för kaffet.

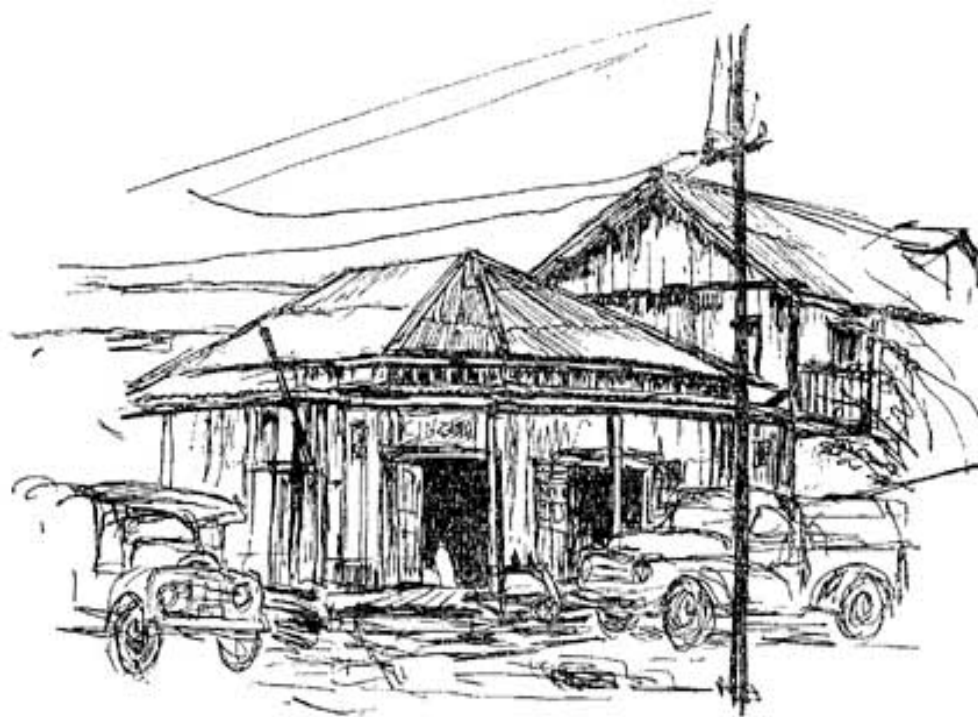
Till vänster går ängarna rätt ut i sjön. De är vattenfyllda och sankar. Där vadar flockar av vackra vita storkfåglar omkring mellan hästar, som betar det översvämmade gräset.

Jag går genom några små tysta plankhusbyar och lämnar sjön och kommer sent på eftermiddagen till en liten flod med klart kallt vatten. Badar och tvättar mig ren. Vägen har börjat luta utför, ner från höglandet mot kusthettan.

Kommer till en ny by och köper en refresco i ett hus. – Vattnet är snart här, säger kvinnan i huset. Ni kan inte gå vidare. Det är bäst ni stannar här.

Men jag går vidare och folk står och tittar på mig och tror jag är galen. Jag har bara hunnit någon kilometer utanför byn då det börjar brusa i luften och stänka och jag hinner knappt ta på mig regnkappan förrän det öser ner. Långt borta ser jag en skepnad komma springande längs vägen mot mig. Han faller omkull och ligger sedan orörlig i leran och smutsen och det forsande vattnet. Men jag har blivit hårdhärtad och skyndar inte på mina steg. Han är väl full.

Strax innan jag hunnit fram till honom reser han sig och börjar vackla omkring. Det står fradga om munnen

Rio Lindo

på honom. Det är en ung pojke. Hans ögon stirrar rätt ut i ingenting.

– Ayúdame! väser han. Ayúdame, por favor! Hjälp mig!

Då tar jag honom i armen och försöker leda honom i riktning mot byn men han kämpar emot och vill åt andra hållet.

– No, säger jag. Du ska åt det här hållet. Du var på väg hitåt.

Han är mager och förtärd och blek. Jag känner det som om jag håller i ett skelett.

Plötsligt skakar han sig lös och går ifrån mig utan att vingla.

– Vänta, säger jag. Jag ska hjälpa dig.

Men han går mot byn och jag står en stund och ser efter honom och är rädd för att han skall få ett nytt anfall och falla omkull och tugga fradga. Men han försvinner i det piskande skyfallet och jag går vidare åt mitt håll.

Egentligen är jag i en rätt otrevlig situation. Våt inpå bara kroppen. Och det är svart som i en säck.

Men där glimmar något ljus inne i mörkret och jag hittar en grind och plaskar över en lerdjup gårdsplan fram till ett hus i två våningar med vagnbod och svinstia i bottenvåningen. Träffar ett par ansikten där inne och blir visad upp på övre botten, där husfadern sitter på en bänk med en unge på vardera knät. Förklarar vem jag är och ber om nattlogi. Då jag hälsar räcker han fram vänster hand. I stället för den högra har han en stor järnkrok.

– Vi ska skjutsa er till Rio Lindo, säger han. Där finns hotell. Är ni hungrig?

Han är kortvuxen och mycket tjock. Är regeringens kontrollör av den atlantiska landsvägen, angelägen att betona det. Har en jeep: Äger den här gamla gården. Var i Estados Unidos i sin ungdom – skulle bli flygare. Kapade handen av sig i en olycka. De flesta av hans kamrater på flygskolan har störtat sen dess. Själv förlorade han höger hand men klarade livet. Tog hand om fädernegården och är regeringens inspektör för den atlantiska

landsvägen.

– Vi ska skjutsa er till Rio Lindo. Vi hjälper alltid vägfärande utlänningar.

Där ryker en oljelampa på en svart bordskiva i köket och en diffus skugga med kvinnlig doft serverar mig stekta ägg och frijoles. Sen tar jag farväl och tackar och blir instuvad i en engelsk Landrover Jeep, som körs av sonen i huset med halsbrytande fart. Ett träd har brakat rätt över vägen på ett ställe och vi kommer knappt förbi. Efter en kvart lämnas jag av vid hotellet i Rio Lindo.

Det är ett jättestort plåtskjul med vitkalkade väggar med centimeterbredda springor emellan. Jag lägger mig på en segelduksäng vid ena väggen. På andra sidan väggen klär en tjock kvinna av sig och lägger sig bredvid mig. Hennes hy är smutsbrun.

Det kommer dansmusik och oväsen från en kantin nästan och brus från en fors.

Missionären i Yoro

San Pedro Sula är på sätt och vis egentligen Honduras huvudstad. Den grundlades redan 1536 av Pedro Alvarado, erövraren. För ett femtiotal år sen började dess framåtskridande och nu växer staden snabbt. Dess gropiga jordgator börjar asfalteras och de ruckliga brädhusen lämnar plats åt stenhus med luftkonditionering. De flesta av landets få industrier finns i San Pedro Sula, som också ligger i centrum för banandistriktet. Tegucigalpa med dess goda klimat är visserligen fortfarande det administrativa centrumet, men San Pedro Sula med tropisk hetta och skyfall svarar för större delen av landets produktiva aktivitet.

Huvudstaden i United Fruit Company's hondurenska imperium är La Lima, tjugofem kilometer från San Pedro Sula. Jag hade tänkt ta järnvägen därifrån längs kusten till La Ceiba. Men innan jag kom till La Lima inträffade ännu ett av dessa sammanträffanden, som ändrade min resrutt:

Jag satt och skakade i en stationsvagn, som höll rasande fart på en relativt hyfsad landsväg. I framsätet satt en blond ung man med glasögon. Då vi åkt ett stycke ut-

Järnvägsstationen i San Pedro Sula

spann sig följande samtal:

– Where are you from, friend?

– I am from Sweden. And you?

– I am American, but I live in Yoro up here in the mountains.

– Yoro! That is where I want to go, but everybody tells me I can't come there.

– Well, I am going there in a jeep this afternoon and I think there is room for you if you want to go along.

– Sure I will!

Jag hade sett staden Yoro på kartan och fascinerats av dess läge mitt i det väglösa berglandet.

La Lima består av två hälfter: en latinamerikansk och

en nordamerikansk. Den förra ser ut precis likadant som alla andra samhällen på låglandet: ruckliga träkåkar och ett myller av människor och djur. Men då man passerat en kullrig träbro (ett par svarta fåglar badar sig i vattnet vid strandkanten) är förändringen otrolig: där är en rent nordamerikansk villastad med öppna parker, gröna gräsplaner och vackra trädgårdar och asfaltgator däremellan – en högmodern bekväm stad för los gringos.

Då vi styrde in på stationen var ett tåg redan på väg att pusta bort. Jag rusade i hälarna på amerikanen upp på en vagn och vi sjönk ner på en soffa i första klass och presenterade oss för varandra. Det var Harold Auler J:r, och han var inte sågverksägare, som jag av någon anledning föreställt mig, utan missionär i den amerikanska evangelistmissionen.

Vi for genom världens förmodligen största bananskog och kom till Progreso, där vi måste embarkera en stor färja för att komma över Rio Comayagua. Färjan drevs av strömmen själv och var full av folk. Överfarten kostade tjugofem centavos – ett rent upprörande rövarpris, dess ägare måste vara miljonär.

Harold hade fler passagerare i jeepen: en mystifik handelsresande, en kvinna och ett par missionärsbarn från Progreso. Vi hade 135 kilometer att köra, och det gick långsamt uppför till att börja med. Vi mötte stora flockar med boskap och väldiga virkesbilar och vägen var smal och krokig. Det gick uppför in bland bergen och vi hade

utsikt över denna väldiga bananslätt – bananer, bananer, bananer i en blågrönskimrande matta så långt ögat såg.

Vi hade Yoros katolske präst, också han amerikan, i en svart jeep framför oss. Harold körde om honom med ett bistert leende.

– Är du själv kristen? frågade Aulor.

– Nej, sa jag. Men jag har ingen annan tro heller. Borde kanske skaffa mig en religion så småningom. Men jag kan inte riktigt med det kristna salighetsmonopolet.

– Det är ju så enkelt, sa Harold och berättade sen lugnt och övertygande om den tro han ägnade sitt liv åt att sprida:

Gud skapade människan, men människan är inte Gud. Han gav henne vissa regler att lyda. Där var ett träd vars frukt hon inte fick äta av, ty gjorde hon det vore hon förtappad. Det var då ärkeängeln Gabriel lurade henne att äta av trädets frukt under förespegling att hon däri-genom själv skulle bli lik Gud. Och människan ville naturligtvis bli lik Gud. Men i och med att hon sålunda bröt Guds befallning blev hon förtappad, det vill säga miste kontakten med Gud.

Nu kunde hon ingenting göra för att rädda sig själv – ingen annan kunde hjälpa henne än Jesus, Guds son, som sändes till jorden, född av Maria men avlad av den helige ande. Jesus gav människorna frälsningens möjlig-het: ”Var och en som tror på mig skall ha ett evigt liv.” Allt vi har att göra är nu alltså att acceptera Jesus hjälp

och sen lämna allt i hans händer. Vi kan ju vara säkra på att han kommer att ge oss evigt liv. Vad har vi då att frukta? Ingenting!

Detta är helt olikt vad katolikerna lär: de når aldrig sinnesro. De vet aldrig om de gjort tillräckligt för sin frälsning och hela livet blir alltså utan ro.

I själva verket är det så enkelt. Eller hur?

– Jo, sa jag. Visst är det enkelt. Men tänk på alla vildar och andra som aldrig hört talas om Jesus. Är det inte grymt om de blir evigt förtappade?

– Jo, sa Harold. Det är ett problem. Men jag tror att det finns en gnista av Guds vilja i det undermedvetna hos alla människor, även hos hedningarna. Om de lyssnar till den viljan blir de saliga.

– Jag kanske tror på nån sorts gud jag också. Eller åtminstone på nån sorts gudomlig naturkraft. Men jag har svårt att begripa vad det är för värde i bibeln och historierna om syndaflod och jordens skapelse och allt det där. Människan har ju blivit till efter årmiljoners utveckling från den allra enklaste amöban, det har vetenskapen bevisat.

– Ingenting har bevisats! Den felande länken återstår ännu att finna, och den finns inte. Jag tror inte på Darwin. Gamla testamentet är en faktiskt sann historiebok. Det finns bevis för att syndafloden verkligen inträffat. Man finner lämningar på Honduras högsta berg, som visar att de legat under vatten. I skapelsehistorien me-

Yoro

nas med "dagar" i verkligheten en mycket längre tidrymd. Gud är en andlig person, inte bara en kraft. Kristus kallar honom ju sin fader.

Det hade börjat regna i skurar. Vi talade religion under hela färden genom höglandet tills vi kom in på Yoros kullriga stengator och stannade vid Harold Aulors hus, som hade kylskåp och elspis och piano och myggnät för fönstren.

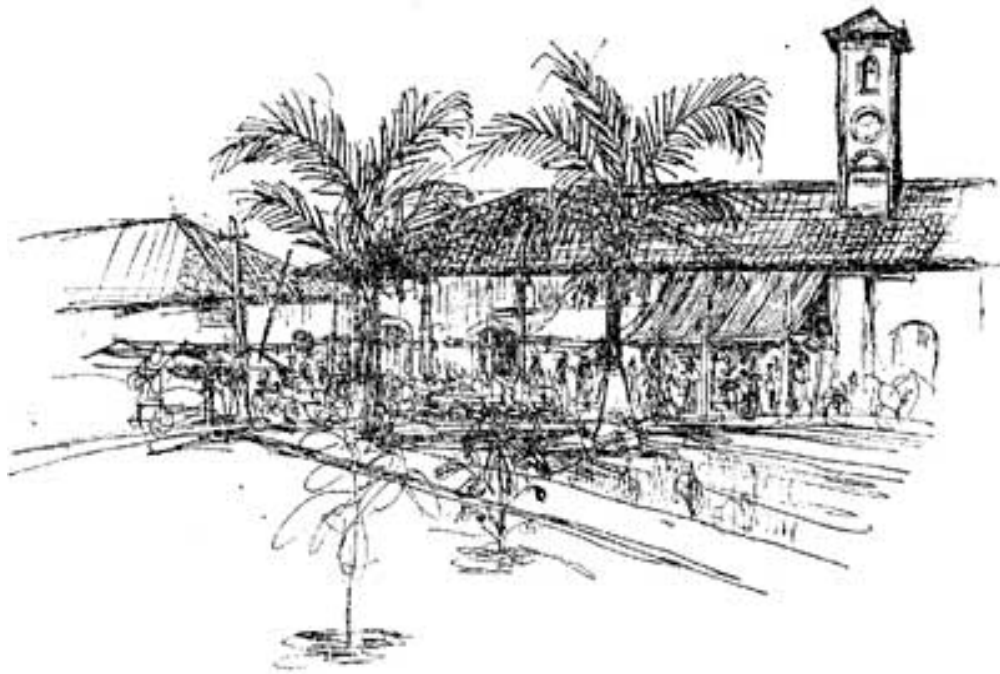
– Är det inte besvärligt att vara protestantisk missionär i ett katolskt land? frågade jag.

– Jo, svarade Harold Auler. Det händer att katolikerna ställer till svårigheter. Det händer till exempel att prä-

ter säger det vara större synd att gå till ett evangelistmöte än att döda en människa. Men eftersom Honduras inte kan kallas kristet i egentlig bemärkelse anser vi protestanter oss ha lika stor rätt att arbeta här som katolikerna. Deras verksamhet är inskränkt till de större platserna – landsbygdens folk har aldrig kommit i kontakt med det kristna budskapet. Där finns endast en blandning av hedendom och helgondyrkan.

Vårt missionsarbete är hundraårigt. Vi har fem sådana centraler som här i Yoro och högkvarter i San Pedro Sula. Av största betydelse är skolorna – vi har 75 elever i Yoro och 225 i San Pedro Sula med flickor, tränade på vår högskola, som lärare. Vi har gudstjänster och evangelisk verksamhet ute i byarna. Jag far ut i min jeep och har högtalare med för att kvinnorna också skall få höra – de är för blyga för att lämna husen. Jag har skioptikonbilder i färg och visar dem. Där jeepen inte kan ta sig fram rider jag på mulåsnerygg och sover hos folket i en hängmatta. Där kan vara tio-femton människor i samma rum och hönor och svin på golvet. Ibland far vi ut några stycken och stannar någon vecka i samma by och har bibelklasser och rekreationsprogram. Men det finns platser med fanatiska katoliker, där man inte vill ha något med oss att göra, där vi inte kan få någonting att äta och ibland inte ens att dricka.

Han visade mig sin kyrka, ett enkelt men stilfullt stenkapell i stadens centrum, och talade om sitt arbete bland

Yoro

stadens unga pojkar. Funderade på att starta en modell-flygarklubb.

Han har en trevlig fru från Missouri, en vild femårig grabb och en söt nioårig flicka, som jag fick ansvaret för då hon skulle gå till en barnfest i en park en förmiddag tillsammans med sina lekkamrater, dc båda missionärsbarnen från Progreso. Hon kom inte längre än till marknaden på torget och spelade där bort sina fickpengar på något slags roulettspel. Jag gjorde mitt bästa för att få

henne på bättre tankar, men då hon efteråt ljög för sinar hade jag inte panna att avslöja henne, ty även

missionärsbarn är ju människobarn.

Harold gav mig Nya testamentet i fickupplaga. "Må denna bok", skrev han på titelbladet, "hjälpa dig att komma till övertygelse i ditt liv som den har gjort i mitt liv som jag nämnde under vårt samtal i jeepen – om att Jesus Kristus är människosläktets Herre och Frälsare och vårt enda hopp till evigt liv."

Yoro — en vacker vit kyrka med ett enda torn. En parque central med grönt gräs och ett par idylliska lövsalar. Ett "rådhus" med pittoreskt klocktorn. Kullerstengator. Vitmenade adobehus, några med påbyggnader av trä, som ger staden ett stänk av Tyrolen. En klar liten flod med tvättande kvinnor.

Yoro firade en religiös flesta den veckan. Huvudgatan var dekorerad med brokiga pappersgirlander och talltoppar längs trottoarerna. Klockan fem på morgonen väcktes hela staden av bomber och fyrverkerier. Det var gott om fyllerister i rännstenarna och tvärs över gångbanorna. Det är ungefär allt vad en religiös helg betyder: fylla och girlander, raketer, processioner och marknadsstämning.

Runt torget såldes bröd och mat. Från en lokal i närheten hördes dansmusik hela dagen och en ström av människor gick ut och in.

Då jag satt på torget i middagshettan brändes en rekordartad raketsalva av utanför kyrkporten. Det lät som

från ett slagfält. Senare hörde jag genom Harold att den salvan gett upphov till vissa komplikationer: den hade kommit just på det ställe i den katolska mässan, då brödet – Kristi lekamen – välsignas. Den hade gett den amerikanske prästen hjärklappning och hicka. Det var för mycket för honom. Han hade blivit mycket förtörnad och omtalat för sina församlingsbor att detta var den absolut sista mässan under hela fiestan, vilket måste ha inneburit ett svårt slag för alla trogna katoliker, men – givetvis – gav Harold en viss skadeglädje.

Yoro är mest känt för att där regnar fisk. Detta är ingen skepparhistoria utan ett förbryllande faktum: Det regnar fisk i Yoro.

Varje år inleds regnsäsongen med några häftiga skyfall. Efter dem hittar man alltid små färskvattenssardiner ligga och sprattla i gräset i tusental. Man kan plocka korgar fulla av dem – Harold Auler har själv gjort det flera gånger. De är goda att äta, och ger folket i trakten en angenäm omväxling i kosten.

Folket i Yoro tror fullt och fast på att fiskarna regnar från himlen som en gåva från Gud och den förklaringen har också getts i böcker. Men Harold har efter mycket grubbel och forskande byggt upp en annan teori, som nog låter troligare: sardinerna lever i själva verket i de talrika små pölar, som finns i trakten. Under torrperioden, då vattensamlingarna minskar och torkar ut, koncentreras fisken i djupa gropar och underjordiska hålig-

heter och för en tynande tillvaro. När så det första regnet kommer svämmas allt över och de svältfödda fiskarna simmar ut åt alla håll på jakt efter föda. Då himlen klarat rinner vattenfloden snabbt undan och sardinerna blir liggande på ängarna.

Men sådana invecklade förklaringar tror folket i Yoro naturligtvis inte på. För dem är de regnande fiskarna fortfarande en direkt gåva från Gud, ett bevis för att jorden inte är bortglömd av himlen. Och varför inte?

De tysta furornas berg

Innan timmervägen till Progreso byggdes för några år sen var Yoros enda förbindelse med yttervärlden förutom flyget de långa åsnestigarna över höglandet. För att komma till nordkusten måste jag nu vandra över bergen till Santa Cruz, en vandring, sade man mig, på två dagar, och därifrån resa till La Ceiba med Standard Fruit Company's järnväg.

Det bodde två rätt originella amerikaner, mr Holmes och mr Savage, med en svart hushållerska i Yoro. De samlade terpentin på ett ställe tio kilometer norr om staden och jag gjorde upp med Savage om att följa honom i hans jeep dit en morgon. Men på morgonen hade Savage redan farit då jag kom, och jag hade inget annat att göra än att ge mig av till fots.

Jag hade ingen svårighet att finna vägen, som följde en telefonledning, och jag såg jeepens färska hjulspår. Det var en vacker fridfull morgon och en ljuvlig luft för vandring. Jag var på en gång hänryckt och nyter. Mötte några ryttare och vadade över en bred bäck. Vägen lutade sakta uppför. Jag kom upp i barrskogslandet, gick över en stor äng av grönt gräs, följde jeepspåren genom en ravin och

kom in i en dunge av vackra raka furor. De hade alla barken borthuggen ett stycke ovanför roten och grät terpentin i fyrkantiga plåtbehållare. Borta mellan träden skymtade jag den grå jeepen utanför en liten barack. Där var Savage i ett rum fullt av terpentindoft och plåtfat. Hans klocka gick en kvart före min och lian hade inte haft tid att vänta. Han hade två plåtflaskor med friskt dricksvatten och lät mig tömma den ena – jag hade förlorat min vattenflaska och var alldeles uttörstad redan efter tre timmar.

Mr Savage är från Texas – det kan man se lång väg. Han har alltid en Coltrevolver spänd i ett patronbälte om livet, han är senig och benig och hårdför, impregnerad av terpentin. Han är sextiotvå år gammal och har jobbat i terpentinbranschen i fyrtiofem. Vad lian inte vet om terpentin... Industrin i Honduras är bara ett experiment än så länge. USA behöver mera terpentin, som är huvudråvara i hundranitton olika plaster.

– Good luck, boy! säger Savage. Jag har gjort mitt och är en gammal man, men jag vill att det ska gå bra för ungdomen.

Uppåt över de gröna ängarna. Terpentinskogen tar slut.

Där är en liten dalsänka med några husruckel. Svarta trollungar springer bort, då de ser mig. Majsen står orörig på små fält runt husen.

Furorna susar inte.

Jag klättrar uppför en skogsbacke och tappar bort stigen. Kommer till en ensam stuga, svart av sot och rök.

– Buenos dias, säger jag medan jag ännu är ute på gårdsplanen.

En liten flicka kommer ut ur jordgolvmörkret. Hon är mycket smutsig och hennes långa mörka hår är tovtigt och stripigt. Hon är klädd i en hoplappad trasa och har ett halsband av glaskulor i ett snöre om halsen.

– Tu mamá no está? frågar jag.

– No. No está.

– Tu papá tampoco?

– No.

Hennes ögon är skrämda och dystra. Hennes mun är bred och sorgsen. Hon håller ett par skalkoppar i handen.

Ett par pojkar kommer fram till dörröppningen. De har samma skrämda ögon. De är helt nakna och har stora magar.

Det är i det tjugonde århundradet.

– Donde está tu mamá? frågar jag.

– Mamá no está.

– Y tu papá?

– Está trabajando.

Därinne är ingenting annat än jordgolvet och en rykande eld mellan några stenar. Detta är den yttersta graden av fattigdom.

– Kan du säga mig vägen till Jocón? frågar jag.

– Sí, allá! Allá!

Hon pekar upp mot tallarna i backen.

– Gracias.

– De nada.

Jag går därifrån och hittar stigen och följer den. Högre upp ligger ett annat hus och jag hör efter där om jag är på rätt väg. En kvinna bekräftar det. På spiselhällen innanför dörren sitter en idiot uppkrupen och utstöter djuriska läten.

Följer bergsryggen till en grön äng och ett större hus av adobe med gårdsplan inhägnad med ett stolpstaket. Där står ett apelsinträd på gården och jag frågar vid dörren om jag kan få köpa en kopp apelsinbladste; måste ha något att dricka. En man sitter på en stol vid dörren och tvinnar vita snören och knyter en nätsäck. Hans kvinna sitter vid spisen och ger en smutsig liten unge sitt stora svällande bröst.

Hon lägger ner barnet på jordgolvet och sätter ett lerkärl med vatten över elden.

Fyra småpojkar springer omkring och den yngste kravlar på golvet. En yngling kommer fram till dörren och ställer sig att stirra på mig.

Hon får ett barn varje år. De är alltid nakna och täckta av svart smuts. Mannen vid dörren spottar på golvet, där den minste kravlar omkring.

Jag får mitt te i en trasig kopp och det smakar inte illa.

Huset är byggt av gulröd jord, armerad med ribbor.

Kor går omkring på gårdsplanen.

Där härskar en butter, ordlös stämning. Jag ser på de smutsigabarnen och den hårdögda modern och på den vackra gröna ängen, bergsryggen med furorna och himlen med de mörkblå, vitkantade molnen.

Går vidare bort över den gröna ängen. Klättrar uppför en ny höjd och åter nerför förbi byn Puente Grande, öde och överklig. Stannar vid en ström av kristallklart vatten och sköljer mig i dess friskhet.

Vandrar uppför en ny skogshöjd och väntar mig finna Jocón på andra sidan, men där ligger bara en ny höjd, och en ny, och en ny. Jag går långsamt vidare. Stigen löper bort över en bergsrygg rätt ut mot horisonten och jag vilar en stund och går sen vidare ända tills solen har gått ned. Då brer jag ut sovsäcken och kryper ner i den.

Känner mig febrig.

Det är nära skymning och månens skära är blek. Jag slumrar in.

Nejden badar i ett blåsvart, fascinerande sken från månskäran. Först tror jag att jag drömmer. Det är överjordiskt stilla, som långt ute i rymden.

Sover oroligt och yrande. Har förlorat kontrollen över kroppen. Har ingenting att dricka. Försöker slicka nattfukten av bladen. Domnar bort igen.

Då jag vaknar är klockan fem och gryningen kommer från öster och släcker det blå stjärnljuset. Då solen skickar de första strålarna in över bergen ger jag mig iväg. När

snart bergets slut och ser ut över Jocóns dalgång. Tjocka dimmor täcker dess botten.

Går ner genom dimman utför sluttningen. Möter en ryttare och kommer plötsligt ut ur molnet. Där nere på dalens botten under ridåerna lyser Jocóns kyrka och grupper av hus vita i morgonljuset. Jag fortsätter utför och kommer ut på en äng. Går mot kyrkan. Folk ser efter mig. Jag frågar var jag kan få mat och blir visad till huset, där la profesora, skollärarinnan, bor. Får bönor och stekta ägg där och dricker mig otörstig av vatten.

Det är tidig söndagsmorgon och Jocón är stilla. En gammal by i väglöst land på en grässlätt djupt mellan höga berg.

Det är nära till Laguna, säger folket, och där bor Mister Sutton, norteamericano. Han har ett sågverk där.

Jag känner att jag ännu har febern i kroppen men beslutar försöka ta mig till Laguna och vila hos mr Sutton.

Stigen går uppför en hög brant sluttning. Då jag börjar klättra uppför känner jag att krafterna alldeles försvunnit. Jag orkar bara gå några meter i taget och blir ligande under långa pauser.

Om jag inte orkar längre, tänker jag, kan jag sända ett brev till mr Sutton med någon förbipasserande och be om hjälp med ett par mulor att bära mig och ryggsäcken till civilisationen. Men ingen passerar mig, jag möter bara några män med ett par åsnor och ett par vandrare med resväskor i rep över axeln.

När jag når högst upp på sluttningen är det redan sent på eftermiddagen och jag har haft göra sju timmar upp från Jocón, som ännu ligger djupt där nere i dalen. Men sedan går vägen vidare genom vacker furuskog och börjar luta utför igen och jag förmår vandra i längre etapper än förut. Ser så Rio Aguan och den vida dalen med bananplantagerna och kommer fram till mr Suttons sågverk.

Mr Sutton är inte där, säger man. Han bor åtta kilometer längre bort.

Jag sjunker ner på en hög plankor och pratar med några karlar och blir bestulen på min portmonnä med tio dollar i. Upptäcker det först senare, då jag dricker kaffe hos en kvinna i en plankbarack.

Sent på kvällen följer jag med en virkesbil till en annan såg, där mr Sutton bor. En karl visar mig till ett hus på höga pelare och jag tar mig tämligen utmattad uppför trappan och knackar på. En man i pyjamas öppnar.

– Mr Sutton, I presume?

– Yes, säger han. Come on in!

Mr Sutton, pionjär

Till detta avlägsna land, där människorna kravlar i fatigdom och smuts, likgiltiga, fantasilösa, okunniga, till detta land kommer en dag mr Sutton från Cleveland, Ohio. Han ser de växande skogarna. Han tar dit en bulldozer och ett par stora bandtraktorer och bygger den första väg som setts i trakten. Han skaffar bilar och sätter upp ett par dieseldrivna sågverk och får folk att arbeta. Han vakar över dem noga och bär en pistol i bältet. Han talar om dem som "dam'd Indians" och svär över deras lathet, dumhet och likgiltighet, men han ger hjälp åt dem som är förtjänta av det.

Han börjar tjäna pengar på virket, som fraktas med hans egna lastbilar på hans egen väg ner till järnvägen varje dag. De som själva ingenting vill och ingenting orkar göra annat än konspirera och smida smutsiga planer riktar nu sina attacker mot den som kom med initiativ, som byggde vägar och satte folket i verksamhet och gav trakten nytt liv.

Men mr Sutton förmår värja sig. Han har levt så länge i Honduras att han lärt känna hondurenerna och kan svara dem på deras eget språk.

– I tell you, säger Sutton, this is really disgusting. Ibland förlorar jag all tro på mänskligheten. Här kommer jag och sätter igång det här och naturligtvis får de alla nytta av det. Den här lortiga lilla stan Arenal till exempel måste bära allt vatten flera kilometer uppifrån floden innan jag kom; nu har de vattenledning. Förr hade kommunen bara ett par hundra lempiras om året i inkomst, nu betalar jag dem tusentals dollar i månaden för avverkningsrätten. Nu vill de ha elektricitet också. Men tror någon att de tackar mig för det? By God, no. Jag håller på och restaurerar kyrkan åt dem också och här kommer de och viskar: Varför gör ni det, varför kan ni inte ge oss pengarna i stället? De skriver brev och ber om hjälp och man vet förbannat väl att det är samma ena som ställde till sattyg en vecka tidigare. Och kommer och ber om hjälp nästa vecka. De är så. De kan göra sattyg för sin bästa vän och närmaste granne om de bara kan tjäna nånting på det.

Här var två bröder på ett ställe vid floden. Den ene var rätt god arbetskarl och hade ett majsält. Den andre hade ingenting och gjorde ingenting utom att han satt ute på gården under ett träd hela dagarna. My God, han flyttade sig efter skuggan runt trädet så att man nästan på minuten kunde tala om vilken tid på dagen det var genom att se efter var han satt! Se på min bror, sa han. Har han inte tur: han har ett majsält! Såna är de. Orn någon händelsevis förbättrar livet genom initiativ och

Vid Mr Suttons sågverk

arbete, då har han tur, ”då är Gud god mot honom”.

– My God, isn’t it disgusting, fortsätter Sutton och försöker tända en cigarrett med en cigarrettändare. (Dammit, jag kan inte bli av med den här sabla apparaten. Jag har slängt bort den minst tio gånger men varje gång är det nån spoling, som hittar den och kommer och lämnar tillbaks den och vill ha hittelön.) Här i ett hus nära sågen bodde en gammal man med två söner. Så blev de osams en kväll och sonen smällde till fadern med flatsidan av sin machete. Fadern halshöggs sonen – skilde huvudet fullständigt från kroppen! Sånt hör till

vanligheterna här. Den mördade sonen hade förresten fem barn med sin hustru. Hustrun hade tidigare en dotter och med denna sin egen styvdotter hade karlen också fem barn. Mor och dotter hade alltså vardera fem barn med samme man!

Sutton har sitt hem i La Ceiba, där hustrun och två av pojkarna bor – den yngste, en mörkhårig friskus, håller mest till hos fadern vid sågen. Äldste grabben är nu fjorton år. Han skadades vid åtta års ålder, då han föll av ett timmerlass, och blev krympling. Sutton berättade om det. Han hade aldrig kommit över det, att det var han själv som gjort pojken till krympling genom att låta honom åka på lasset.

Jag stannade en dag i Sutons hus och vilade upp mig. På morgonen tog han mig i sin jeep ner till järnvägen i Santa Cruz. Han bar en stor browning innanför bältet.

I norr i Honduras är en strimma lågland mellan bergen och havet. På den kustremsan ligger de tre bananhamnarna Puerto Cortes, Tela och La Ceiba. Ett stycke utanför kusten ligger tre små öar, Bonacca, Rostån och Utila, med det gemensamma namnet Islas de la Bahia på spanska, Bay Islands på engelska. Men det är bara deras officiella benämning. Egentligen är de mera kända under det romantiska och dramatiska namnet Pirates' Islands – PIRATÖARNA.

Jag hade hört en del berättas om Piratöarna. Att de var befolkade av ättlingar till brittiska sjörövare – blonda, hårdföra karlar, som talade en underlig, ålderdomlig engelska. Jag hade hört om ett folk som "fiskar och odlar kokosnötter, smugglar och springer i bönhus". Om blodfulla sköna kvinnor, förtärande män. Och om mycket annat.

Sent på kvällen kom jag till La Ceiba från inlandet med Standard Fruits skramlande järnvägståg. Jag trängde mig igenom folkmyllret vid stationen och gick till Hotel Paris där jag sporde om det fanns någon förbindelse till

Bay Islands. En båt hade gått samma kväll, upplyste man, så jag måste antagligen vänta några dagar. Jag fick ett rum och hade just tagit av mig skjortan för att tvätta mig, då det kom meddelande att en båt till öarna skulle gå om några minuter – kaptenen var just i telefon. Jag rusade ner till portieren, växlade en resecheck, fick tag på en taxi till hamnen, paddlades ut till en skuta och fann mig hastigt och lustigt stå en smula vimmelkantig i det ljumma duggregnet på motorskutan "Uluas" däck på väg till Bonacca, den östligaste av de tre öarna.

Vi styrde ut ur hamnen och de svarta vågorna gick ganska höga.

Inåt land avtecknade sig de väldiga himmelshöga bergens mörka silhuett mot natthimlen. Jag hade svårt att föreställa mig att jag själv några dygn tidigare hade vandrat omkring bland furor och porlande bäckar däruppe.

En mulattflicka stod vid relingen.

– Ni är på väg till the islands? frågade hon.

– Ja, svarade jag. Till öarna ...

Jag har sällan känt mig så förväntansfull.

Jag gick och lade mig i en ledig koj och sov hela natten. I gryningen vaknade jag och gick ut på däck.

Bonacca låg förut som en blå hägring. I öster började Karibisk Soluppgång, ett av naturens allra ståtligaste skådespel. Det varade i över en halv timme och färgväxlingen avstannade inte för ett ögonblick. Det ljusblå havet blev violett, den gråblå himlen blev rödgul och de

vita molnen färgades i rosa.

"Ulua" styrde in mot Bonacca – piratön.

Då spanjorerna först tog den nya världen i besittning efter Columbus upptäckt gjorde de urbefolkningen till slavar och förde bort större delen av de tre Bay-öarnas befolkning till fastlandet. Det sägs att den lilla folkspillra, som lämnades kvar, senare övergav sin hemtrakt och for till Yucatán. Öarna låg sedan obebodda i flera år tills engelska invandrare anlände på 1700-talet. Den förste "landnamsmannen" var Robert Haylock, som kom från Honduras. Många kom från Jamaica och Cayman Islands i Karibiska sjön efter att först ha provat sin lycka där, men många kom också direkt från England och Skottland. De flesta var jordbrukare och fiskare.

Är man klok talar man inte om "Pirates' Islands", när man är på öarna. Befolkningen vill helst inte veta av det namnet och de förnekar all släktskap med forna tiders pirater. Det torde emellertid vara ett faktum att många av de första bebyggarna var pirater och kaparkaptener, och att öarna blev ett högkvarter för en givande sjöröverinäring i karibiska farvatten. En del piratguld sägs också ha hittats i grottor och hålor på öarna. Under senare år, långt efter det sjöröveriet utrotats och ända in på 1900-talet, sägs öbefolkningen ha haft smuggling som en av sina främsta inkomstkällor.

Bay Islands var engelsk koloni med en guvernör ända

till år 1869, då Honduras gjorde anspråk på dem och britterna utan vidare helt enkelt överlät dem på den nya republiken. Detta orsakade en del missnöje bland den engelska befolkningen. Numera har Honduras inflytande tagit överhanden. Men den generation som gått bort höll fortfarande det engelska mycket högt och firade de brittiska nationaldagarna. Och än i dag finns, som vi skall se, platser, där man envist strider för att hålla förspanskingen borta.

Bay Islands har 8.500 invånare. Däribland finns vita av engelsk härkomst och inflyttade hondurener från fastlandet samt en stor mängd engelsktalande negrer och mulatter. Huvudnäring är lantbruk med kokosnötter, bananer och ananas som främsta produkter. Öbefolkningens levnadsstandard är över medelmåttan i Honduras och departementet Bay Islands har bara fjorton procent analfabeter, vilket är den lägsta siffran i hela republiken.

Det var först sen jag betalt tjugofem centavos i landningsavgift och gått iland på Bonacca, som jag informerades om att jag anlände precis på dagen 450 år efter Columbus. Det var den 30 juli och just detta datum år 1502 anlände den spanske sjöfararen på sin fjärde och sista amerikanska resa till denna lilla ö och landsteg därmed för första gången i Centralamerika.

Columbus fann en ö befolkad av indianer med ganska hög kultur. De ägnade sig åt jordbruk och fiske och sålde

sina produkter på fastlandet.

Själv fann jag en av de utan tvivel säregnaste platser som finns på jordklotet. Bonacca är ett centralamerikanskt Venedig. Staden är nämligen inte byggd på ön med samma namn utan drygt en halv kilometer utanför den runt några mindre rev, som delvis fyllts ut med jord från ön. Större delen av det pittoreska lilla samhället, som har omkring 1.500 invånare, är byggt på pålar direkt ovanför vattnet, som porlar och kluckar överallt. De flesta "gatorna" är endast landgångar av plankor – cyklar eller andra fordon finns naturligtvis inte, de enda åkdon jag såg var ett par barnkärror.

Man är inte riktigt på det klara med varför de första bebyggarna föredrog att slå ner sina bopålar utanför ön, men alla är nu överens om att det var ett mycket klokt beslut. Staden är alltid omvärd av friska havsvindar och där finns varken moskiter eller andra insekter. Något renhållningsproblem existerar inte – avskrädet töms helt enkelt ut genom fönstret och öppnar man locket på en wc-stol i vilket som helst av husen i Bonacca skådar man rätt ner i Karibiska sjön. Tidvattnet och havsströmmarna svarar för att avskrädet snabbt förs bort och vattnet runt husen är alltid klart och rent.

Malaria finns på huvudön, men inte i staden. Man har ytterst sällan epidemier – bakterierna förmår inte spridas genom saltvattenkanalerna. Hälsotillståndet är mycket gott:

– Folk dör inte här, sa mig en rödlätt ättling av Anglions ö. Jo, förstås, nån gång händer det ju att nån dör, men bara när han blivit så förbålt gammal att han ändå inte kan göra någon nytta.

Jag såg småbarn springa fritt omkring på landgångarna och undrade om det inte var farligt:

– Jo det har hänt några gånger att småbarn drunknat, men det är sällsynt. De flyter som kork. De lär sig simma, innan de kan gå. Släng en av de där parvlarna i spat och han simmar tvärs över till ön och tillbaka i en handvändning

Jag träffade en av platsens lärarinnor, en högre kraftig amazon med brun hy och negroida drag, samma morgon jag anlant till Bonacca och inbjöds av henne att följa med skolbarnen på en utflykt för att fira Columbusdagen. Det var en vild samling av svarta och vita bytingar. Vi gick ombord på en skuta, som töffade över till huvudön och in i en grund, sumpdoftande vik, där alla landsattes med hjälp av kanoter, gjorda av urholkade trädstammar. Sådana farkoster är öarnas viktigaste kommunikationsmedel.

I en lång rad vandrade vi så långs en liten stig tvärs över ön, som är bergig och paradisisk. Där var först tropisk djungelväxtlighet med palmer och tätt gult gräs men sedan kom vi helt plötsligt till en höjd beväxt med tallar, som är synnerligen ovanliga vid kusten på dessa

breddgrader och onekligen verkade en aning främmande i sammanhanget. På Bonaccaöns nordsida finns emellertid flera tallbestånd och när Columbus kom till ön döpte han den till Isla de Pinas – Tallön.

Vi hade gått över en halvtimme innan vi kom ut ur vegetationen och Karibiska sjöns otroligt blå oändlighet öppnade sig. Denna strand, bländande gulvit i det skarpa solskenet, böjd till en vacker bukt och inramad av smäckra kokospalmer var en av de vackraste platser jag någonsin sett. Kokospalmen är ett av jordens ståtligaste träd och kan ifråga om skönhet endast mäta sig med den svenska hängbjörken. Men lika litet som man kan tänka sig en svepande kokospalm i en svensk blomsterhage, lika omöjlig skulle en svensk hängbjörk te sig vid en solgyllene sandstrand i Karibien.

Havsbottnen skiftade i tusen fantastiska färger under det glittrande, nästan till osynlighet rena vattnet, och det dröjde inte många sekunder förrän större delen av skolbarnen trots lärarnas protester var långt ute, badade, plaskade, letade rätt på granna snäckor och jagade lysande små fiskar. Jag fick hjärtat i halsgropen, då den svarta skuggan av en väldig haj dök upp knappt hundra meter ut och tycktes dra sig närmare i stora lovar, men ingen annan syntes bli särskilt ängslig över besöket. Tvärtom hämtade en av småpojarna en lång spetsig stör och drog sig längre ut tillsammans med ett par kamrater, väntade där med stören beredd som ett spjut tills

hagen kommit bara några meter ifrån honom och slungade vapnet mot odjuret med all kraft. Den leken pågick en god stund ända tills hagen tröttnade och drog sig ut mot större djup.

Det var i denna bukt och på denna strand, som Columbus för första gången landsteg. Ett enkelt monument på en liten tallbevuxen höjd påminner om händelsen. Omkring den minnesstenen samlades skolbarnen och sjöng Honduras nationalhymn och Columbussången. En lärare höll ett litet tal om hur den store navigatören för första gången landsteg på hondurensk jord och barnen släpptes sedan lösa och fick roa sig med att gunga i kokospalmer, bada och plocka mangos, kokosnötter, kokosplommon, limoner och många andra frukter, som växer på ön.

Det finns tre kyrkor i den lilla staden Bonacca: evangelisk, metodistisk och sjundedagsadventistisk. De har alla sina trogna församlingar. Några har sabbat på lördagar, andra på söndagar och åter andra alla dagar. Till de senare hör ett par urgamla gubbar, som för det mesta ligger eller halvsitter på en veranda nära kommunalhuset. Dit hör också en annan ledighetskommitté, som håller till på en trappa utanför en av speceributikerna.

Mrs Anna Yegl, som jag hyrde rum av, var sjundedagsadventist och livnärde sig på en lekskola, där barnen gick runt och sjöng "London bridge has fallen down"

precis som var som helst i England. Jag satt i gungsoffan på hennes veranda på eftermiddagarna och tänkte att denna bekymmerslösa avkrok på jorden var just så lik paradiset något kan bli. Men ändå kände jag mig som en främling i detta paradiset och när jag fick veta att skutan "Kern" skulle gå till Roatán den tredje natten gjorde jag upp med kaptenen om att följa med och gick ner till båten med ryggsäcken sent den kvällen.

Jag stod i ett brygghörn just som dieselgeneratoren stannade och ljuset släcktes i staden. Då kom Willie Borden klivande gatan fram. Jag hade träffat denne högreste jätte redan tidigare på dagen. Han är en äkta sjörövarättling, sextionio år gammal och bonde. Han odlar bananer och kokosnötter på huvudön, bor på konstgjort land, som han fraktat från ön till Bonaccastaden med kanot, har sex söner och två döttrar, går med långa stadiga kliv, har ett handslag, där alla andra nävar fullständigt försvinner, och ger ett intryck av fullkomlig, orubblig säkerhet.

– Jaså, du tänker ge dig iväg redan ikväll, sa Willie. Varför kom du inte till The Blue Wave?

– The Blue Wave? sa jag. Vad är det?

– Å, du visste inte det! Jo, det är ett ställe där vi roar oss. Let's take a walk.

Vi stegade iväg över landgångarna, Willie i spetsen. Han vände in på en brygga till ett hörn av staden jag inte tidigare besökt. Där ute syntes en stor träbyggnad långt

ute i vattnet, helt omfluten av vågorna, och genom en dörr sågs en musikautomat. Det var Blå Vågen, Willie Bordens egen danssalong.

Vi gick in på en bar, där Willie beställde mig en läskedryck och beordrade mig att sitta på en soffa mellan domarens båda döttrar. Därinne på dansgolvet var full fart. Jag har aldrig i hela mitt liv sett människor dansa så fulländat som Bonaccas invånare. De dansade efter amerikansk cowboyrytm eller soft-music på ett sätt som kom dem att likna gudar och gudinnor. Jag svalde och såg på mina grova skor och konstaterade att jag skulle likna en sparv i en tranedans. Jag blev sittande med blickarna på sextionioårige Willie Borden, som svängde sig likt en yngling med en flicka med svart hår och ett ansikte jag aldrig glömmer. Anblicken av henne kom mig nästan att ångra mitt beslut att lämna ön.

Då han kom tillbaka frågade jag Willie vad hon hette.

– Eva, sa han. Vill du träffa henne?

Då vi lämnade lokalen och jag skulle gå ner till båten stod hon i skymningen utanför.

— Där är hon! sa Willie. Hon är halvt spansk och halvt engelsk. Here is a Swede who wants to meet you, Eva.

Hennes ögon var lika mörka som hennes långa hår. Hon hade svart klänning och vita skor med höga klackar.

– Glad to meet you, sa jag. Jag gillade ditt sätt att dansa.

– Reser du härifrån ikväll? frågade hon.

– Jag beslutade mig för det, sa jag. Men när jag såg dig

beklagade jag beslutet.

– Du skulle inte resa så snart, sa hon.

Musikautomaten spelade upp en tango.

– Jag trodde du ville dansa med henne, sa Willie.

– Jag törs inte, sa jag. Hon får lov att ge mig några lektioner först.

Willie bjöd upp henne. Jag stod i dörren och såg på dem. Efteråt gick jag ner till båten tillsammans med honom.

– Himmel! sa jag. Den flickan är något till söt.

– You like her, eh? sa Willie.

– Yes.

– And she is smart too, you know. Smart and pretty. Yes, she is quite a girl. Take her with you to Sweden, boy!.

Jag vandrade drömmande ut på den långa bryggan där båten låg. Vid midnatt lade skutan ut...

Bonaccas fångvaktare, en liten snustuggande gubbe med ett stort muskedunder över axeln, var ombord på "Kern" med två unga män från ön, vilka blivit dömda till tre månaders fängelse för stöld och skulle föras till Roatán för att avtjäna straffet. De var fastkedjade vid varandra med handklovar men tycktes inte vara särskilt olyckliga över sitt öde.

Jag sov på durken ovanför kajutan och vaknade inte förrän på morgonen, då vi redan var på väg in mot Oak

Ridge på Roatán. Vi tog en annan skuta på släp därifrån till French Harbour, dit vi anlände tidigt på förmiddagen.

French Harbour – en rad villor mellan det öppna havet och en sumpig lagun med svart vatten och stränderna fulla av prasslande småkrabbor. Några frikyrkokapell och bönhus. En stilla, döende plats, långt borta från verkligheten, övergiven av tiden. French Harbour är det av Piratöarnas små samhällen, som längst och ihärdigast kämpat mot förspanskningen och resultatet har inte blivit annat än tillbakagång och stillastående. Man märker det så snart man stiger iland. Det är ljudlöst mellan husen, livlöst på gatorna.

De djärva emigranter, som först landsteg på ön, ligger begravda på en igenvuxen kyrkogård under gripande simpla gravstenar. Deras ättlingar väjde sig mot främmande inblandning. French Harbour började lida av blodbrist och är nu endast en relik, dömd att torka och förstenas om inte nytt färskt blod snabbt blandas i rasen och gör den lika initiativrik som på förfädernas tid.

Man har ett elverk, som går från sex till tio på kvällarna, men det är ungefär allt. Där finns inget nöjesliv, inte ens en danslokal. Den enda märkbara aktivitet som pågår är bygget av en stor träskuta, men det är bara ett tillfälligt arbete, som snart upphör. Några kvinnor pratar här och där, barnen leker. Kokospalmerna susar på stranden. En kanot paddlas då och då över den sumpiga lagunen.

Evangelistkapellet i French Harbour

I den ljumma kvällen sitter karlarna och pratar på en träbänk. Hängsofforna på verandorna gungar sakta. Folket sitter där och drömmer eller tänker på ingenting. Brisen är sval och skön. De sitter där ända tills mörkret kommit.

Där finns bara trehundra invånare och befolkningen minskar. De unga, som ännu har någon gnista kvar, flyr bort från ön. Man har ingen skola. Honduras regering tvingade folket att bygga en, som står färdig men saknar lärare. Därför att befolkningen inte vill ha några ”infödingar”, det vill säga spansktalande hondurener från fastlandet, som lärare utan gör livet outhärdligt för alla som kommer dit.

Bananer och kokosnötter är öns enda produkter. Bananer kan svårligen säljas i konkurrensen med de stora fruktbolagen på fastlandet. Kokosnötodlingen lönade sig under kriget, då man fick upp till hundra dollar per ton

kopra. Men nu får man bara sjutton.

Jag träffade Osman Hyde, som satt på en trappa, och frågade honom vad som fanns att berätta om French Harbour:

– I'll tell you that quick: get the hell out of here Ge dig bort härifrån så fort som möjligt. Om du stannar här en gång kommer du aldrig härifrån. Jag har en liten kryddbod, ett hus, en liten båt, en hund och en hustru med en baby. Jag går till sjöss ibland för att skrapa ihop litet pengar. Det är ingen idé med lantbruk här– vi kan inte sälja vad vi odlar. No, man, this is hell.

– Men varför odlar ni inte ananas och startar en kon-servfabrik? frågade jag.

– Man, sa Osman. Man, I don't know.

Jag talade med gamlingen Ervin Jones, som satt och täljde på en pinne i solnedgången. Hans mor föddes på ön, hans far på Great Cayman. Han talar själv inte ett ord spanska.

Jag kom i samspråk med en rar liten flicka, som lekte bland snäckor och runda stenar på stranden. Jag frågade om hon kunde tala spanska:

– No sir. I am not a Spanish girl, I am an English girl.

Skepparen på "Kern" ler aldrig. Han är kortväxt och kraftigt byggd och måste vara mycket stark. Hans yttre är hårt; hans inre tror jag är sorgset. Vi pratade på fredagsmorgonen, då vi for från Oak Ridge. Han är sjun-

dedagsadventist. Han ville veta allt om Sverige. Han bjöd mig på frukost ombord.

Jag sov i styrhytten ombord den natt "Kern" låg kvar i French Harbour, där Hyde har sitt hem. Han gav med glädje sitt tillstånd. Han sov själv ombord. Jag hade redan gått och lagt mig då han kom. Vi pratade en stund.

– Jag har sovit ombord i fyra år, sa han. Vill inte lämna båten utan vakt om nätterna. Min hustru dog för fem år sen och lämnade mig med fyra barn.

Han hade en samling familjefotografier inramade på väggen. Där var hans tre pojkar – den äldste studerar i Florida, den andre skall också till Florida, den yngste är en blond, kraftig liten friskus och allra yngst i familjen är hans dotter.

Skeppare Hyde gick. Senare kom han tillbaka med den lilla rara flickan, som också sov ombord. Han lyfte upp henne i en av kojerna och läste aftonbön med henne och kysste henne godnatt. Sen lade han sig själv i en annan koj.

När jag vaknade vid sjutiden på morgonen efter var skepparen och hans dotter redan gångna. Men på hyllan vid kompassen låg en grapefrukt och en lapp med följande text:

Take this grapefruit with you.

Myrl Hyde.

De enkla obetydliga orden – "Take this grapefruit with you". Medan jag ännu sov hade kaptenen plockat fram

frukten och skrivit meddelandet och lagt fram den för att jag skulle ha den till reskost på min fortsatta vandring. Sedan hade han tagit sin dotter i handen och försiktigt smugit ut, Myrl Hyde, "Kerns" skeppare, som var så hård på ytan men så sorgsen och fin, så vänlig längst inne i hjärtat.

Det var hett på lördagsmorgonen. Klockan klämtade i adventistkapellet. Några tuppar gol här och där. Några karlar bar kokosnötter från en båt, en neger klöv dem och lade dem på tork i solen. Några gitarrackord ljöd från en villa. Osman Hyde och Ervin Jones och en tredje gentleman hängde på ett staket och pratade. Jag fick frukost – stekt ägg, bönor, stekta bananer, bröd – hos mrs Nancy Dickson, en mager gammal kvinna med grågult långt hår, som jag åt hos. Hennes förfäder kom från Skottland.

Jag tog packningen och gav mig iväg för att vandra till Bay Islands huvudort Cuxon Hole, en sträcka på omkring en mil. Jag hade inte gått långt förrän Joe Dickson, min matmammans senige son, som är i trettioårsåldern och inte tycktes ha mycket huvud men desto mera hjärta, kom emot mig på stigen:

– Jag trodde ni redan hade gått. Jag var på väg efter er. Där är ett ställe där det är lätt att gå bort sig och jag tänkte följa med ett stycke och visa vägen.

Han vände och satte av före mig.

– Jag gick nästan bort mig själv där en gång för många år sen. Och jag är född här på ön.

Jag måste öka takten för att hinna med honom. Vi gick genom sumpiga trakter, där marken var full av de underligaste små krabbor med bara en stor klo. Då vi kom i närheten begav de sig ner i hål och täppte till öppningen med klon. Vi gick genom högt gräs och över några kullar med röda buskage och kokosskogar. Vi såg havet ibland. Efter två timmars vandring kom vi till Coconut Garden, där jag köpte två kokosnötter av en gammal neger och själv drack ur en och gav Joe den andra. Sen gick vi åt var sitt håll.

Cuxon Hole, vars officiella spanska namn är detsamma som öns, Roatán, har så gott som uteslutande svart befolkning. Jag kom dit på eftermiddagen och tog in på hotellet och badade i hamnen nära bryggan. Jag gick på en bar och beställde en förfriskning kallad Dry Klim. Den bestod av krossad is, fruktsirap och några skedar torrmjök. Jag satt på bryggan och tittade på gatulivet. Där kom mina reskamrater från Bonacca, de båda unga tjuvarna, i sällskap med en ny fångvaktare. De var på väg att besöka den kommunala bekvämlighetsinrättningen, praktiskt placerad ovanför vattnet vid bryggan. Senare såg jag också den lille fångvaktaren från Bonacca. Han var själv troligen på väg till finkan, spottande och fräsande och stupfull, släpad av två kraftiga karlar.

I skymningen låg ett stort mörkgrått moln vid horisonten i norr. Det åskade i det och blixterna lyste upp formationerna som blin-kande jättestrålkastare. Det såg övernaturligt ut.

Jag hade räknat med att stanna i Roatán till nästa dag och då följa med "Kern" till La Ceiba, men samma dag jag kom gick en skuta till Utila, den tredje ön, sent på kvällen, och jag beslutade mig snabbt för att följa med den.

Vi gav oss iväg efter mörkrets inbrott. Jag hörde två repliker innan jag slumrade av, utbredd på några rep-rullar. Den ena kom från en kraftig potatisnäsa av äldre, väl lagrad årgång:

– Jag tänker inte sätta mig i kroken om jag kan hitta någon annan utväg. Jag har ingen lust att sitta i kroken. Om inte snutarna kommer och tar mig rätt här på stället, innan vi lägger ut, ska jag nog se till att jag slipper ...

Den andra kom från en lång brun medelålders neger i samtal med en tjock negermatrona:

– Låt mig se ... Jag har sju ungar med sju olika kvinnor. Men jag tänker be dig gifta dig med mig nån gång. Jag vill att du ska vara min sista, förstår du.

Utilas låga strandremsa låg i det mörkblå havet, då solen gick upp. Vi följde kusten till den grunda bukt, där samhället Utila ligger längs sandstranden. Jag gick till platsens enda hotell, ett fattigt, uselt trähus, drivet av en

snäll gammal fru vid namn mrs Wilson. En energisk liten man visade mig vägen och gav mig följande lektion:

– Vi är alla av engelsk härstamning här, som du vet. Vi lever inte på samma sätt som infödingarna. Vi kan inte leva tillsammans med dem. De är alla råa spanjorer. Vi lever i anständiga hem, trevliga även om de är fattiga, med möbler, radio och piano. Infödingarna har bara sina jordkulor. De spottar på golvet, vi spottar utanför dörren, det är det som är skillnaden, ser du.

En skinntorr gammal kvinna med glasögon kom och bäddade sängen i rummet:

– Jag hade tänkt gå i kyrkan men jag tror inte jag hin-
ner till första gudstjänsten nu. Kanske den andra. Jag
begravde min man för två veckor sedan. Han hade varit
sjuk ett år.

– Vilken kyrka tillhör ni? frågade jag.

– Church of God. Och vilken kyrka tillhör ni?

– Swedish State Church.

– Gott att vara en kristen, eh? Gott att ha Jesus att be
om hjälp, när man har bekymmer. Jesus delar min börda.
Jag kunde inte göra detta om han inte delade min börda.

En liten mulattflicka var med i rummet.

– Det är min lilla sondotter. Jag hade en bad boy, för-
står ni, och det där är vad jag har fått. Oh yes, it's good
to know that Jesus shares my burden.

Utilas befolkning är så gott som rent vit och rent eng-

elsk. Den lilla staden består egentligen endast av en lång smal gata och två rader trävillor. Där finns flera kyrkor och bönhus. Mot kvällningen, då den svala kvällsbrisen börjat blåsa, gick jag ut på Main Street. Där hölls ett bönemöte i ett gathörn – en missionär i vit skjorta predikade högljutt med bibeln i hand.

Jag träffade William Waterhouse, sjuttio år gammal. Han har ljusgrå mustascher i valrosstil, vitt hår, öppna, en aning fuktiga ögon. Han bär vita byxor, vit skjorta och plasthängslen. Han är liten till växten och går lätt framåtböjd. Han talar King's English av hög klass med outtömligt ordförråd och mycket ståtligt uttal. Hans far kom från London 1879.

Vi satte oss på en förstukvist och William Waterhouse berättade:

– Jag kan berätta en historia från 1905. Förmodar den bör kallas en tragedi. Det var en svart man, som följde med en båt härifrån till sjöss. (Här passerade mr Alfred Morgan i trappan och hälsade hjärtligt.) När de kommit långt utanför land tog han upp en winchester och började döda besättning och passagerare. Han sköt ner elva och tre andra, som hoppade överbord, drunknade. Enda överlevande var Elsie Morgan. Hon försökte ta ifrån honom vapnet. Då hon misslyckades, hoppade hon överbord och sam under vattnet så länge hon kunde. Hon träffades i armen av en kula men lyckades nå land. Där irrade hon omkring i djungeln tills folk fann henne och

hon kunde berätta vad som hänt.

Negern greps på fastlandet. Vi for in från ön och träffade republikens president.

Gentleman, sa han, jag ger er den här karlen och ni får göra vad ni vill med honom. Men döm honom utan rättgång, han förtjänar inte bättre.

Vi tog honom till ön och höll honom i fängelse i tre dagar. Han erkände de elva morden. Sen tog vi honom ut i skogen och hängde honom i ett träd. Innan vi gjorde det lät vi honom säga sin sista önskan. Säg åt min far och mor att sköta sina kort väl så att vi kan mötas i paradiset, sa han. Ja, just så sa han.

Sen hängde vi honom. Men vi visste ingenting om hängning och gjorde det inte riktigt. Vi bröt aldrig nacken på honom – han ströps till döds. Det var en stor kraftig karl – vägde 240 pund.

Vi satt på trappan till skymningen och William Waterhouse berättade om öarna:

– Oh, my dear boy, jag ska säga dig en sak: du kan inte finna bättre folk än på den här ön någonstans. Ingen kan svälta ihjäl här. Om någon råkar i trångmål kommer grannar och vänner till hjälp. De är de bästa människorna på jorden. Här är ingen så galen i pengar som i USA.

Och om du vill ha en kvinna måste du gifta dig med henne. Här finns ingen prostitution. På fastlandet, i La Ceiba ja, men inte här. Och, brother, om du gifter dig

med en flicka härifrån och du lever tills du blir nittio och hon åttiofem, så kan du vara säker på att ingen annan än du har rört henne i hela livet. Sådana är kvinnorna här på öarna.

Samma kläder som vi har mitt i vintern har vi mitt i sommaren. Jag säger dig, dear friend, när Gud allsmäktig skapade de här öarna avsåg han dem för fattiga män att bo på. Du kan ha maten alldeles utanför dörren – bananer, alligatorpäron, apelsiner ... Right outside your door! Du kan ge dig ut och fiska – här finns gott om fisk – eller gå ut i djungeln och skjuta så många kaniner du behöver. Jag vet ingen annan plats på jorden, där man kan leva så billigt som här.

Oh, dear brother, jag önskar att du inte fore så snart. Jag önskar att du stannade här hos oss, gifte dig med en av våra flickor och stannade här på ön.

– Kanske ... sa jag. Kanske jag kommer tillbaka någon dag och slår mig ner här.

– It's the best place in the world, sa Waterhouse. Vi har inga sjukdomar här. Vi har ingen doktor på ön – inget jobb för honom.

Och mangoträd ... Under mangosäsongen växer här så mycket att man kan plocka tonvis. En duktig kvinna kan koka stora tunnor av mangosylt för hela året. Tomaterna väger två till två och ett halvt pund (över ett kilo). Det finns ingen plats i världen där tomaterna blir så stora som här. Oh, brother, I wished that you could stay.

Skymningen hade sänkt sig. Vi reste oss från trappan och gick till en annan förstukvist. Där satt Edward Whitefield, senig, brunbränd, tandlös, och Owen Bush, kort och kraftig med kaptensmössa.

– Jag skulle kunna berätta historier om den här platsen, sa Whitefield. Förr bodde här indianer – alldeles fullt med indianer. Överallt där man gräver hittar man keramik här, stora lerkrukor med rum för tio gallons vatten. Yes sir!

Han talade med eftertryck, gestikulerande och demonstrerande.

– Best people in the world, sa Waterhouse. Vi har bara en polis här och han har inget annat att göra än att samla in skatt. (Så skatten kan man inte komma ifrån ändå, tänkte jag.) Ingen stjäls eller slåss här.

– No man, sa Whitefield. Vi går inte omkring med pistoler och machetes som de gör på fastlandet. Här bor bara fredligt folk.

– Best place in the world, sa Waterhouse.

– Jag önskar du stannade här, sa Whitefield. Vi behöver friskt blod.

Vi gick in i en butik och jag bjöd laget på läskedrycker.

– Kom tillbaka och bo här hos oss, sa Waterhouse. Du kan köpa land av någon billigt. Plantera ris och bönor och bananer. Och kokospalmer. De bär frukt i hundra-femtio år – de skulle bli en välsignelse för dina barn också.

– Och du kan föda upp svin, sa Whitefield. Och höns och kycklingar. Leva som en fri man.

Waterhouse följde mig till mrs Wilsons hotell.

– My dear son, sa han. Jag är ledsen att du måste lämna oss så snart. Jag önskar att du en gång kommer tillbaka och stannar hos oss för alltid. Och, my boy, en sak är säker: från nu och för evigt är jag din vän.

Vi skakade hand.

På natten vaknade jag av att fullmånen sken på mig genom fönstret. Jag gick upp och såg havet och stränderna i det blåvita ljuset. Vattnet glittrade. Palmernas mörka silhuetter sträckte sig ut över det.

På morgonen sedan jag ätit frukost kom Whitefield för att följa mig till båten. Där var mycket folk på bryggan. Jag gick ombord på den lilla skutan "Adios" och vi stack snart till sjöss, for först till The Keys, ett samhälle byggt på holmar och rev ett stycke utanför ön, och styrde sedan mot fastlandet.

Skepparen på båten hette Brian Cooper, en spjuverögd liten jycke, påminnande om Toker i filmen Snövit. Han spottade över relingen så snabbt, koncentrerat och träffsäkert, att han alldeles säkert kunde skjuta sjöfågel på det viset.

Det var många passagerare och diskussionens vågor gick höga. Man talade om USA:s utrikespolitik, om doktorer, om Honduras och president Galvez, om bank-

pappersförfalskning och om det låga koprapriset.

Jag lägger märke till en flicka. Hon har blåsvart hårt och mycket djupa ögon. Hon bär blå långbyxor och blå ärmlös blus. Hennes armar är skimrande brunbrända.

Jag räknar efter hur stor reskassa jag har kvar.

Hennes axlar är så vackert runda.

Kanske jag skulle göra som Waterhouse rådde mig: köpa ett stycke land och bosätta mig på ön. De skulle alla hjälpa mig, sa han, tills jag fått min första skörd.

Jag skulle kunna gifta mig med en flicka från ön. De är trogna –man kan lita på dem.

Hennes hår är så långt och så mörkt. Hennes armar är så skimrande brunbrända.

Långa dyningar gungar båten. Akterut sjunker Utilas kokoskust i havet. Vi närmar oss de höga branta bergen i Honduras.

Resan åter till Tegucigalpa tog tre dygn. Jag for med Standard Fruit Company's järnväg till Tela, där United Fruit Company's territorium vidtar.. Tela Railroad Company tog mig över låglandet till San Pedro Sula och Portrerillos och jag hade därmed fullbordat en cirkel kring norra Honduras. En livsfarlig gammal buss vid namn "La India Virgen" – "Indianjungfrun" – förde mig vidare längs Lago Yojoa och upp över höglandet. I Siguatepeque övernattade alla, både besättning och passagerare i Hotel Versailles, som blev alldeles fullbelagt. En skinntorr gumma och en ung moder med barn sov i samma rum som jag. I morgonsolen fortsatte vi mot Tegucigalpa.

Tre mil norr om Tegucigalpa ligger silvergruvan El Rosario, sägenomspunnen, sagolik.

Vägen dit går över bergen till ett pass på nära tretusen meters höjd. Däruppiifrån skådar vägfärdanden plötsligt ut över Cholutecaflodens väldiga, skimrande dalgång. En av jordens allra farligaste serpentinvägar leder utför tvärbranten till staden San Juancito på dalens botten. Halvvägs ner klamrar gruvstaden sig fast vid bergssidan.

Spanjorerna hade bearbetat Rosariogruvan i århundraden och fraktat silver i mulasnekaravaner över bergen till Tegucigalpa, då den övertogs av det amerikanska New York and Honduras Rosario Mining Company år 1879. Spanjorerna hade endast rört vid ytan av de makalöst rika fyndigheterna; amerikanerna trängde in i berget och forslar nu ut omkring 450 ton malm dagligen. Där inne finns tunnlar till en sammanlagd längd av 130 miles. Silvertackorna tas med lastbilar till Tegucigalpa och därifrån med flyg till raffinaderier i New York.

Men nu börjar gruvan sina. Om ett par år beräknar man att alla malmådrorna skall vara slut och El Rosarios historia fullbordad. Kvar blir väl endast en spökstad, full av fattigdom.

Skiftschefen Canney visade mig anrikningsverket, byggt direkt på den branta bergssidan. Han försökte förklara processen för mig med en massa tekniska termer, som jag inte förstod. Vad jag såg var malmen, som kommer ut ur bergsstunnlarna på små tåg, töms ner i det dånande maskineriet, krossas, pulvrисeras och förintas. Rinner bort som slam i en ränna 650 trappsteg längre ner. Litet silver rinner också bort i slammet, det är oundvikligt, men det mesta har sugits upp av kemiska formler i jättestora tankar och förvandlats till ädel metall.

Djupt nere i dalen ringlar sig Rio Grande de Choluteca. Där finns en fisk med fyra ögon, believe it or not, sa mr Canney. Jag har tjänat många flaskor whisky på vadhåll-

ning om den fisken. Den har två ögon ytterst på ett par känselspröt, och använder dem att se med, och två blindögon på ett par kortare spröt.

På en underbart vacker liten platå i närheten av gruvstaden med utsikt över hela dalgången står några järnkors på en grön äng. Två av dem bär namnen AUGUST FRÖBOM och VICTOR GISSELBERG. Det var två unga svenska gruvingenjörer, sades det, som blev nedskjutna under oroligheter den 20 januari 1930.

Bilder från Honduras

Vid Lago Yojoa

Eftermiddagsregn

Yoro

Boningar i bergen

Plåtkatedral

Ensamma barn. Den yttersta fattigdomen. Ditåt! säger flickan då jag frågar om vägen. Bilden berör mig djupt.

Katolsk kyrka i bergen

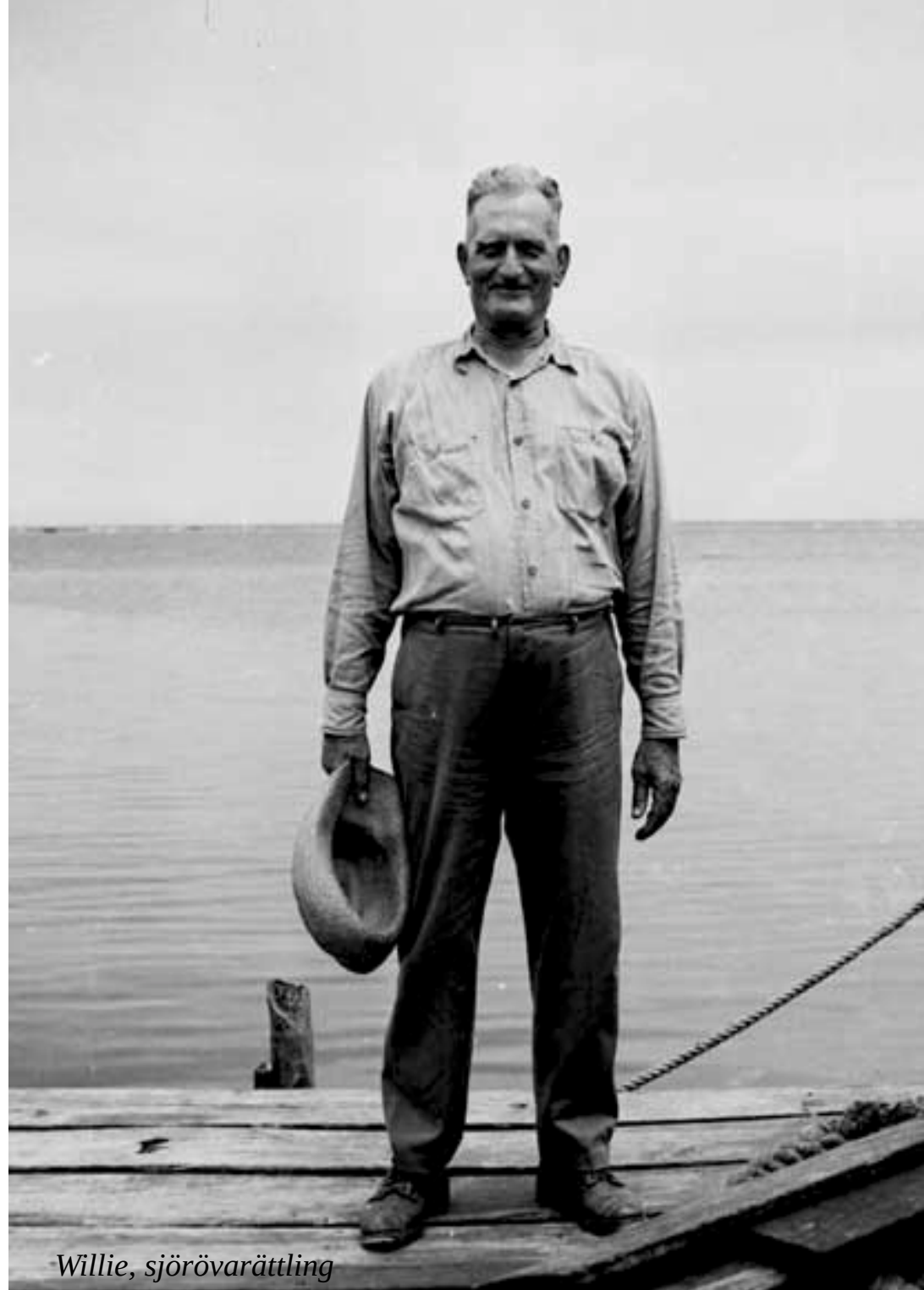
"Gator" i Bonacca

Skolutflykt till Columbus landningsplats.

Ingen risk, Bonaccas ungar kan simma

Willie, sjörövarättling

Don Santiago från Falun

Silvergruvan El Rosario

*Señor Hjalmar Samuelson
San Francisco de Cuajiniquilapa
Departamento de Chinandega
Nicaragua
Central America
är adressen.*

Jag hade hört mycket berättas om denne centralamerikanske dalmas och ville gärna, besöka honom. Och att han bodde på en plats med namnet Cuajiniquilapa långt borta från ära och redlighet gjorde mig naturligtvis ännu mera nyfiken.

Från Cholutecaslätten i Honduras sydspets stiger den panamerikanska landsvägen upp mot bergen på gränsen till Nicaragua. I sydväst skymtar Fonsecabukts blågrå öar och i norr och öster liknar bergskammarna upprörda havsvågor.

Tolv kilometer från gränsen ligger den lilla staden San Marcos på över tusen meters höjd. Jag kom dit med buss från Tegucigalpa och tog in på Gran Hotel, som knappast gjorde skäl för det ståtliga namnet. Jag fick ett

simpelt rum på övre botten för bara en lempira och var tydligen ende gästen. Direktören hette Jesus Romero och var född i Spanien. Han var tjock och kraftig och hade en Ford Lincoln. Han satt för det mesta och drack öl och pratade med ett par karlar. Då han tog en dusch i eftermiddagshettan hällde kamraterna över honom ett glas iskallt vatten från kylskåpet med ett hemskt illvrål som följd.

Han var en av de hyggligaste hotelldirektörer jag träffade i hela Centralamerika. Jag hade ont om lempiras och ville inte växla mer och tänkte därför hoppa över middagen. Men Don Jesus sa:

– Åt middag, hijo. Vi bjuder på det. Ni har knappt med lempiras förstår jag. Duerme y come! Sov och ät!

Och jag åt och sov i två dagar i väntan på att få åka med en lastbil, som skulle gå till en såg vid Duyusupo nära gränsen till Honduras. Därifrån går bara stigar till Cuajiniquilapa.

Men jag missade naturligtvis bilskjutsen och gav mig iväg till fots i anvisad riktning tidigt en morgon. Det gick uppför ett berg, där jag såg några befästningar av sten och ett par baracker men inga soldater. Jag var pigg och utvilad, som man är på morgonen, och hade en strålande utsikt däruppfifrån långt in över Honduran. Sen gick jag ut på ängsmarker, fulla av bölande tjurar, och mötte kalla friska vindar och kom in i furuskogarnas rike. Jag gick ner i en dal och kom till Duyusupo vid tio-

tiden och drack starkt kaffe i ett hus där och fortsatte på en stig, som folket kallade Camino Real. Den gick upp och ner och tvärs över bäckfåror, där jag kunde kyla av ansiktet och dricka. Jag mötte en del ryttare och hörde mig för om Señor Samuelson och alla tycktes känna honom, fast de kallade honom Don Santiago. Han är en bra och hederlig karl, sa man. Den bästa som finns. Och en god minero. Han har arbetat hårt i guldgruvor just här vid gränsen.

Det går uppåt igen tills berget plötsligt tar slut med en väldig brant. Där ser jag rätt ut över Nicaragua och vid horisonten skymtar de allra blåaste berg. Det är vulkanerna. Jag möter en högre fru, när jag stapplar neråt. Hon sitter på en mulåsna på kvinnovis med båda benen på ena sidan sadeln och har en grön tropikhjälm. Hon känner Don Santiago väl, säger hon, och ber mig hälsa till honom.

Här vid denna tvära brant går gränsen mellan Honduras och Nicaragua.

Jag köper en kopp kaffe vid en usel gård och dricker den bland grisarna utanför dörren. Klockan är redan tre och jag är alldeles utschasad. Men bara jag orkar fram till Samuelson ... Ett mål mat och en säng ...

Det börjar regna sedan, men skuren går över innan jag blivit alldeles genomvåt. Jag går förbi ett träd, som är alldeles översållat med kraxande gröna fåglar. Det är

pericos. När jag närmar mig lyfter de alla på en gång och svärmar därifrån med stort oväsen.

Jag möter ett par kvinnor med en liten pojke. Efteråt kommer de underfund med att jag är en gringo och skickar pojken efter mig för att tigga pengar. Jag kommer fram till San Francisco de Cuajiniquilapa vid femtiden och går till kommandaturen för att anmäla mig. För säkerhets skull; jag har ju inte passerat någon gränskontroll. Men kommandanten är inte hemma och soldaten, som sitter utanför på trappan, kan inte läsa. Han bara tittar på passet och talar om för mig var Don Santiago bor. Det är ett stycke dit. Hans gård heter La Svizza. Jag ger mig av och får snart sällskap av en karl, som någon skickat för att visa mig vägen. Det är svåra klättringar uppåt och jag måste sätta mig och vila var tionde meter.

Tusan vad jag är trött!

– Här är det, säger guiden.

Ett vitt hus på en kulle i en vildvuxen trädgård. En stor altan. En ung kvinna och en gammal kvinna.

– Buenas tardes, säger jag. Soy sueco. Estå el señor Samuelson?

Nej, el señor är i León.

Då sjunker jag ner på en bänk med ryggsäcken. Flickan växlar några ord med kvinnan och säger sen:

– Men han kommer nog hem i morgon. Ni måste vara mycket trött. Vi ska ha mat färdig snart. Lägg er och vila under tiden. Vi ska ordna en bädd åt er sedan.

Så blev jag kvar vid La Svizza i tre dar.

Det är där i trakten, som småbarnen lägger handflatorna tillsammans (som änglar), då de hälsar på stort folk, och säger: Buenos dias le de Dios!. (Gud give eder en god dag.) Så gör de ingen annanstans på jorden än i Chinandega och Esteli nära gränsen mellan Nicaragua och Honduras. På det svarar man Dios le bendiga! (Gud välsigne dig) eller Santito! (Lilla helgon).

Vi sände ett telegram till Samuelson i León – det går bara att telegrafera, inte att telefonera – och frågade, när lian skulle komma hem. Sent omsider kom det svar att han tänkte stanna ytterligare några dar i León och att det var bättre att jag träffade honom där.

Men det gick ingen nöd på mig på La Svizza.

Liticia, Don Santiagos yngsta adoptivdotter, denna väna uppenbarelse av sval mörkhet med stora ljusbruna ögon och det vackraste leende – Liticia skötte om att jag trivdes.

Jag satt i hängmattan på altanen och såg på hönsen, som struttade omkring och kacklade och pickade. Två duvor bodde i en låda därute och ett par komiska gröna pericos satt på en pinne och snattrade hela dagarna. På nätterna sov de i en låda inomhus. Sju röda katter smög omkring och kurrade. Ibland skymtade jag någon surrande kolibri – burrión – i trädgården. Där var fullt med blommor och apelsinträd.

Men Samuelson håller sig med egen elgenerator, som

surrar på kvällarna och lyser upp inomhus. Han har ett fotogendrivet kylskåp och en radio, som laddas av en vindmotor på taket. En kväll fick jag in både Danmark och Norge på kortvåg, men Sverige hördes inte av.

Rättaren på garden heter Coronado Bustillos, har buskiga mustascher och en otroligt stor hatt. Han tycker mycket om att sitta och prata om ditt och datt och tog mig med upp på en bergknalle, varifrån man ser ända ut till havet.

På lördagen kom regnet tidigt från söder och passerade, men vände sen och kom tillbaka från norr i häftiga skurar. Kvällen var frisk och svart och stilla. Elgeneratorn puttrade. Leticia satt vid radion och sökte på kortvågsbandet. En av kvinnorna från köket satt vid bordet under lysrören med en stickning. Utanför glimmade eldflugorna och i dalen nedanför huset lyste den röda glöden från en slocknad eld.

Jag åt vid bordet och hade som alltid Leticia vid min högra sida. En av de gamla kvinnorna från köket satt i en gungstol vid dörren som förklade. Leticia hade tagit på sig en marinblå klänning och svarta mockaskor. Hon hade lätt målade läppar och var mycket vacker. Jag frågade vad hon brukade göra på lördagskvällarna, men det fanns ingenting att göra, sa hon. Det finns varken bio eller dans i Cuajiniquilapa. Jag vet inte varför hon hade gjort sig så fin.

Vid femtiden på morgonen kom vi iväg för att rida till Rio Grande, där järnvägen till León börjar. Miguel, rättarens son, var med som guide. Vi hade Don Santiagos bästa mulor. Min var chokladbrun och ganska jämn till humöret. Den lunkade saktmodigt ner i dalsänkan och uppför den första bergryggen, men Miguel tyckte det gick för långsamt och lånade mig sin ena sporre att använda som gaspedal. Det var härligt att guppa fram med god utsikt över terrängen. Mulornas smala ben arbetade som vevstakarna i en fyrtaktsmotor, långsamt men säkert. Jag kan inte förstå hur de förmådde ta sig fram på denna usla stig, uppför och nerför skrämmande branter, över stock och sten och slipprig lera.

Vi kom upp på en höjd och såg ut över slättlandet. Monotombo, de nicaraguenska vulkanernas kejsare, låg i morgonljuset med ett moln på toppen. Sen dök vi ner i tät lövskog, följde bäckfåra efter bäckfåra och drev mulorna vadande över strömmar, som rann än åt det ena, än åt det andra hållet. Det var skuggigt och svalt.

Här och där, med långa mellanrum, låg boningar mitt i skogen, enkla ruckel med pålväggar under tegeltak. Tysta barn tittade när vi red förbi. Svin bökade på gyttjiga gårdsplaner. Men jag lade märke till att även de fattigaste rucklen hade det magiska civilisationstecknet ”DDT” målat på dörrposten.

Vi mötte några ryttare på väg från Rio Grande till San

Gård i Chinandega

Francisco och stannade och pratade.

Vi åt matsäcken vid ettiden – tre stora tortillas med ägg och ost och bönor emellan. Sen började det regna och vi red vidare genom regnet. Vi kom ut ur skogen på öppnare landskap med tätare hus och många åkerfält. Efter en timme var skuren över.

Vi mötte en ung flicka med en knippa bananer i famnen, ridande i sporrsträck med håret fladdrande. Vi mötte en ung kvinna, som gav sitt barn bröstet medan hon red.

Vägen var hal och slipprig; mulorna stapplade oroväckande och jag hade ont i baken. Klockan halv fem sa Miguel: Allå Rio Grande! Vi kom fram efter tolv timmars ritt.

Rio Grande är, uppriktigt sagt, den lortigaste håla jag såg i hela Centralamerika.

Vi tog in hos en avlägsen släkting till Samuelsons fru och sov där. Det var en natt av hostningar och harklingar och stora blaskor plaskande i jordgolvet, grymtande svin och pipande kycklingar.

Innan tåget kom nästa förmiddag utspelades ett spex, som gav mig stor glädje. En stor flock svin skulle motas in i en kreatursvagn för vidare transport mot ödet. Grisarna var emellertid inte dummare än att de, sedan femton karlar med rop och tjut och slag drivit dem i omedelbar närhet av vagnen, alltid bröt sig lös och satte av mot friheten i alla riktningar med karlarna efter sig. Detta upprepades ett otal gånger. Varje gång fångades något av djuren in med lasso och andra sprangs ikapp av snabbfotade ynglingar och förpassades in i vagnen, men det tog nära två timmar innan alla hade stuvats in i godsfin kan, vilt grymtande och skrikande.

”El Centroamericano”, Le6ns största tidning, meddelade på första sidan:

MR SAMUELSON EN LEÓN.

Nos place saber que se encuentra en León el acaudalado minero Mr Santiago Samuelson, en compania de Doña Aurora Aguilera y su hija Srta Maura Samuelson.

Hjalmar Samuelson är sextioåtta år gammal, men det är med honom som med de andra centralamerikanska

svenskarna – Svahn och Swanquist till exempel – man kan inte se var åldern sitter. Han är stark och kry både till kropp och själ. Det måste fortfarande till en annan dalmas för att slå honom i fribrottning. Han är kraftig och bredbröstad och har vitt hår. Han går svagt framåt-lutad med spikrak rygg, har för det mesta sin pipa i munnen och skrattar gärna och gemytligt. Han talar god svenska – ett tag hade han nästan glömt bort moders-målet, men då han träffade Hilding Svahn i El Salvador lärde han sig det på nytt. Han bryter trevligt på äkta dalmål. När han någon gång får in Sverige i radion har han svårt att förstå vad de säger – ”de sjunger ju så dant”.

Samuelson är alltså född i Falun. Fadern, som var ci-vilingenjör, dog i Afrika, då sonen var två år gammal. Hjalmar uppfostrades hos morföräldrarna, men lämnade Sverige så snart han gått igenom bergsskolan och kom till USA 1904, tjugo år gammal. Modern var då redan i Amerika.

Han arbetade först vid järn- och kolgruvorna i Pitts-burgh och i guldgruvor i Colorado. Han kom så i kontakt med Swanquist, som då var superintendent för en gruva i El Salvador och ordnade jobb åt Hjalmar där. På själva julafton 1912 landsteg Samuelson i La Unión och bör-jade därmed sin långa bana som ”minero” i Central-amerika. Han har på dalkarlars vis aldrig låtit någon sätta sig på sig, han har alltid hållit på sin rätt och sagt sin mening och inte tvekat att dra sina färde, om han blivit

missbelåten med något gruvbolag. Han har varit vid så gott som alla gruvor i hela Centralamerika och är över-allt känd som ”Jimmy” eller ”Don Santiago” – den hederlige, urstarke, skicklige svenske gruvingenjören.

Hur han blev bosatt i Cuajiniquilapa är en särskild historia. Han hade arbetat hårt i Cacamuyagruvan på andra sidan gränsen där i närheten, hade försökt driva den tillsammans med en kompanjon men misslyckats på grund av kapitalbrist – det fordras mycket pengar för att starta en guldgruva. Han hade där träffat sin fru, som var från Cuajiniquilapa. Senare kom han som gruvchef till Jabalingruvan. i Chontales men tröttnade snart på bolagets ekonomiska politik och sade upp sig.

Hustrun ägde en gård i Cuajiniquilapa och de begav sig dit. Det var ett litet ställe med bara fyra magra kor och Samuelson förstod att det måste utvidgas för att kunna bära sig. Han började köpa upp jord runtomkring och förvandlade La Svizza till det stora gods av utmärkt kreatursland det nu är.

Han hade tänkt ge sig på gruvdrift igen, men så kom revolutionen år 1927: alla gruvor stod stilla och Samuel-son blev bokstavligen fast i Cuajiniquilapa. USA:s ma-rinkår ockuperade Nicaragua för att få slut på orolighe-terna och Samuelson var praktiskt taget själv med i marin-kåren under fyra år. Huset var välförsett med vapen och han gick aldrig utomhus utan att ta med sig både revol-ver och gevär. Han fick också bruk för skjutjärnen:

En förmiddag kom den store banditen Sandino (ofta oförskyllt betecknad som en frihetshjälte) förbi med sitt band på väg mot marinkårens utpost i Cuajiniquilapa och beslöt att i förbifarten skära halsen av svensken och ta hans vapen. Bortåt hundra man gick till anfall mot huset. Därinne var emellertid Hjalmar Samuelson och hans fru beredda:

– Vi lever än, säger Samuelson. Men några av dem gör det inte. Gumman min sköt örat av en av dem med pis-

I en by utanför León

tolen, det såg jag. De kastade fem dynamitbomber på taket. Men jag hade riktiga handgranater och de gjorde bättre verkan. Jag kastade fyra stycken.

Striden pågick ett par timmars tid, tills angriparna hade slut på ammunitionen och måste dra sig tillbaka. Det kriget vanns sålunda av Dalarna. Men man kan fortfarande se kulhål i dörrposterna på La Svizza.

Samuelson är inte riktigt belåten med att bo så avsidigt. Han hade hoppats att den panamerikanska landsvägen skulle dras fram i närheten av Cuajiniquilapa, som det först planerats, men i stället byggdes den förbi Somoto, som ligger långt därifrån, och Cuajiniquilapa kan fortfarande endast nås via dåliga ridstigar. Samuelson har försökt intressera folket att bygga en väg, men alltid drunknat i initiativlösheten:

– De kunde ha det bättre där. Allting växer på den jorden. De få som arbetar får det också bättre och bättre år från år. Men det stora flertalet vill helt enkelt inte ha det bättre. De vill inte arbeta för framtiden.

För tre år sen var Samuelson general superintendent för den nystartade El Dorado-gruvan i El Salvador. Han var också med om att starta Yojoa-gruvan i Honduras. Och han har många planer på nya gruvor. Han vet var det finns guld, mycket guld, att hämta under jorden.

Nu är hela hans släkt i USA och han har aldrig varit tillbaka i Sverige, sen han utvandrade.

– Jag kommer nog aldrig tillbaka hem, säger han.

Men hans hjärta är fortfarande kvar i Sverige och innerst inne är Don Santiago fortfarande en äkta dalmas från Falun.

I Nicaragua sänker sig Cordillererna till slättland och sjöar. I forna tider var detta den djupaste av fyra havskanaler mellan de öar, som då låg mellan de båda kontinenterna. Då havet långsamt drog sig tillbaka uppstod Lago de Managua och Lago de Nicaragua, den senare ett väldigt inlandshav, betydligt större än Vänern och med ett särmerke: den är världens enda sötvattenssjö med hajar.

Parallellt med Stillehavskusten sträcker sig en kedja av vulkaner, mullrande ibland, ödeläggande ibland.

I det bördiga sjödistriktet ligger fyra städer: León, Managua, Masaya och Granada.

León var en gång republikens huvudstad. Men med korta mellanrum blossade inbördeskrigen upp mellan liberalerna i León och de konservativa i Granada och för att få slut på dem lades huvudstaden, Managua, mitt emellan de rivaliserande städerna. Sen dess har León gått tillbaka.

Det är en gammal stad bebyggd med envåningshus i ålderdomlig spansk kolonialstil. Den har ett otal kyrkor, av vilka katedralen är en av Centralamerikas ståtligaste.

Där inne är Ruben Darío, den nicaraguenske poeten, begravd under ett marmorlejon.

På eftermiddagen dyker moln upp ur ingenting och samlar sig i flockar. Luften blir tjockare och tyngre, fuktigheten rinner utför människornas ansikten. Molnen svartnar. Människorna väntar.

Plötsligt, utan förvarning, brakar en öronbedövande explosion ner från de laddade luftlagren och följs av ännu en. Det är startsignalen. Det går ännu några minuter av tystnad och sen kommer ovädret långsamt glidande. Man hör regnet som ett brus på avstånd. Bruset kommer närmare och växer till ett dån. Himlen vidöppnar sig. Det forsar och rinner. Gatorna blir sjöar.

Sen går skuren bort lika långsamt som den kommit. Men vattnet fortsätter att skvala. Människorna står i dörröppningarna och tittar.

Så sticker solen in röda strålar under skyarna och lyser över den rentvättade staden. I skymningen är gatorna åter torra. Människorna flyttar ut gungstolar på trottoarerna och sitter sen där hela kvällen och njuter.

Managua förstördes den 31 mars 1931 av en jordbävning. Sen dess har den byggts upp till Centralamerikas modernaste stad, full av arkitektoniska utsvävningar. Vildast av dessa är den cementgrå katedralen och det smuts-gula nationalpalatset, belägna vid en fruktansvärt het asfaltöken.

Nationalpalatset i Managua

Det är tryckande, rinnande hett hela dagen. Man köper en glasspinne och hinner knappt äta den till hälften, innan den smält bort. Man köper läskedrycker med is i glaset och sväljer isbitarna hela.

Vid tretiden drar det ihop sig. Ruben Darío-statyn i centralparken nära Managuasjöns strand lyser bländande vit i solen, skarpt avtecknande sig mot den svarta jätteskyn, som långsamt närmar sig och ligger som en mur över sjön. Det blixtrar i den.

Det börjar blåsa upp. Människorna samlas under ta-

ket vid en liten parkrestaurang. Vindstyrkan ökar. Man stänger alla dörrar på vindsidan och plockar in stolarna.

Några vitklädda barnsköterskor med välfödda rikemansbarn söker skydd under taket tillsammans med försäljerskor och trasungar. Några jobbare slår sig ner vid ett bord och beställer öl. En gendarm utan slips lutar sig mot ett hörn och en ung vacker kvinna står bredvid honom och ser ut över parken, där den tilltagande vinden rister träden och piskar marken och blåser kjolarna högt på några flickor, som vågar trotsa den.

– Nu kommer vattnet, säger någon.

Det börjar bara med några droppar men tilltar sen till en sval forsande skur. Den varar bara några minuter och tunnas sen åter ut till droppar och stänk.

Människorna går ut i den klara luften, som renats från dagens damm och avdunstningar. De andas in djupt.

Över den stora sjön Cocibolca

I morgonljuset vandrade jag längs den långa förfallna esplanaden till hamnen i Granada och Lago Nicaragua eller Cocibolca, som den stora sjön hette innan spanjorerna kom. Där låg den gamla ångbåten "Victoria" vid en lång murken brygga utanför en hamnstation av cement.

Ingen vet riktigt hur gammal "Victoria" egentligen är. Hon har härskat enväldigt över Nicaraguasjön sen urminnes tider och ingen törs längre såra hennes ärelystnad. Det var en gång – berättas det – en annan ångbåt, som försökte göra intrång. Den hade köpts av staten, piffats upp och målats fin, sjösatts med stor högtidlighet och kristnats till "General Somoza". Då var det alltså två härskare på sjön, en konung och en drottning. Men "General Somoza" var konung bara för en dag eller så. Hur otroligt det än kan låta inträffade nämligen en kollision mellan de två enda ångbåtarna på denna väldiga vattenyta, och otroligt nog var det också den gamla enväldshärskarinnan, som gjorde skäl för sitt namn och gick segrande ur sammandrabbningen. "General Somoza" sjönk.

Denna händelse uppväckte stort löje hos folket och

stor förargelse hos diktatorn Somoza, som gav order om sin namnes snara bärgning. Mycket pengar användes för-gäves på försök att få upp fartyget. Men "Victoria" ångar fortfarande omkring på vågorna i ensamt majestät.

Vid åttatiden på morgonen lade den gamla drottningen ut från Granada. Tre fruntimmer kom för sent och måste hämtas med en roddbåt. Jag hade köpt förstaklassbiljett för att få vara på övre däck, där utsikten var större och stanken mindre. Nedre däckets var fullpackat av last och passagerare.

I väster låg vulkanen Mombacho med toppen täckt av ett stort vitt moln. Luften var disig och man såg inte

Mombacho

mycket av stränderna. Sjöns vatten var nästan guldglän-sande gröngult. Här och där låg små flytande öar av saf-tiga grästuvor, lösryckta från någon strand.

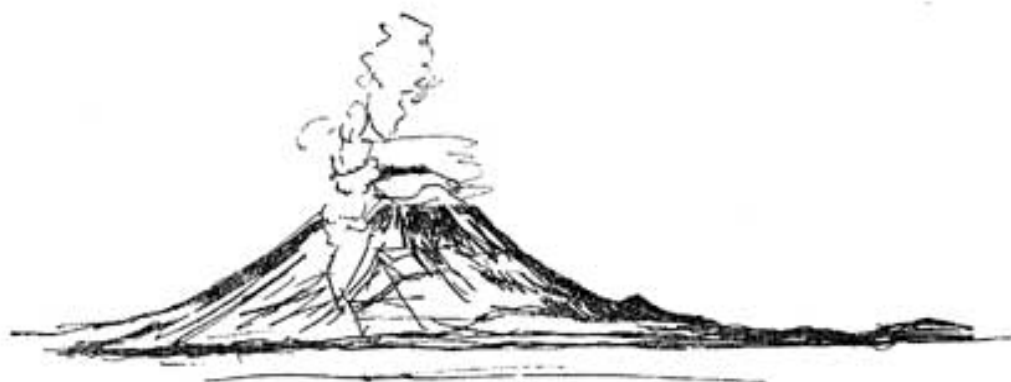
Där var en amerikansk evangelistdam, ledsagad av en nicaraguensare, som spelade glada frälsningslåtar på drag-harmonika.

På middagen lade vi till utanför Moyogalpa på ön Ometepe. Sex oxar togs ut till ångbåten tjudrade vid en stor flatbottnad roddbåt, flåsande och frustande. De his-sades sedan upp på fördäck med ångvinschen, hängande i hornen med stirrande blodsprängda ögon.

Concepción, öns stora vulkan, mullrade ett par gånger och lade en rökslöja över toppen. Vi for till San Jorge, där järnvägen till Stilla havet över det smala Rivasnäset tar vid.

Men det var först sedan vi lämnat San Jorge som Concepción, denna bjässe bland de nicagaruenska vulkanerna, samlade sig och bjöd på galaföreställning. Kvällssolen närmade sig horisonten och lyste som ramp-ljus på konen. Långa skuggor skarptecknade bergssidans djupt fårade yta. Runt toppen låg ett lätt sfäriskt moln, format som taket på en kinesisk pagod, silvervitt och silvergrått och svagt rödgyllene senare, då solen snud-dade vid horisonten.

Ur detta moln steg då och då vita kompakta rök-svampar från kratern, svävade majestätiskt högre, vidga-des, blåstes bort från toppen, förlorade sina former och drev sedan mot väster som diffusa mörka andefigurer.

Concepción

Rök svepte nedför bergets sidor.

Vände man sig om såg man solen skina som välputsat guld och försvinna. Concepción blåste ur sig en extra kraftig röksalva mot de sista strålarna och låg sedan i skymning och grått mörker. Molntaket vidgades.

Men i väster färgade solen ännu molnens kanter, först i gult och sedan i rött. I öster var molnbankarna röd-violetta. Havet var grått som aluminium och blev sedan rött som koppar. Över Mombacho i norr låg en stor skön stratosfärisk slöja, vars östra kant ännu lyste länge.

Vi höll kurs mot Madera, Concepcións mindre vulkanbroder.

Jag gick ner och åt vid ett plankbord utanför pentryt. När jag kom upp igen var det mörkt. En månskära och en stor stjärna i väster lyste skarpt.

Från molnet på vulkanens topp rann glödande block. Under några minuter var det färgat rött av den underjordiska elden.

Förstaklassdäcket förvandlades till en sovaltan, full av segeldukssängar. Jag sov i en fällstol, sängarna räckte inte åt alla.

Där var ett amerikanskt par ombord på väg till San Carlos. Han hade varit där i fem månader, odlade majs och ris. Hon var nyss kommen från South Carolina med sin lilla flicka.

Vi lade till vid San Miguel vid fyratiden och for längs en låg buskklädd strandremsa till San Carlos i sjöns sydspets, där Rio San Juan börjar.

San Carlos ligger på en höjd alldeles vid flodmynningen. Det är fullt av tvätt på tork och refrescos på hyllor. Där finns konserver och tvål från USA och stora härliga bananer kostar bara fem centavos stycket.

Jag satt på en träbänk i ett stort svart restaurangskjul och åt fisk och drack pinolillo och funderade över vad i hela friden jag hade på denna gudsförgätta plats att göra.

Det skulle gå ett pråmsläp utför Rio San Juan på kvällen och jag gick ner på en brygga och väntade. Där träffade jag Abraham Downs från Grand Corn Islands. Han hade helskägg, såg ut som en profet och var det också.

Abraham föddes på Corn Islands 1895 – hans farfarsfar kom från Skottland och hans morfarsfar från Cayman Island. Corn Islands är två små öar utanför Nicaraguas östkust och befolkningen där är helt engelsk – ön överläts till Nicaragua samtidigt med Moskitokusten först år

1894. De är planterade med kokosnötter från den ena ändan till den andra.

Abraham Downs är Jehovas vittne. Vi pratade om världens framtid.

– Det blir ett nytt krig, sa Abraham och strök profet-skägget. Det råder inget tvivel om det. Det står förutsagt i bibeln alltsammans. Och det kommer att bli det sista kriget – under det kommer jorden att tvås ren, inte med vatten som förut utan med eld. De kan göra det – var så säker! Se bara på atombomben!

Och utför den långa floden San Juan

Det var här Nicaraguakanalen skulle gå fram.

Då USA beslutat bygga en kanal mellan de två oceanerna hade man två lämpliga lösningar att välja på: Panamåkanalen eller Nicaraguakanalen. Det blev som bekant Panamåkanalen, men på senare år har ett vattensnitt också genom Nicaragua blivit aktuellt på nytt.

Förenta staterna har fortfarande förhandsrätten till ett eventuellt bygge genom ett avtal med Nicaragua, och US Canal Commission har undersökningar varje år – mäter vattendjup och så vidare. Mera blir emellertid inte gjort.

Ett kanalbygge skulle bli oerhört kostsamt. San Juan-floden skulle först muddras upp i hela sitt lopp, man måste muddra en ränna över Nicaraguasjön till trakten av San Jorge och där göra en svår skärning på ett par mil tvärs igenom Rivasnäset. Det torde emellertid säkerligen inte dröja alltför många år, innan ett sådant arbete genomförs trots de väldiga kostnaderna – Panamåkanalen börjar bli övertrafikerad och USA behöver en ny vattenväg inte minst av strategiska skäl som reservutgång om flaskhalsen i Panamå skulle korkas till.

Sin verkliga glansperiod upplevde San Juan-floden under andra hälften av 1800-talet, då den var främsta förbindelseled mellan USA:s öststater och – USA:s väststater. På den tiden, innan den transkontinentala järnvägen byggts, var det betydligt obekvämare att ta sig fram i vagnar över prärierna än att resa med passagerarångare till hamnen San Juan del Norte i Nicaragua, fortsätta med lyxiga hjulångare på floden och över Nicaraguasjön till San Jorge, ta tåget till San Juan del Sur och där borda en ny ångare norrut. Det var på den rutten familjen Vanderbilt gjorde em del av sina miljoner.

San Juan del Norte, som då var en betydande plats med mycken lyx och rikedom, har nu blivit en bortglömd spöktstad, som lever helt på minnen. Floden har nämligen ändrat sitt lopp i deltat och San Juan blivit så gott som helt instängt av sandrev. I närheten står några stora rostiga mudderverk som monument från ett misslyckat franskt kanalbyggarförsök på 1920-talet.

Loggbok från resan utför Rio San Juan

19.50: "La gasolina", en stor ruffig motorbåt, kommer till bryggan med tre pråmar. Den ena har ett stort tak, en skrubb för skepparen, ett litet kyffe till kök och en toalett utanför relingen i aktern. De är lastade med rissäckar. Jag går ombord och försöker hitta en sovplats på säckarna under taket, men det är alltför fullsatt för att jag

skall kunna sträcka ut benen. Där är en gammal käring som röker cigarr och spottar, två yngre flinande fruntimmer, en guardia civil, två bröder med gitarrer och en hel massa andra.

20.40: Kapten Harry Gomez kommer ombord. Han ser intelligent och trevlig ut och är nog inte mer än trettio år. En av besättningsmännen blåser ett par skarpa trumpetsignaler i stor vit snäcka. Vi lägger ut från bryggan och börjar glida nerför floden. Månskäran och stjärnorna lyser vägen. De två gitarrspelarbröderna sitter på en presenning och sjunger. Jag lägger mig på rygg på en av pråmarna och lyssnar på dem.

Amor, amor, que malo eres ... sjunger de.

De mörka stränderna glider förbi.

23.50: Vi lägger till vid stranden nära ett hus och en kokospalm och stannar där. Det har blivit ganska kyligt. Jag lyckas sova några timmar.

4.40: I dagningen startar vi åter utför den stora floden. Ljuset kommer snabbt men solen döljer sig bakom moln och den svaga morgonbris är kall.

Några hus skymtar på de gröna stränderna. Här och där växer träd, fulla av violetta blommor. Skrånande småpapegojor kommer flygande mot soluppgången. Vi passerar den första forsen utan missöden. Det är härligt att ligga på rissäckar på en pråm och glida fram långsamt genom djungeln.

6.10: Vi lägger till vid ett hus på stranden och några

varor tas iland.

7.20: El Castillo, ett gammalt spanskt fort, siktas vid en fors bakom en flodkrök. Dess svarta stenruin avtecknar sig på en hög klippa. Nedanför ligger en rad träkåkar.

Vi lägger till där och passagerarna får gå iland medan pråmarna tas genom den värsta forsen en i taget. Jag går upp till fortet under tiden. Detta är historisk mark. Hit kom en gång den store amiralen Nelsons fartyg seglande i ett försök att nå Nicaraguasjön. Spanska kanonkolor tvingade dem att vända.

10.15: Vi går ombord på pråmarna nedanför forsen och far vidare. En häftig regnskur är över på några minuter. Det är nu betydligt färre passagerare och bättre plats under taket.

Några kilometer söder om Castillo blir floden gräns mellan Nicaragua och Costa Rica. Genom ett avtal mellan de båda länderna är alla hamnar längs rutten öppna för båda länderna; flodens vatten tillhör dock Nicaragua.

11.30: Jag blir hungrig och frågar negerkocken om mat och far en tallrik ris och bönor och en kokt banan för 1.50.

12.20: Vi gör god fart utför den blänkande flodytan. Här och där i den täta djungeln syns uthuggningar med grågula tak på enkla hyddor och svag blå rök från eldhärdar, där folket reder till ris och bönor och bananer..

Från djungelväggen hörs ett oavbrutet klingande, viss-

Vid San Juánfloden

lande ljud – det är ekot från motorn.

14.40: Passerar en lång fors.

16.15: Ser fyra papegojor av en art jag tidigare endast sett tama. Här i den fria vida djungeln lyser deras röda, gula och blå fjäderskrud ännu otroligare.

16.40: Den skrynkliga gamla kvinnan bjuder mig på en handfull gröna bär av ett slag jag aldrig smakat förr. De är syrligt läskande.

Hon har en liten stol med sig och sitter på den med alla sina pinaler, säckar, korgar och lådor samlade runt omkring sig. Hon tuggar och äter nästan oavbrutet och

pratar däremellan.

17.05: En kajman ses ligga i grönskan på ena stranden. De är sällsynta i floden – folket dödar dem för skinnets skull.

17.20: Vi kommer till en costaricansk boplats på flodens sydsida. Den stora bifloden San Carlos rinner här ut i Rio San Juan. Det är fyra timmars resa uppför den och därefter ytterligare tre med buss till San José, Costa Ricas huvudstad, omtalar skepparen.

Vid biflodens utlopp ligger Costa Ricas ”djävulsö”, dit långtidsfångar med gott uppförandebetyg sänds för att leva som bönder i relativ frihet.

Vi går iland och köper ost i en butik. Styrmannen, som en gång fått en smäll på munnen med en spräckt läpp och en stor glugg i tandgarnityret som resultat, bjuder på en flaska starkt costaricanskt apelsinvin. Sångarbröderna har gitarrerna med sig och stämningen stiger för varje glas. Vi blir kvar i Costa Rica en god stund och är alla glada och förnöjda och en smula rusiga, då vi återvänder till pråmsläpet.

18.30: Vi lägger åter ut i solnedgången. Jag går till kocken och får ris och bönor och stekta bananer och sitter på taket till styrhytten och äter tillsammans med musikanterna och Spräckta Läppen.

Kocken kan troligen inte koka annan mat än ris och bönor och bananer men den rätten lagar han fenomenalt.

Vi samlas sen ombord på den största pråmen till en sångafton. Sångarbröderna, som heter Pedro och Henrique, är på sitt bästa humör. De flesta andra har gått och lagt sig under taket, men vi fortsätter konserten under Spräckta Läppens ledning till sent på kvällen. Då kojar jag ute på en av pråmarna och hör i halvslummer hur vi stannar någonstans vid en strand.

4.30: Startar i dimma.

6.00: Möter en motorbåt.

8.25: Läger till på nordstranden. Där är ett ruckel av palmblad och ribbor, där ett halvblod säljer vin och refrescos.

9.05: En man paddlar ut till oss i en kanot, då vi passerar, och får ett brev.

9.30: Läger till vid en liten ö mitt i floden. Där bor en kines. Vi köper bröd av honom.

10.00: Vi har nått San Juan-flodens delta och stränderna blir låga och sumpiga.

11.10: Bakom en krök ligger Colorado. Vi lägger till utanför en stor amerikansk landningspråm. Vi är i Costa Rica nu och ett par costaricanska tullmän kontrollerar passagerarna.

Där ligger skutan ”Cariari”, som samma kväll skall avgå till Bluefields.

Först senare kom jag underfund med hur blivit lyckans gudinna fortfor att le mot mig – förbindelser mellan

Colorado

Colorado och Bluefields är ytterst sällsynta. Hade jag inte råkat anlända just den dagen skulle jag med säkerhet ha tvingats vänta i Colorado två-tre veckor på nästa båt till Bluefields. Och två veckor i detta heta, charmlösa lilla helvete kunde ha medfört allvarliga rubbningar i själstillståndet.

Öster om bergskedjorna och de stora sjöarna ligger departementet Zelaya, det forna Konungariket Moskitokusten.

Befolkningen består här ännu till större delen av engelsktalande negrer, ättlingar till en skeppslast afrikanska slavar från ett fartyg, som lär ha strandat på kusten år 1641. Många andra negrer invandrade senare från Jamaica och uppblandades med urbefolkningen, moskitoindianerna. Européer, särskilt engelsmän, tyskar och rysar, invandrade under 1800-talet och dessutom finns några kolonier kariber. Rena moskitoindianer lever fortfarande i djunglerna.

Moskitokusten var tidigare engelsk besittning med namnet The Mosquito Reserve och regerades av hövdingar med titeln konung. Den siste av dessa, Robert Henry Clarence, dog för några år sen på Jamaica. Genom en politisk manöver övertogs landet år 1894 av republiken Nicaragua. Britterna gjorde, ännu ovetande om djungelns dolda guldschattnar, inga ansträngningar att behålla besittningen.

Moskitokusten viktigaste näringar är kokos, bananer

och guld. Man exporterar även en del chiclet. Landet har god plats för framsteg och förbättringar – om bara de styrande ville ägna det mera intresse. Klimatet är i det stora hela hälsosamt och i kustlandet finns inga av inlandets svåra epidemiska sjukdomar. Det regnar i juni, juli och augusti och blir sedan torrare till november–december, då det regnar igen. I början av året infaller så den svåraste torrtiden, då växtligheten tynar och man på många platser har svårt att få dricksvatten. Det största problemet är kommunikationerna. En landsväg från Rama vid Rio Escondido till Santo Tomás är under arbete och kommer att ge huvudorten Bluefields förbindelse med flodbåt och bil till Managua. Nu fraktas allt gods antingen med flyg eller på den långa omvägen över Nicaraguasjön och San Juan-floden.

I den tidiga gryningen gick skutan "Cariari" upp i flodmynningen vid Colorado för att fylla färskvattentanken och styrde sedan genom lagunens mynning ut i Karibiska sjön med kurs rätt norrut mot Bluefields. Nio jättestora sköldpaddor låg på rygg på akterdäck med rinnande röda ögon. Skepparen tänkte sälja dem i Bluefields. De fångas levande på stranden, där man gör dem hjälplösa genom att helt enkelt vända på dem. De kämpade förgäves då de hivades ombord och fortsatte att slå vilt med sina kraftiga fenor tills styrman brände hål i dessa med en het järnten och band ihop dem. Där låg

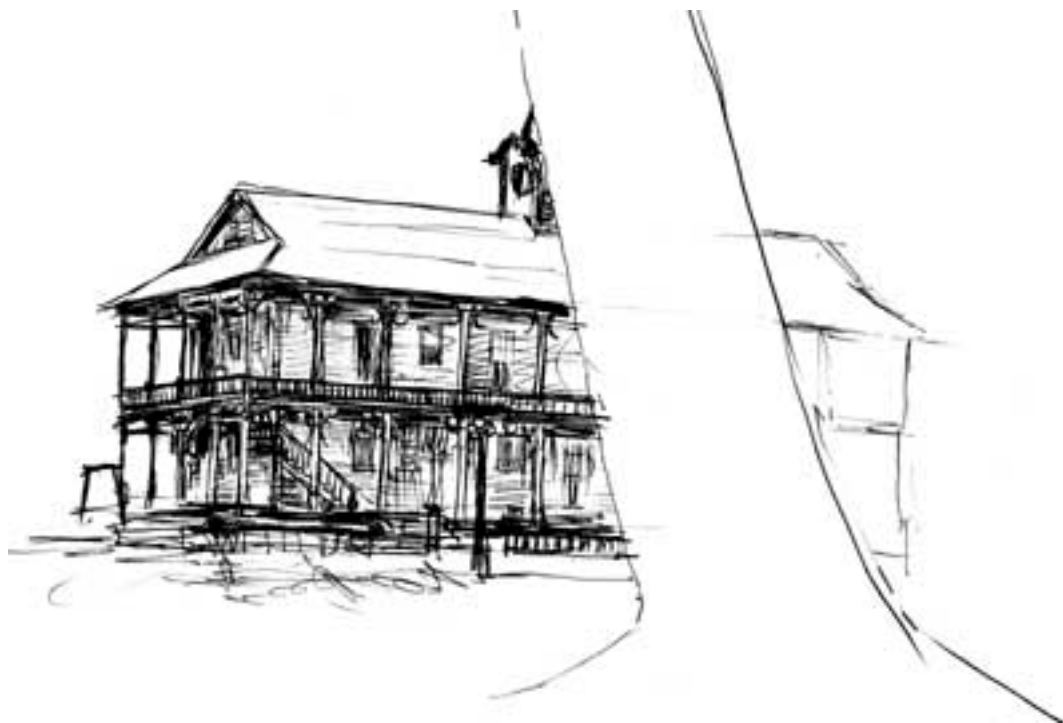
sen de arma djuren fjättrade under resten av resan, pustande och stånkande och blåsande väder.

Båtens besättningsmän var alla negrer, mörkast av dem skepparen själv. En bortkommen israelit från Costa Rica och ett par mulattgrabbar på hemväg till Bluefields efter ett par månaders kringvandrande på jakt efter arbete var enda passagerare utom jag. Styrman hade köpt en liten vit hundvalp, som för det mesta satt och gnällde i en hyttglugg, ovan vid sjölivet.

Karibiska sjön var på dåligt humör. Saltvattnets blå renhet grumlades av de fyllda flodernas slammiga utstötningar. Dess yta var grå som bly och upprörd som en nyplöjd jätteåker. Vi for snett mot vinden och skutan gungade kraftigt. Moskitokusten skymtade som en grön-svart remsa.

Vi låg på akterdäck och försökte sova. Enda omväxlingen i dagens enformighet var kockens utmärkta måltider, serverade på Kockums emaljtrikar. Det var inte annat än ris och bönor och kokta bananer och fisk, men den enögde gamlingen, som dagen i ända pysslade i det svarta lilla pentryt akterut, kunde laga till den enkla kosten förstklassigt. Styrman hade slängt ut en kraftig drag lina i aktern och fick napp tre gånger i följd. Jättestora silverfiskar klubbades med ett vedträ och överlämnades i kockens vård.

Då vi kom till El Bluff utanför Bluefields var det redan mörkt och vi kastade ankar för natten. Besättningen satte

Bluefields

sig runt en fotogenlampa och började spela kort.

– Vad för religion har du? frågade den store styrmannen.

– Ingen, sa jag.

– Vad? Tror du inte på Gud? What the hell are you saying!

Det var inledningen till en kort men häftig religionsdebatt. Mulattgrabben, som satt och läste Jehova-boken "What Has Religion Done To Mankind", som han köpt i Managua av en missionär, visade sig sprängd i bibelcitat. Andre maskinisten hämtade en bibel och läste ett

stycke ur bergspredikan. Styrmannan ville höra skepparnas åsikt:

– Cap'n! Come here please a moment, sir.

Men skepparen föredrog att fortsätta sova och debatten avstannade. Nattens kluckande vinande tystnad sänkte sig åter över "Cariari".

Skutan var så tungt lastad att vi inte kunde gå tvärs över bankarna in till Bluefields, som syntes på andra sidan i lagunens inre, utan måste ta en omväg på tre och en halv timme uppför Rio Escondido i riktning mot Rama och sen vända rätt söderut i en förgrening, som utmynnade nära staden. Vi kom fram på eftermiddagen och jag tog in på Hotel Los Angeles.

Bluefields har en synnerligen internationell befolkning på sextusen personer, negrer, kineser, turkar, indier och européer. Svarta krullhåringar leker tillsammans med ljuslockingar och snedögda kinesbarn. Det är en typisk tropikstad med rostiga plåttak, barer och kantiner. Alkoholkonsumtionen är förskräckande. Jag såg en karbinbeväpnad Somozasoldat så drucken att han knappast kunde gå.

I skymningen sorlar det över staden. Grammofonlådor skraller från kantinerna, unga flickor och unga män promenerar sakta på gatorna.

Djungelgruvorna

I östra Nicaragua breder la selva, djungeln, ut sig. Den sträcker sig från Rio San Juan i söder till långt över Kokosfloden på den omstridda gränsen till Honduras i norr. Ovanför detta ångande heta, orörda jungfruland brummar numera varje dag flygplansmotorerna. Från luften ser man under timmars färd ingenting annat än den djupa lövmattan och talrika gulbruna vattendrag. Men mitt i detta centralamerikanska ”gröna helvete” ligger de båda djungelgruvorna Bonanza och Siuna som bevis på vad guldfeber och modern teknik kan åstadkomma i flygåldern.

DC 3:an lyfter och flyger i en sväng över Bluefields ut över Karibiska sjön, stiger och sätter kurs rätt norrut längs kustlinjen. Till vänster ligger djungelns djupgröna flossamatta utbredd, maläten här och där, nernött till brunbrända steppmarker på andra ställen. Där är små laguner och stora floder med gulbrunt vatten och ringlande strömmar med svart vätska. Vi flyger över det grönbå havet och bränningarna lyser vita längs kusten. Skuggan av planet syns på havsytan och då den ibland faller på små molntappar under oss får den en regnbågsring omkring sig.

Vi flyger över Pearl Lagoon och ser en del boplatser på stranden. Det är kariber, som bor där. Vi följer sedan en lång rak kustremsa och flyger öster om Prinzapolca, en hamnplats, där Prinzapolcafloden rinner ut, och då vi närmar oss Puerto Cabezas ses döda sumpmarker längs kusten. Vi landar där efter en timmes färd. En stor motor lastas av och vi får ny last av ett kylskåp och en mängd kannor med kondenserad mjölk i tunga kartonger och bakpulver från USA. Sen flyger vi vidare västerut. En röd väg går inåt landet över rödbruna steppmarker. Sedan tar den gröna djungeln vid och landet blir fullt av kullar och höjdsträckningar. Klockan är nära elva, då vi kommer till Bonanza. Vi sveper lågt över bergen och luftbromsarna hejdar farten kraftigt och planet sjunker snabbt neråt och tar mark på en ojämn landningsbana.

Jag träffade en gruvingenjör och inbjöds att åka med honom till gruvstaden cirka fem kilometer därifrån. En smal väg går över lätt kuperad terräng och passerar ett gruvschakt, där stora lastbilar fylls av malm, och sedan bakom en höjd dyker Bonanza, guldstaden, upp. Den ligger i en liten dal eller snarare grop med ”infödningarna”, det vill säga ladinos och mosquitos, kvarter längst ner på botten och amerikanernas högre upp på sluttningen av ett av guldbergen med managerns villa på toppen.

Det är en väsentlig skillnad mellan de båda städerna, den "spanska" och den amerikanska. I än mindre grad än United Fruit vid bananplantagerna har gruvbolagen gjort några försök att bygga broar mellan urbefolkningen och de inflyttade yanquis. De har fått röna mycken kritik för detta, kallats för imperialister och hänsynslöst utsugande kapitalister, och åstadkommit en sådan stämning att det egentligen bara skulle behövas en tändande gnista i form av en revolution för att alla utlänningar med ljust hår och blå ögon skulle mista livet kanske inte bara i Nicaragua utan också i det övriga Centralamerika. Folket gillar inte att ha bara utlänningar som basar, att arbeta åt gringos och låta dem ta profiten, sa mig en amerikan. And I don't blame them.

Amerikanerna har sin vana trogen helt enkelt tagit ett stycke av USA och omplanterat det i tropisk miljö att bo på. Deras bungalows är ultramoderna och bekväma, de har luftkonditionering och elpisar, varmt och kallt vatten, badrum och moskitnät för fönstren. De har ett staffhouse med de allra flottaste hotellrum, och en klubb, där man äter till exempel stek, färska influgna tomater, hummer och körsbär till lunch och musselcocktail till middag och har gott om iskylda drycker. De har en bowlinghall för kvällarnas fördrivande.

Den undre nivån, där the natives bor, är en helt annan värld. Där ringlar sig gator av röd lera fram mellan träruckel, uppsatta helt utan ordning. Där är barer med

Bonsnzasgruvan

högljudda högtalare och speceributiker, där kineser säljer ris och amerikanska konserver. Där diskar kvinnorna på hyllor utanför väggen och smutsen rinner bort i diken, och flugor och moskiter svärmar fritt omkring. Värst är det i den så kallade Rydell Town, nämnd efter den överdirektör, som lät bygga den för omkring tio år sen. Där är en samling grästackshyddor, så sönderfallna att det just inte återstår något av dem. Där bor bara moskitoindianer. Intill har bolaget byggt en rad nya enkla plank-

hus med bättre standard.

Där finns ett par kyrkor, en katolsk och en moreviansk. Där finns vidare ett par biografteatrar av enkelt slag och en del biljard- salonger, som ägs av poliskommendanten, vilken tjänar 3.000 colones per månad på dem. Där finns vidare minst hundra alkoholutskänkningsplatser. Man dricker mest guaro, som innehåller 51 procent alkohol och gör folk som galna. Amerikanerna ger sig aldrig ner till infödingsstaden efter mörkrets inbrott – då är livet där inte mycket värt. Så gott som varje vecka blir någon dödad i slagsmål.

– Förra veckan fick en karl armen avhuggen med en machete och förblödde, berättade Harold Kristensen, canadensisk gruvingenjör av skandinavisk släkt. Och veckan därförut förblödde en annan indian, innan man hann ta honom till doktorn. Poliserna håller sig borta eller är själva fulla. Om ett knivslagsmål med femton deltagare pågår i byn kan man vara säker på att ingen guardia finns i närheten.

Mining camps are no good, sa Kristensen. Det är det-samma i vilket land: gruvläger är inga bra platser. Det beror på att en gruva alltid är en temporär sak. När man börjar vet man aldrig hur mycket malm där finns. Därför vill inte bolagen lägga ner mycket pengar på bostäder och sånt. Det är också det att folk sällan kommer till en gruva för att stanna där resten av sitt liv. De kommer dit för att jobba hårt några år och tjäna pengar för att

I Bonanzas arbetarkvarter

köpa – kanske en gård. De flesta har sådana framtidsplaner. Men planerna blir sällan genomförda. Följden blir otillfredsställelse och missnöje. Alla gruvläger är fulla av folk som blivit besvikna och förlorat tron på både sig själva och livet.

Och Bonanza är inget undantag.

Bonanza betyder "rik plats". Guldfyndigheterna här började exploateras av tyskar redan på 1850-talet. År 1900 övertogs de av Eden Mining Company, som lade ner mycket pengar men förlorade på affären. Värsta problemet på den tiden var transporten. Man tog ett lokomotiv uppför Bambanafloden och byggde en järnväg men

använde för klen räls – maskinen gjorde endast en resa och blev sen stående. Man kan fortfarande hitta den nedrostad och i bästa trim av den karl, som egentligen skulle ha varit halvt dränkt av lianer och klängväxter ute i djungeln. Men ända tills för några år sen hölls loket i skick av den karl, som egentligen skulle ha varit lokförare. Han blåste till och med i ångvisslan varje dag.

New York and Honduras Mining Company – samma firma, som driver San Juanito i Honduras och El Dorado i El Salvador – övertog den så kallade Constanciagruppen av gruvor vid Bonanza 1935. Det kallas nu Neptun Gold Mining Company efter det största schaktet, Neptun. Bonanzagruvans guldfyndigheter är utspridda över ett stort område och man har inte mindre än omkring femton olika schakt med namn som Black Tiger, Panama, Venus, Experiencia och Vesuvio.

I de flesta länder är guld det strängt kontrollerat, dock ej i Nicaragua. Där kan vem som helst gå ut och leta guld och i djungelområdet vid Kokosfloden livnär sig många européer på guldvaskning. Det finns också en del zink och järn i trakten, men inte tillräckligt för att det skall löna sig att exploatera fyndigheterna.

Bonanza har egen hydroelektrisk anläggning med en konstgjord sjö, där vattnet lagras under regnsäsongen för att användas under torrtiden februari till juni. Dessutom har man dieselveck, som emellertid blir dyra i driften – all olja måste ju flygas in från Puerto Cabezas.

Bonanza

Detta är det mest slående, när det gäller de båda djungelgruvorna: att allt, absolut allt, har kommit luftvägen. Tungt maskineri, lastbilar (sönderskurna i tre delar och sedan hopsvetsade), traktorer. . . Så gott som all föda kommer också luftvägen, utom ris, bönor och bananer som fås från trakten runtomkring. Bolaget har inga egna plan utan transporterna sköts av La Nica, ett dotterbolag till Panamerican World Airways.

Bonanzas arbetarstam består till större delen av mos-

kitoindianer, som kommer från djungeln runtomkring. De är ytterst litet civiliserade och kan inte användas som arbetsledare. De är helt ansvarslösa och tänker inte en minut på framtiden. De sysslar med magi och blandar droger och trollar – kan till exempel lämna en säck med sina ägodelar var som helst i djungeln om de lägger en träpinne i den. Om någon försöker stjäla säcken förvandlas pinnen till en giftig orm, sägs det.

Deras språk – moskitospråket – är mycket ordfattigt och uppblandat med engelska och många indianer vid gruvan har lärt sig tala engelska. Räkneord finnes för ett (kurni), två (wal), tre (yumpa), fyra (walwal) och fem (natsip) men sedan måste man på moskitospråket addera i stil med ”natsipyumpa” för åtta – egentligen ”fem och tre”. Därför används i regel engelska räkneord för tal över fem.

Runt Rio Pis Pis bor en annan stam, sumuindianerna. De vägrar arbeta i gruvorna och kommer endast sällan till Bonanza för att sälja bönor och bananer. De lever fortfarande ett helt isolerat djungelliv. Polygami existerar på avlägsna platser och det är kvinnorna som utför allt hårt arbete.

Arbetarna i Bonanza betalas med omkring en dollar om dagen. I lönen ingår emellertid också kuponger för mat (bönor, ris, mjölk, kaffe och så vidare) och nödvändighetsartiklar (till exempel arbetskläder och skor), som köps i bolagets kommissariat för underpris.

Sådana kuponger delas ut för varje familjemedlem och eftersom var och en är värd fjorton colones (vad bolaget förlorar på dem), kan en man med stor familj förtjäna rätt bra. (La Luz-bolaget i Siuna har ett annat avlönings-system: där betalas högre löner men säljs ingenting billigare i kommissariatet.)

Nicaragua har en arbetslag, som vållar gruvbolaget en hel del bekymmer. Ingen anställd kan till exempel avskedas omedelbart, försåvitt han inte slagit ihjäl någon eller på annat sätt visat sig livsfarlig och inte ens då med mindre än att det finns två vittnen till saken. Annars gäller en uppsägningstid på en månad med full lön för åtta timmar men arbete bara sex för att ge den anställdetid att söka nytt jobb. Om någon skadas får han halv lön under sjuktiden. Om någon dödas betalas familjen efter en särskild tariff.

Arbetarna är väl medvetna om dessa förmåner och har ett särskilt gott öga till sjukpengarna. Där anmäls till exempel en stor mängd fall av den typiska gruvsjukdomen silikos, som i själva verket är mycket sällsynt i Bonanza.

Moskitoindianerna lider svårt av tuberkulos – enligt gruvbolagets undersökningar är omkring tjugo procent av befolkningen smittad. Man skärmbildar numera alla nyanställda och har fått ner tbc-procenten betydligt i Bonanza. I den övriga delen av Moskitokusten visar den däremot tecken till stigning. Regeringen gör inte ett dugg åt det, sa mig en amerikan. Det är stor risk att moskito-

folket helt kommer att dö ut av tuberkulos.

Trots all kritik mot amerikanerna kan man sålunda finna många argument till deras försvar. De är visserligen inga kulturapostlar, de är där för att gräva guld och tjäna pengar, och de kunde göra åtskilligt mera för att höja befolkningens levnadsstandard. Men, som en av gruvingenjörerna sa, när allt kommer omkring har folk i alla fall inte fått det sämre ställt, sen vi kom hit. Snarare tvärtom.

Jag var nere och gick med Harold Kristensen i Neptunschaktet. Vi for ner till 400 fots djup i stora rostiga järnboxar. Det var vått och ruggigt och verkade livsfarligt och var det kanske också, för mycket av gruvans materiel härstammar ända från Eden Mining Company's verksamhet i början av 1900-talet.

Ur Neptunschaktet har man tagit över en miljon ton malm, vilket betyder miljontals dollar i guld.

Det var långa gånger, där vi vadade i gulbrun lera och vatten rann i strömmar. Jag hade fått låna en plasthjälm, ett brett bälte och en elektrisk gruvlampa. Vi klättrade på dåliga sönderbrutna stegar och såg svettiga jobbare i mörka kamrar.

Vi gick in i Venus I och mötte en svärm fladdermöss inne i mörkret. Där var stora ruskiga hål rätt ner i berget och ovanför oss kunde man ibland se rätt upp till ytan. Rök steg upp från en sprängning på lägre nivå. Där var

fullt av buller och bång och mystiska ljud i dessa bergsalar, som den guldtörstiga människan bökar upp åt fladdermössen att bo i.

Jag stannade i Bonanza två dar och bodde flott i The Staff. Då jag tog farväl av överdirektören McCullough, en atletisk collegepojke som alltid slår strike på bowlingbanan, tog jag på mig min oskyldigaste min och sporde vad det kostade. Som väntat svarade han "nothing", men betänkte sig först noga under några spännande sekunder.

Planet jag for med hade last av guld. En blond nervös gringo körde dit det i en jeep med en gevärsbeväpnad guardia vid sidan. Det var åtta tackor, två veckors produktion, väl inslagna i små trälådor med stålband omkring. De lastades upp en och en och packades i främre lastrummet ombord. De var synbarligen mycket tunga.

Flygturen till Siuna tog bara tio minuter. Redan från luften märker man att La Luz är en betydligt modernare industri än Neptun. Flygfältet var bättre och allt ser mera välordnat ut.

Jag fick följa med en lastbil in mot gruvstaden och blev visad till mr Slaughter, en högre hårdhudad amerikan.

– But where the hell are you going to stay? röt Slaughter, sen jag med mycket besvär lyckats förklara vem jag var och vad jag hade där att göra.

– Tänkte ... stammade jag, tänkte det skulle finnas nåt

hotell eller så.

– Det finns en klubb, sa Slaughter. Men ni får ta mig tusan betala för er.

– Visst, sa jag. Naturligtvis. Kommer inte annat på fråga.

Vid vårt fortsatta umgänge visade sig mr Slaughter vara vänligheten själv.

La Luz Mines Limited är ett canadensiskt bolag. La Luz och Bonanza kan tävla om titeln Centralamerikas

Siuna har liksom Bonanza två skikt: ett för gringos och ett annat för ”infödingarna”. Men den ”spanska” staden verkar inte vara fullt så eländig som i Bonanza. Å andra sidan överglänser emellertid den amerikanska delen av staden vida Bonanza i fråga om modernitet och ändamålsenlighet. Landskapet är här vackert kuperat och canadensarna har skapat en verklig mönsterstad av vita bungalows med silverblanka plåttak, som återkastar solens hetta, swimmingpools, tennisbanor och vackra parkanläggningar med svala, välklippta, täta, gröna gräsmattor.

Vi far ner i underjorden i en snabb, tystgående hiss.

– Jag har varit sex år i Siuna, säger mr Norman Kentish, superintendenten. Men nu är jag trött på det. Tänker ge mig av till Europa nästa sommar. Måste skaffa mig en kvinna. Och här finns bara gifta kvinnfolk.

– Inte nu längre, säger jag. Det satt en förtvivlat söt canadensisk småskollärarinna vid samma bord som jag

vid lunchen. Hade bara varit här en vecka, sa hon.

– Ja–ja. Men här finns alldeles för många ungar. Konkurrensen är mördande. Nej, jag ska ge mig härifrån.

Vi stannar på 750 fot, lägsta arbetsnivån, går ur hissen och in i en annan, mindre, som tar oss ner till 1000 fots-nivån, som håller på att utforskas. Sen går vi omkring i gruvan i tre timmars tid, från den ena nivån till den andra, tills vi är åter i dagsljuset.

Där är långa grå välupplysta gångar med väggarna cementförstärkta med tryckluftskanon. Elektriska tåg med tomma vagnar eller malmfyllda vagnar dånar fram på smala rälsar. Malmen vräks ner i grottor och hissas upp till ytan.

Man har en maskinverkstad på varje nivå för att slippa ta upp maskinerna till ytan för reparation. Man har jättestora grottor för att magasinera vatten – vid häftiga tropiska regn orkar inte pumparna med. Då kan nivåernas olika avdelningar tillslutas med vattentäta betongdörrar. La Luz är en ultramodern gruva.

Vi klättrar på stegar (strictly against the rules, säger Kentish, besökare får inte lämna huvudgångarna). Där är bergskamrar, mörka svettiga män utan skjortor sliter vid högljudda trycklut maskiner. De kämpar sig fram fot för fot genom det hårda bergettills de når malm och ser guldets glittra svagt i stenen. Då spränger de ut stora hålor, krossar malmen och hissar den upp till ytan

Man arbetar både nerifrån och upp – i schaktets olika nivåer – och uppifrån och ner – i det stora dagbrottet med dess väldiga lodräta vägg. Undan för undan sprängs den malmförande ådern lös.

Vi klättrar och kryper uppåt till den allra översta hålan. Där kan man se dagern genom ett litet hål högt uppe i bergssalens tak.

The mill – anrikningsverket – är en anläggning av krossar, transportband uppåt med grå malm på, bullrande trummor, forsande slammigt vatten i rännor och bassänger, jättestora cisterner med grå lösning, andra cisterner med klar grönaktig vätska, pumpar och kranar och rörledningar och ett fruktansvärt virrvarr, som lekmannen inte kan begripa något av.

La Luz använder en kombinerad floating and cyanide-metod för att utvinna guld, försökte mill formen Bill Edwards förklara för mig. Malmen tvättas först och går till krossverket. Den tas sedan i etapper uppåt på kilometerlånga band, krossas och siktas och tas till the ball-mill där den finfördelas med stålkulor. Sedan vidtar den komplicerade cyanidprocessen. I en serie tankar arbe cyaniden i lösningen tills så gott som allt guld sugits upp och värdelösa slammet förts bort.

– Har ni lust att titta ett slag på litet guld? frågar Edwards

Vi går ner till ett litet hus av vitmålad korrugerad plåt

och genom en järnspjälad fängelsedörr, låst med en kätting och ett stort hänglås. Edwards låser in oss och stoppar nyckeln i fickan. I mitten av rummet är en liten smältugn. Han går bort mot en svart järndörr med kombinationslås, som han öppnar, noga med att skymma det med kroppen. Där bakom är ett litet rum med släta vita murar. Edwards tänder en naken glödlampa. På ett bord ligger sex guldtackor – resultatet av två veckors arbete. De är gula som oputsad mässing, fula och oformliga och mycket tunga. Nära tvåtusen man har arbetat hårt i två veckor för att åstadkomma de metallklumparna. De har haft det modernaste och mest fulländade maskineri, resultatet av årtiondens tekniska framsteg, i sin tjänst. Allt detta maskineri, alla deras hjälpmedel har kommit till platsen med dyrbar flygtransport.

Sex fula gula metallklumpar.

Guld är en egendomlig, mystisk, obegriplig företeelse.

Det sänds ut i världen och görs till smycken eller lagras i högar av giriga regeringar. Här har alla dessa män alltså slitit i två veckor för att få upp dessa guldtackor ur jordens innandöme – endast för att andra män senare skall kunna stoppa tillbaka dem i underjorden.

Räknar man inte bara med gruvarbetarna utan också med dem som tillverkar deras maskiner, producerar deras mat, syr deras kläder, klipper och rakar dem och med dem som transporterar guld, gräver skattkammare för det och vaktar det, räknar man med alla dessa får man

säkert fram en summa av miljoner människor, som direkt eller indirekt är inblandade i denna vettlösa jakt efter en vara, som förnuftsmässigt sett är nästan värdelös. En jakt som pågått alltsedan historiens gryning, alltsedan något ljushuvud en gång uppfann myten om guld!

Tänka sig vad dessa miljoner människor skulle kunna uträtta om de i stället ägnade sig åt något nyttigt, något verkligt produktivt arbete

Sådana tankar kommer oundvikligen i ens huvud, då man står innanför en järngallerdörr med hänglås och ser på sex gula guldtackor.

Mitt i Siuna står ett jättelikt ceibaträd, det största jag någonsin sett. Jag observerade det, då La Nicas DC-3:a lyfte för Managua. En canadensisk fru på väg till tandläkaren satt i stolen bredvid mig.

– De förlorade ett plan i djungeln för tre veckor sen, berättade hon. Det var på väg från Bonanza till Managua med last av tomma cocacolabuteljer och en del annat. Det hade inget guld. Det hördes senast av från radiotornet i Siuna. Det var tre man ombord och man har ännu inte hittat planet. Ett annat plan, som försvann 1937, återfanns först 1949. Djungeln utplånar alla spår.

Djungel, floder. Några små odlade fält runt enstaka byar. Molnlandskap i vitt. En regnskur som en kvast över den gröna mattan. Sedan stora slätter och brun vattenyta och Managua.

Avenida Roosevelt leder från sjön rätt igenom Managua, genom en allé av kungspalmer med vitmålade strumpor och slutar vid ett futuristiskt monument vid foten av en höjd. Dit men inte längre kommer man. Där vimlar det av soldater i stålhjälm och uppe på kullen ses hotfulla stenmurar och fort kring ett gult palats.

Därrupe bor el jefe, general Anastasio "Tacho" Somoza, Nicaraguas diktator.

De centralamerikanska republikerna har alla haft sina diktatorer. Guatemala och El Salvador kastade ut sina med revolutioner, i Honduras drog han sig självmant tillbaka på gamla dar. I alla dessa länder är demokratin på långsam framryckning. Men i den fjärde republiken norrifrån är diktaturen starkare än någonsin. Somoza har redan berett vägen för sina söner och givit landet en hel dynasti av enväldshärskare, därmed förintande allt hopp om demokratins seger. Oppositionen erkänner sin maktlöshet.

Man kan inte vistas länge i landet utan att lägga märke till honom; på diktatorers vis älskar han att sätta sitt namn på saker och ting. På kartan hittar man otaliga

platser med namnen Villa Somoza, Puerto Somoza och så vidare och alla städer håller sig med åtminstone en Parque Somoza, Avenida Somoza eller ett Somozastadion. Överallt hänger fotografier med underskriften:

”General A. Somoza, fredens, arbetets och framstegens man. Hans namn är i det arbetande nicaraguenska folkets hjärtan, i böndernas hjärtan, i lantarbetarnas hjärtan, och därför att detta folk beundrar och älskar honom har det frivilligt uppsatt honom som president.”

Tvivlar man fortfarande på karaktären av Nicaraguas regim blir man övertygad, då man ser bilden av den barnsliga, körsbärsmynta och inte särskilt vackra flickan, som pryder landets cordobasedlar. Det är Somozas dotter. Endast en diktator kan komma på idén att sätta sin egen dotters bild på pengarna.

Somoza kom till makten år 1931, då USA:s marinkår evakuerade Nicaragua efter att ha ockuperat landet efter den blodiga revolutionen 1928. ”Tacho” (som han vanligen kallas) lämnades då som chef för armén och var inte sen att med USA:s stöd och truppernas hjälp avsätta den folkvalda presidenten och själv överta styret. Under två decenniers regerande har han förvandlat hela den så kallade republiken till sitt privata jordagods, som han driver som oinskränkt enväldshärskare.

– Vi har inte haft fria val på de sista tjugo åren, sa

chefredaktören för det aggressiva oppositionsorganet Flecha. Somoza har hand om armen och kapitalet och kontrollerar därmed allting. Han tar själv de bästa bitarna och låter sina släktingar och vänner lägga beslag på resten.

Det är egentligen tre politiska läger: oppositionen (som är i otvivelaktig majoritet), de välvilliga överseende kritikerna (däribland amerikanerna) och Somozas eget folk.

Oppositionen:

1) Somoza kom till makten som en fattig man. Nu är han landets rikaste. Han äger mer än 200 miljoner cordobas förutom de miljonskatter han deponerat i utlandet. Man kan göra upp en alfabetisk förteckning från A till Z över Somozas olika företag utan att hoppa över en enda bokstav. Han äger inte mindre än 279 haciendas bara i departementet Managua, ett av landets minsta. Han har fullständigt monopol på boskapshandeln. Guldgruvebolagen betalar förutom den officiella skatten 200.000 dollar om året till Tacho personligen. Han äger gruvor, kaffeplantagen och sockerfabriker över hela landet. Han har egna fartyg och egna flygplan.

Men allt detta är stulet.

2) Folket är fattigt och undertryckt. De lägre befolkningsskikten har till exempel inte ens råd att köpa mjölk, trots att Nicaraguas mjölkproduktion är betydande. Somozafamiljen har mjölkmonopol och bestämmer priset.

3) Efter amerikanska protester infördes visserligen tryckfrihet i landet för ett par år sedan, men den grumlas av Somozapressens outtömliga penningresurser och ohyggliga konkurrensmetoder. Offentlig mötesfrihet existerar inte.

4) Somoza har gjort sin familj till en diktatorsdynasti med kronprins och allt. Äldste sonen, Luis, är kongresspresident. Den yngste, Anastasio (kallad "Tachito" – "Lil-Tacho") är överste och chef för civilgardet. Dotterns (hon på sedlarna) make är ambassadör i Washington med astronomisk lön. Då dottersonen föddes utnämndes han omedelbart till överste i armén med full lön. Regeringen består till stor del av Somozas släktingar. Sönerna, som automatiskt kommer att överta makten vid faderns död, visar tecken på att vara ännu girigare och vilja göra diktaturen ännu hårdare.

5) Oppositionen är mycket stark, men kan ingenting göra.

De välvilliga bedömarna:

1) Somoza är den ende som lyckats skapa fred i landet.

2) Han är en intelligent man. (Latinamerikas smartaste, sa mr Slaughter i Siuna.) Han vet hur landet ska skötas.

3) Om han stjälar, stjälar han från de rika och inte från de fattiga. Alla människor stjälar allt de kan i Latinamerika. Det betraktas som något fullkomligt naturligt.

4) Han är den ende verkliga vän USA har i hela Latinamerika.

5) Han är inte blodtörstig. Under hela hans regeringstid har det inte förekommit en enda politisk avrättning. (Men väl en hel del deporteringar.)

6) Det finns ingen riktig opposition i landet. Oppositionen är endast en klick, avundsjuk för att den inte själv kan skörda maktens frukter. Den sätter sig inte emot själva systemet.

Det sista är bevisligen fel. Den gråhårige gamling, som sade mig att "totalitarism är alltid till fördärv – så länge Nicaragua regeras av en enväldshärska kan dess folk aldrig bli lyckligt", hör inte till någon maktlysten klick. Det gör inte heller den forna gendarm, numera frikyrkopastor, som erkände sig under sin tid som soldat ha varit med om att sätta Somoza på tronen men ändrat åsikt om honom:

– Han har gått för långt. Han tänker alltför mycket på sig själv, och alltför litet på folket.

Ingen som lärt känna oppositionsorganet Flechas båda redaktörer kan heller tvivla på att deras opposition grundar sig inte på egoism utan på äkta frihetspatos och djup patriotism.

Då man ser den vita statyn i Bluefields, rest till "General A. Somoza, skapare av den atlantiska landsvägen" (en väg som ännu inte existerar och som då den fullbor-

dats helt och hållet har bekostats med USA-pengar) kan man inte låta bli att tyst undra hur många år det dröjer, innan den stoden ligger krossad på marken.

Frågar man mannen på gatan vad han anser om regimen, svarar han i regel att ”den är både bra ... och mindre bra”. Men man behöver inte språka länge med honom för att få höra vad han i verkligheten tänker:

– Vi har en diktator här i landet, ser ni. Han har makten och soldaterna och vapnen. Vi går med böjda huvuden. Vi kan ingenting göra åt det. Absolut ingenting.

Nicaraguas blåroda luftpostfrimärke är ett av Somozas största skämt. Det bär texten ”Nicaragua tror på demokratis seger”.

Jao ville gärna träffa ”el jefe” personligen, om därtill fanns någon möjlighet, och började långsamt arbeta mig upp för via en rad av släktingar till diktatorn. Av en bortskämd ung man i Bonanza, gift med Somozas brorsdotter, fick jag ett brev till en av diktatorns brorsöner, kommandant för flygfältsgarnisonen utanför Managua; en yngre man vid namn Noguera, vars kroppsfasen inte bar några spår av hårt arbete. Noguera gav mig ett nytt introduktionsbrev till sin svåger, major Rodriguez vid generalstaben, en man i trettiofemårsåldern med guldkantade glasögon. Denne lovade åtminstone ordna ett sammanträffande med Tachito, Nicaraguas framtida härskare. Detta misslyckades emellertid kapitalt. Jag satt och

väntade i generalstabens högkvarter, då Tachito svepte förbi i spetsen för en lång rad uppvaktande officerare. Strax därefter svepte han ut igen och hann i förbifarten endast ge mig intrycket av en bortskämd, mindre sympatisk rikemansson, som jag inte hade någon större önskan att tala med mellan fyra ögon.

Jag började då på en ny ända och sände ett telegram, författat av en journalist på Flecha, direkt till Excemo Sr. Presidents de la Republica General Anastasio Somoza med begäran om audiens.

Jag väntade på svar i två dagar men började sedan bli orolig och beslöt lämna Nicaragua kvickt, köpte i hast ett utresetillstånd på utrikesministeriet och ett annat på migrationsbyrån och tog flyget bort från diktaturen.

Bilder från Nicaragua

På gränsen Honduras-Nicaragua

Boning i gränslandet

Dusch i Quajiniquilapa

Liticia

Mjölkning vid Don Santiagos farm

Grisjakten

Don Santiago - Hjalmar Samuelson

Vulkanen Concepción i Nicaraguasjön

En trumpetsignal för avfärd

Pråmsläpet på väg mot flodmynningen

De båda trubadurerna

Utför floden San Juan

Pråmarna tas utför forsen vid ruinerna av borgen

Fiske på färden mot Bloefields

Bluefields

En DC3:a landar vid Bonanza

Gruvstaden Bonanza

Från arbetarkvarteren i Bonanza

Passagerare för San José: var god gå ombord! ropade högtalaren. På passagerarlistan förekom jag under bokstavskombinationen THDROKJLL WALLS. Klockan 11.25 rullade DC-3:an ut till startposition. Motorerna gasades upp för högsta fart, marken började rusa bakåt och sjönk. Vi svävade högt ovanför det rutiga, randiga åkerlandet och jag kände mig lättad.

Stewarden bjöd på tuggummi.

Planets interiör var drömskt gråblå. I främre delen av kabinen höll några glada sjungande centralamerikaner till. Framför mig satt en svenskättling från Californien med namnet Larson, sjundedagsadventist-missionär i San José. Jag hade kunnat svära på att han var försäljare av mera materiella varor än själars frälsning.

Det var disigt i luften. I väster skymtade den vackra runda sjön vid Masaya och det eviga ångmolnet från vulkanen Santiago.

Stewarden bjöd på en lunchbox med sandwiches, ett kallt kycklingben, en vissnen röd nejlika, papaya, tårta, apelsinsaft och mintkarameller.

Vi flög ovanför Granada och jag såg de berömda isletas

– en landtunga, söndersplittrad i ett otal små gröna holmar med vattenkanaler emellan.

Vi svävade länge ovanför Cocibolcas bruna vatten.

Planet steg högre och högre, upp i ett himmelskt molnlandskap. Det var som att flyga över bomull – som en humla i ett moget bomullsfält. Sen formade sig molnen till fasta bankar, till jättelika formationer, så himmels högs att jag måste vända ansiktet uppåt för att se deras toppar, trots att vi flög på flera tusen meters höjd. De var blågrå och skimrande vita. Emellan dem skymtade kusten och Stilla oceanen.

Framför oss låg en molnbank. Vi styrde rätt igenom den. Planet krängde kraftigt och föll ner i en luftgrop så häftigt att stewarden, som stod i mittgången, för ett ögonblick svävade fritt i luften.

På andra sidan molnet låg Costa Ricas högländ. Där var berg och raviner, böljande fält, städer och ringlande landsvägar.

Vi nådde San José. Vi landade i regnväder. Klockan var 12.40.

Flyger man från Managua till San José klättrar man tvåusen meter högre upp inte bara geografiskt utan också kulturellt. Man lämnar det totalitära Nicaragua, där diktatorn bor i en fästning omgiven av gendarmer, och landar i ett rike med västeuropeisk atmosfär, där presidenten bor i ett enkelt gult trähus och blandar sig

med folket utan att behöva vara rädd för attentat.

Costa Rica är mönsterrepubliken och modelldemokratin, som trodde sig ha växt ifrån statskupper och inre oroligheter men en vacker dag upptäckte att dess regering kommit i händerna på egoister och politiska gangsters och att landets stolthet, demokratin, inte längre existerade. I det läget konstaterade de fredliga ticos kallt att det var tid för snabb handling och att det efter närmare hundra års fred tyvärr var nödvändigt att handla med vapenmakt. Det var 1948. Efter tre veckors strider var revolutionen vunnen och sedan dess ledare med diktatorisk makt rensat upp i kongress och administration var Costa Rica åter något av en latinamerikansk mönsterdemokrati.

1948 års revolution i Costa Rica var inte (som de flesta andra latinamerikanska statskupper) en palatsrevolution ledd av någon mindre militärklick, utan en verklig folkresning i syfte att försvara demokratin.

Under åren 1940 till 1948 hade Costa Rica regerats av skrupellösa och giriga män. Det var först president Calderón, som under perioden 1940~1944 visserligen svarade för en god reform, nämligen en synnerligen progressiv arbetslag, men i gengäld lät administrationen uppluckras av demagogi och ohederlighet och infiltreras av personer, som inte väjde för vare sig stöld eller mord. Den 13 februari 1944 återvaldes Calderóns före-

trädare León Cortes till president med stor majoritet. I det läget begick regeringen ett svårt politiskt brott: nonchalerade valen och utnämnde en av sina egna, Picado, till president.

När så regeringspartiet (Nationella republikanska partiet) försökte upprepa denna kupp vid valet 1948, då Otilio Ulate folkvalts till president, var revolutionen oundviklig. José Figueres, dittills mindre känd i det politiska livet, drog sig upp i bergen med en grupp unga män, huvudsakligen universitetsstuderande, och förklarade krig mot regeringen. I själva verket hade revolutionen planerats i två år. Man lånade vapen från grupper av landsflyktiga från Dominikanska republiken, Nicaragua och andra totalitära stater.

Figueres resurser var mycket små, i huvudstyrkan hade han endast 600 man mot regeringsgardets omkring 2.000. I gengäld var emellertid revolutionärernas stridsanda så mycket bättre och de kunde också räkna på folkmajoritetens stöd. De intog snart flera städer runt huvudstaden och sände en mindre styrka med flyg till Atlanthamnen Puerto Limón, som ockuperades skickligt på en söndag. De blodigaste striderna utkämpades om den lilla bergsstad San Isidro del General. Efter omkring tre veckor var frihetskriget över. Det hade kostat mellan 1.000 och 2.000 döda, de flesta regeringssoldater.

I syfte att genomdriva en allmän uppreprensning i administrationen och bli kvitt alla korrumperade politiker

träffade den nye presidenten Ulate en överenskommelse med revolutionsledaren Figueres, vilken fick närmast diktatorisk makt att styra landet med en junta under arton månader. Figueres inkallade bland annat en kongress för att utarbeta en ny konstitution, vilken trädde i kraft den 9 november 1949, då han drog sig tillbaka och presidentskapet övertogs av Ulate.

José Figueres var under och omedelbart efter revolutionen något av en nationalhjälte och hade obegränsad popularitet. Under de arton månaderna som diktator visade han emellertid en sådan vild och många gånger ogenomtänkt reformaktivitet (bland annat nationaliserade han affärsbankerna) att vissa kretsar, framför allt affärsmän och bättre situerade, vände sig emot honom. Efter några års relativ stillhet kastade han sig åter huvudstupa in i politiken genom att ställa upp som kandidat vid valet 1953 och valdes den 26 juli med stor majoritet till Costa Ricas president.

Revolutionären

Fidél Tristán, ung hetlevrad redaktör för La Republica, fanatisk figuerista och själv frontkämpe under revolutionen, följer mig genom en portal, uppför en dunkel överväxt trappa till en ståtlig altan i spansk stil. Där sitter en ung man med en stor revolver på ett bord vid sidan. Vi fortsätter in i ett stort svalt rum med en grupp djupa läderfåtöljer och en hylla med amerikanska tidskrifter. En liten man kommer in och räcker fram handen:

– Glad to meet you!

Det är José Figueres, revolutionären.

José Figueres är fyrtiofyra år gammal. Han är en studerad man, som rest mycket och bland annat varit i Europa flera gånger. Han är rik, äger flera betydande industrier och stora kaffeplantager. Han är oftast mycket allvarlig. Han varken röker eller dricker och vill att hans medhjälpare skall hålla samma höga moraliska standard. Folket kallar honom "Don Pepe".

Vi talar i över en timme. Han är till en början sammanbiten och svarar kortfattat men ändå vänligt. Han

tinär senare upp och blir mera pratsam. Han gör intrycket av en hederlig och välmenande man med alla sinnen öppna för omvärlden.

Han är mycket liten till växten och saknar charm, men längst inne i hans okänsliga ögon anar man järnhård vilja och, kanhända, farlig fanatism.

Om revolutionen:

I am no man of arms. Jag hade idkat litet sportskytte som hobby tidigare men aldrig fått någon militär utbildning. Det tragiska var emellertid att vi efter nära hundra års fred fann det omöjligt att åstadkomma någon förändring med fredliga medel. Vi tvingades ta till vapnen. Redan tidigare hade vi haft en välorganiserad underjordsrörelse och allt var noggrant uttänkt och planerat. Men – kom ihåg det – det var ett verkligt folkuppror och endast tack vare det kunde vi segra.

(Han talar engelska flytande med amerikansk accent och många oskyldiga svordomar.)

Om demokrati i Centralamerika:

It's a terrible mess! De flesta länder i Latinamerika har regeringar av fruktansvärt dålig kvalitet. Det beror delvis på att världsdemokratin saknar fast ledarskap – kommunismen får ju sin ledning från Ryssland. Men det beror också på oss själva. Så länge vi håller oss upptagna med andrahandsproblem som till exempel kommunismen – för kommunismen är ett andrahandsproblem i Latinamerika – kommer korruption och våldsvälde att fortsätta.

Om demokrati i Costa Rica:

Costa Rica är moget för verklig demokrati. Korruption hör egentligen samman med en lägre grad av kultur än den vi har.

Om militarism:

Den är mer än en fara, den är en pestböld. A ruling pest – something really terrible Militarism i Europa är inte detsamma, den har inte alls så stor makt som här i Latinamerika. Hela vår kontinent regeras av idiotisk, reaktionär militarism. Det finns bara ett vapen mot den: undervisning.

Om socialism:

Philosophically I am a hell of a socialist. Jag tror på massornas välstånd. Vi har ett fruktansvärt stort antal fattiga människor här. Den fria företagsamheten har gjort mera ont än gott i Costa Rica, delat befolkningen i ett fåtal rika och många fattiga. Jag vill ökat välstånd för de fattiga.

Om hans program:

Costa Rica behöver ökad produktion och bättre fördelning av nationalinkomsten. Bättre undervisning, bättre socialförsäkring och bättre hälsovård. Merkantilt samarbete med grannländerna. Internationell kamp för prisstabilisering.

Om en centralamerikansk union:

Den är logisk men mycket svår att genomföra, eftersom de centralamerikanska republikerna levtt självstän-

diga så länge. Jag tror dock att den blir möjlig någon gång i framtiden. Ännu bättre vore naturligtvis en latin-amerikansk union. Men den är ännu tyvärr endast en utopi.

Om Skandinavien:

Jag har aldrig varit i Skandinavien men jag vill gärna resa dit. Vi har mycket att lära av de skandinaviska länderna. De är avancerade kulturellt, ekonomiskt och socialt och framför allt: de är små. När vårt parti övertar makten kommer staten att göra allt för att låta våra ungdomar resa utomlands och studera – även i Sverige.

Jag har en idé om Sverige och svenskarna som ett högre folk (två meter och däröver), hårt arbetande och mycket avancerade sexuellt med större delen av barnen födda utom äktenskapet.

Om framtiden:

Vi har ett hårt jobb framför oss. Vi måste öka produktionen för att höja välståndet för *alla*.

– Sådan är han, sa Tristán då vi åkte därifrån. Absolut hederlig, mån om folkets bästa. Han är populär – folket vill ha honom.

Men tala med de övriga kandidaterna också – de är ingenting! I don't know them and I don't like them!

Jag talade med Mario Echandi, jurist och presidentkandidat för Partido Union Nacional, Figueres farligaste motståndare. Don Mario är högre och ställdes han bred-

vid sin till formatet oansenlige motståndare Figueres skulle effekten bli komisk. Han går mestadels klädd i strikt svart kavajkostym med vit skjorta, uppknäppt i halsen, och gör även politiskt ett betydligt färglösare intryck än Don Pepe. Hans oratoriska förmåga är dock stor. Han anser sig själv företräda den gyllene medelvägen och vänder sig särskilt mot Figueres intresse för internationella spörsmål:

– Vårt parti betraktar costaricanska problem som costaricanska problem och inte som delfrågor i något stort internationellt komplex. Figueres vill låta Costa Rica interferera i utrikespolitiska affärer, vi anser att våra egna problem är så stora att vi måste koncentrera alla våra krafter och hela vårt kunnande på att lösa dem.

Vår regering ämnar förbättra förhållandena för den fattigare befolkningen och bättre utveckla nationalresurserna. Vi ämnar bygga vägar, genomdriva en ny lag, som tillåter staten att distribuera jorden bättre. Vår demokrati har sitt kraftigaste stöd i det faktum att majoriteten av befolkningen är landägare. Idealet är att alla medborgare äger land, därigenom kommer alla att försvara landet mot kommunismen. Vi ämnar arbeta i den riktningen och därigenom bidra till kontinentens försvar mot kommunismen.

Kritikerna:

– Costa Rica är alltför demokratiskt och ändå inte till-

räckligt demokratiskt, sade mig en engelsk journalist i San José. Det saknar den snabba effektivitet som en diktatur kan utveckla. Men det saknar också det beslutsamma framåtsträvande som kännetecknar en fullvuxen demokrati. Det befinner sig i ett mellanstadium, där byråkratin har alltför stort spelrum.

Efter ett helt liv i kamp för förståelse – mellan nationerna, mellan människorna – är doktor Joaquin Garcia Monge, den gamle liberalen, desillusionerad och pessimistisk:

– Det existerar inga demokratier i Latinamerika. De är alla ”byråkratien”. Det är byråkraterna, som har all makt. De åstadkommer ett system, som kan kallas ”continuismo”; bereder vägen för varann och ser till att inget regeringsskifte kan göra dem arbetslösa.

Med ett sådant system har diktatorerna lätt att sätta sig på tronen. Och korruptionen breder ut sig. Alla ropar efter pengar, pengar, PENGAR! Idealismen är död.

Och hur är det med Costa Ricas omskrutna undervisningssystem? Vi har visserligen haft obligatorisk folkskola i snart hundra år och regeringarna har alltid lagt ner mycket pengar på folkbildningen. Det är sant att Costa Rica har flera folkskollärare än soldater. Trots detta kan dock trettio procent av landets befolkning varken läsa eller skriva. Och skolorna kan kanske lära folk att läsa, men inte att vilja läsa. Inte bara bland de fattigare

utan också bland de bäst situerade finner man många som inte äger en enda bok och sällan öppnar en tidning. Ytan är vacker: Costa Rica har många bokhandlare, men böckerna på deras hyllor har dålig omsättning. Vad som finns av bildning är helt koncentrerat till huvudstaden, los campesinos lever fjärran ifrån den.

Ändå är det ett faktum att Costa Rica jämsides med Uruguay nått längst av alla de latinamerikanska republikerna på vägen mot demokrati och välstånd. Mellan Somozas Nicaragua och Panamå (nu styrt av överste Remón, girig före detta polischef med tvivelaktigt förflutet), reser sig Costa Rica som en frihetens högborg och fäste i detta jäsande, oroliga Latinamerika.

Maria-Elena

Jag hade fått tag på ett billigt hotell vid namn Pensión Aguilar. Det var fullt av kvinnor och det sköttes av en ung franskild fru. Jag skulle få ett rum för fem colones men blinkade åt henne och fick det för fyra.

Det var på övre botten och en trång knarrig trätrappa gick dit upp. Det hade gula maskätna brädväggar och en hård men sovbra säng med rena lakan, en stol, ett grönt litet bord och en glödlampa i en lång sladd. Jag trivdes bra där. Kanske mest tack vare Maria-Elena.

Maria-Elena bodde i rummet under mig.

Maria-Elena var tjugotvå år och inte tica utan guatemalteckiska. Hon hade själv nyss kommit till Costa Rica från El Salvador. Hon var gift med en amerikan sedan sex månader.

Nu var hon bekymrad, för hennes man hade lämnat henne i San José och rest till en bananplantage långt nere i söder och inte skrivit på tre veckor. Och han hade sagt sig inte vilja veta av Maria-Elenas tvååriga son, som hon hade lämnat hos mormodern i San Salvador.

– Mitt barn betyder mer för mig än han, sa Maria-Elena. Skriver han inte tar jag hit min pojke och arbetar

själv. Jag måste arbeta ...

Hon är sjuksköterska. Hon tycker mycket om det arbetet – och inser hur lyckligt det är att hon är självförsörjande – men hon kan inte förmå sig att arbeta på sjukhus där det finns nunnor. Hon tycker inte om nunnor; hon har genomskådat dem. Hon är själv en enda brinnande protest mot katolicismen och den äckliga dubbelmoral, som härskar i hela Latinamerika, inspirerad och understödd av kyrkan.

Enligt den ”moralen” betraktas äktenskapsbrott som en svår synd om det begås av hustrun, men som något alldeles naturligt, oantastligt och oundvikligt, om det begås av mannen. Den latinamerikanska kvinnan är hela sitt liv bunden av en mängd oskrivna lagar. Då hon är ung och ogift kan hon aldrig lämna hemmet utan sällskap av väninnor. Hon får inte röka offentligt. Hon måste leva ett liv i isolering, medan hennes bröder samtidigt tillåts rumla omkring i fullkomlig frihet.

Giftermålet innebär egentligen ingen förändring. Hon kan fortfarande knappast lämna hemmets murar utan att bli utsatt för en flod av förtal och rykten. Men det kan hända att hon sällan ser sin man hemma. Hon kanske själv mycket väl vet, liksom alla andra människor vet det, att han tillbringar nätterna hos andra kvinnor, men detta måste hon som en god och gudfruktig hustru acceptera som hans fulla rätt.

Få kvinnor har intelligens och tankestyrka nog för att

protestera mot det systemet. Maria-Elena har vid tjugotvå års ålder för länge sen tvingats acceptera det som något oundvikligt. Innerst inne vet hon att det är fel, men många brustna illusioner har brutit ner henne och hon har förlorat tron på både lyckan och kärleken:

– Crees tu en el auror – tror du på kärleken? kunde hon fråga.

– Javisst, visst tror jag på kärleken!

– Yo no ... Inte jag. En gång trodde jag, men inte nu längre.

Hon har hela sitt liv uppfostrats till att bli en god katolik, hon har överhuvudtaget inte haft någon möjlighet att lära känna något annat än katolicism, men trots detta har hon format sina egna tankar om den:

– Den är falsk, falsko De är bandidos~

Maria-Elena är huvudet kortare än jag. Hon har mörkt lockigt hår, svarta välformade ögonbryn och djupt mörkbruna ögon. Hennes mun är för det mesta glad och hon verkar alltid mycket lycklig.

Men i verkligheten är hon inte lycklig.

Hon kan bli allvarlig och tankfull ibland.

– No se que me pasa, kan hon säga. Jag vet inte vad som står på med mig.

Hon kom upp på altanen utanför mitt rum en eftermiddag och bjöd mig på en apelsin och började prata. Vi pratade länge. Hon ville inte komma in på mitt rum, så jag gick ut på altanen. Hon sade mig att hon inte tyckte

om kvinnorna på pensionatet – de berättade lögner om henne.

Hon frågade vad jag tänkte göra på söndag. Förmodligen fara till vulkanen, sa jag. Vill ni följa med? Vi bestämde att lämna hotellet på olika tider och mötas vid posten på morgonen.

På kvällen stod jag på trottoaren vid en bar och hade just köpt en glasstrut, då jag såg henne komma längs gatan. Hon stannade och log och tycktes lycklig. Jag var lycklig också. Vi vandrade omkring tillsammans hela kvällen och talade om många ting. Vi satt på våta bänkar ibland – det duggade så smått.

Vi måste skiljas ute på stan; det gick ju inte an att vi kom hem till Pensión Aguilar tillsammans.

Hon ställde sig på ett trappsteg vid en vägg och hennes mun kom i jämnhöjd med min och jag kunde inte låta bli att kyssa henne.

I den kyssen lade hon in hela sin flammande protest mot den latinamerikanska dubbelmoralen.

Sen log hon och frågade vad det var jag hette egentligen och jag sa henne det.

Vi for till vulkanen på söndagen och gick på bio på kvällen. Men nästa kväll var hon spårlöst försvunnen.

Hon hade rest till bananplantagen, sa kvinnorna på hotellet. Hade fått brev från sin man, el gringo.

Samtal med en präst

För att få höra en katolsk åsikt om Costa Rica och dess problem hade jag blivit rådd att söka upp Padre Rosendo de Valenciano, präst vid La Mercedes-kyrkan.

Jag gick dit en lördagseftermiddag. La Mercedes-kyrkans interiör är dunkel och stämningsfull och har ett högt vackert trätak. Även dess exteriör är betydligt stilfullare än katedralen, vars klassiska pelarfasad totalt förstörs av några underliga tornpåbyggnader.

Jag stod på trappan till prästgården och väntade på el padre, som var sysselsatt med barndop i kyrkan. Det regnade stritt. Plötsligt kom han springande den korta vägen från kyrkdörren med den svarta fotsida klänningen fladdrande och innan jag hann fatta vad det var fråga om hade han tagit mig hårt i båda armarna, som om det gällde en brottningsmatch.

– Så du är den picaro – skurk – som lurar ut mig i regnet! För din skull måste jag ut och blöta ner mig! Como te llamas’

– Me llamo Tord Wallstrom, sa jag en smula uppskrämd. Jag är svensk journalist.

Han var ett halvt huvud kortare än jag. Han hade kort

grått hår och brinnande ögon.

– Å – här kommer en yngling från fjärran Nord – de muy lejitos! sa han med samma kraftfulla röst och rus-kade mig. Kommer för att skriva om Centro America. Aqui es muy malo!

– Jag skulle vilja tala med er om Centralamerikas religion, försökte jag.

– Hö-hö, aqui es muy malo, här är folket mycket dåligt, alla är picaros, här är allt muy, muy malo. Kom med in!.

Han dunkade mig i ryggen så kraftigt att jag nästan föll framstupa och föste in mig i ett kontorsrum, där en gubbe satt och skrev i en stor bok.

– Sientate! Sätt dej!

Han försvann ut genom en dörr.

Efter två minuter kom han utfarande igen och tryckte en tio-colonessedel i min hand:

– For you!

– For me!?! Pero porque? Varför?

– Hö-hö! Porque! Para comer! För mat!

– Gracias, sa jag, men det här förstår jag inte.

Han tog mig i armen och ledde mig ut på trappan och jag förstod att intervjun var slut.

– Du ska resa till Peru. Och se Anderna. Och Bolivia och Argentina. Det blir en härlig resa!. Gud välsigne dej!

– Tack, sa jag.

– Dios te bendito! Må du bli ett helgon!

Han gjorde korstecknet för mig.

– Gracias, sa jag.

– Que le vaya bien!

– Gracias, sa jag. Adios.

Jag gick ut i det bortglidande regnet med tio colones i byxfickan och tänkte att Padre Rosendo, som förmodligen var en hygglig gammal uv, egentligen sagt mig allt jag behövde veta om Centralamerikas religion.

Där var en helgonbild i en stennisch utanför kyrkan. En tunn liten flicka täckte över håret med en slöja och föll på knä framför den.

Herbert Wennström, handelsresande

Jag hade hört att det bodde en svensk på Pensión Morazan och gick dit en eftermiddag. HERBERT WENNSTROM stod det på en dörr. Där satt han vid ett översvämmat skrivbord, en väldig fet svensk, rödblommig och frodig efter många år i tropikerna:

– Är ni svensk! Ja men det var roligt. Det är inte ofta jag träffar svenskar. Jag hade ju tänkt resa hem, men så tyckte jag det såg för farligt ut med krigsryktena. Förresten är det så förbannat kallt. Usch, jag minns hur otäckt det var om vintrarna, när jag bodde i Arboga som pojke.

– I Arboga! Ja men därifrån är ju jag också.

– Å herregud, är ni från Arboga! Säg mig, lever Pelle Karlsson än? Och vem äger Lundborgska huset?

Sen talade vi om Arboga en god stund.

Herbert Wennström är handelsresande med hela världen som sitt distrikt.

Han är sextiofyra år gammal och for från Sverige redan 1906, studerade först i Frankfurt och Sorbonne och gav sig ut på en jordenruntresa, som han sedan fortsatt i hela sitt liv. Han var i Australien och Söderhavet och senare i Västindien. Han har nu inte besökt Sverige på

sexton år.

Han har sålt borstar i Colombia och böcker på den lilla västindiska ön St. Andrews. Nu säljer han gummi-mattor och omslags-papper i Costa Rica.

Han talar om Högsjön och Högsjö gård utanför Arboga, där han sköt ekorrar med salongsgevär i barndomen:

– Det värsta med Sverige är att det är så hemskt kallt på vintrarna. Det bästa med Sverige är gäddorna och abborrarna och kräftorna. Jag minns sjöarna. Jag skulle vilja sitta i en båt och meta. Det är vad jag längtar mest efter.

San José – sällsamt levande stad mellan de vulkaniska bergen.

Den ligger alltid i solsken på morgonen. Vid horison-ten avtecknar sig bergen skarpt. Det är varmt som på högsommaren i Sverige. Himlen är först blå men tidigt på förmiddagen dyker de första molnen upp vid syn-randen och börjar växa. De är vita och grå och sträcker sig in över staden och börjar åska och dundra. Och på eftermiddagen kommer alltid regnet, det forsande, ound-vikliga regnet.

Men några kvällar drar regnet bort, sedan det rensat luften och gjort den skimrande klar. Då sitter man på en stensoffa i centralparken. Till vänster blinkar Palace-biografens stora neonreklam. Snett till höger lyser det från den flotta restaurangen Sester. Och mitt i parken reser sig den stora musikpaviljongen, byggd i ett slags futuristisk stil med sex stora böjda pelare bärande upp en rund kupol. Stolar på estraden väntar på musik.

Det ligger en skön, sval air av lugn och ro över gräs-mattorna och de friska blommorna. Neonreklamen runt om och de spridda ljuspelarna mellan träden och pal-

merna ger en trolsk vilsam belysning. Folk sitter på alla bänkar och sorlar stillsamt.

Så hörs militärmusik på avstånd och en orkester om minst femtio man i vackra uniformer kommer marscherande. De styr stegen in i parken och fram till paviljongen och sätter sig tillrätta på stolarna och gör instrumenten klara.

Mangos grandes! ropar en man med tordönsstämma. Grandes, grandes! Han går snabbt genom parken med en korg på axeln. Mangos! Mangos!

Orkestern spelar "El Asombra de Damasco". Flöjtdrillarna ackompanjeras av syrsespel i buskarna och hornsignalerna av blomdoft. Det är fullt med folk i parken.

Efter konserten är det "promenad". Då samlas stadens ungdom i tusental och vandrar runt parken i två vida cirklar, flickorna medsols och pojkarna motsols, i pratande och skämtande grupper. Då varje varv fullbordats möts de och kastar ögon åt varandra. Ibland kan det hända att ett par pojkar bryter sig lösa och följer med några flickor ett varv åt deras håll.

De unga kvinnornas skönhet slår ut i full blomning.

Lämnade San José med järnvägen mot Stilla havet.

Spåren slingrar sig fram mellan höga gröna kullar och över djupa raviner, där floder forsar. Landskapet öppnar sig, bergen slutar och oceanen syns.

Vid Puntarenas

Vi kom ut på den långa sandpir, där Puntarenas, Costa Ricas sydhamn, ligger och for längs sandstranden, som slickades av brusande vågor. Det var mörkt och månen dolde sig bakom en molnslöja. Men vågorna lyste gröna av mareld.

Jag har aldrig sett en sådan mareld. Det var inte bara ett svagt glitter i vågsvallet, det var ett otroligt starkt sken, som tycktes komma underifrån, liksom från en strålkastare, sänkt i vattnet. Vågorna kom rullande in ur natten mörka, men just då de bröts till bränningar tändes marelden och lyste starkt och släcktes sen av det fräsande skummet då vågen förintades på stranden.

En stor fransk ångare lastade vid den stora cementpiren. Vid den mindre hamnen på andra sidan udden kom och gick skutor till och från de små hamnplatserna runt den idylliska Nicoyabukten eller Quepos och Golfito, bananhamnarna.

På kvällen låg den stora skutan "Gentro America" klar att ge sig av söderut. Jag hittade en sovplats på en hög plankor intill relingen och märkte inte när vi lade ut. Såg i sömnen hur vi passerade uddens mörka spets och for bort från den upplysta staden. Vi styrde rätt nära stranden och bergen avtecknade sig som en blåsvart silhuett mot natthimlen.

Vid sextiden började solen stiga över Costa Ricas högländer, som nu låg fjärran i nordöst. Vi var långt ute till havs och det gungade kraftigt.

Dagen gick. Tre gånger kom ljuva dofter från kockens pannor i pentryt akterut. Det var bönor och ris och kött och fisk och fet soppa med grönsaker och makaroner i.

Besättningen bestod av mörkhyade stillsamma karlar med överkropparna svällande av väldiga muskler. Ett par gånger nappade det på de tjocka fångstlinor, som hängde ut från aktern, och stora blå fiskar hämtades upp ur havet.

Fullmånen kom åter upp. Vi passerade öster om Isla de Caña och styrde helt nära Björnhaltvöns kust. Stränderna låg tysta och livlösa.

Ett mystiskt fladdrande sken skymtade nedanför en brant klippa.

Sent på kvällen rundade vi Björnhaltvöns spets och styrde in i den trolska månbelysta Golfo Dulce. Långt därinne syntes ett blinkande fyrljus och senare dök det glittrande undret av en människostad upp i mörkret förut. Efter ett dygns färd längs obebodda stränder upptäckte vi här mitt i den tropiska oändligheten en modern stad, Bananlandets metropolis. Vi styrde in i Golfito, miniatyrbukten med hamnen, och kastade ankar. Passagerarna paddlades iland i en flatbottnad livbåt. Vid kajen låg ett vitt fartyg. Banantåg pustade och visslade och växlade med kling och klang. I skenet från strålkastare gick en oavbruten ström av gröna bananklasar över två transportbanor från järnvägsvagnarna ner i båtens inre.

Nära hamnpiren, på det smala utrymmet mellan järnvägen och den branta bergshöjden, är Golfitos lilla men koncentrerade glädjekvarter beläget. Första natten tog jag in på ett hotell där i vindsvåningen i en stor cementbyggnad. Längs en lerig gata ligger en hel rad cantinas, öppna hela nätterna. Där rinner whisky och rom i floder och kärleken är inte mera värd än en banansjåares dagspanning. Det är en filial till helvetet. Men djävulens döttrar är vackra.

Den amerikanska delen av Golfito är däremot ett tropiskt paradiset, skapat på tretton år. Då United Fruit Company startade Divi-sion Golfito år 1939, efter det att panamasjukan hade förhärjat nordkustens plantager, fanns ingenting på det trånga låglandet mellan bergs-

höjden och bukten annat än några gräshyddor. Nu är där en stad med 12.000 invånare och en av Central-amerikas bästa hamnar.

Klimatet var fruktansvärt och malarian härjade svårt bland infödingarna. Nu är den så gott som fullständigt utrotad genom ständig beredskap med DDT-besprutning och oljetäckning av stillastående vattenpölar. Djungeln har tvingats dra sig tillbaka uppåt bergssidorna och ge plats åt vackra parker med tjocka gräsmattor, palmer och blommande buskar, där fåglar i alla tropikernas bjärta färger flyger omkring.

Där finns ett stort tiptoprustat sjukhus, ett mejeri, ett bageri och en cocacolafabrik, allt drivet av United Fruit, som också naturligtvis har ett stort och välförsett kommissariat, där man kan köpa allt från engelska cyklar till konserverad kattmat. På flygfältet landar tre eller fyra plan från San José dagligen.

Man röjer bort djungeln och bygger nya stadsdelar inåt dalgiparna.

Bilder från Costa Rica

I kcällning samlas ungdomar kring musikpaviljongen i San José's stadspark.

Den här lilla flickan bodde på pensionatet i San José. Hennes mor klädde henne fin och bad mig ta en bild av henne.

Varje dag mötte jag den här tiggarflickan och hennes bror i San José. Vi blev vänner.

Skepparen på "Centro America"

338

Bananstaden Golfito

339

Med dressin genom djungler och bananskogar och över gränsen till Panamá. Blågröna bananskogar i provinsen Chiriqui.

Puerto Armuelles, brännande trist. Vit bananbåt vid piren. Ebbsid, lång sandstrand stinkande.

Järnväg med diesellok. Fullsatt kupé: hönor under bänkarna. Mycket tjuvar och kackel.

Stora fält med majs och ris och boskap.

Staden David.

Chiriqui är Panamás rikaste provins. Den har en ganska självständig ställning och skiljer sig från det övriga landet genom sitt växlande landskap. I norr finns ett par vulkaner, den högsta 3.480 meter hög. På de bördiga slätterna produceras bananer (av United Fruits "Chiriqui Land Company"), boskap, kaffe, ris och majs, och från vulkanområdet kommer alla slags grönsaker, potatis och jordgubbar.

David, Chiriquis huvudstad, har 17.000 invånare. Klimatet är där synnerligen otrevligt; det går an i regntiden men blir sedan allt värre då torrtiden börjar i de

cember. Luften blir hetare och hetare och i januari kommer den dammiga förtorkande nordanvinden.

Bara någon timmes bilfärd från David ligger emellertid den lilla staden Boquete på 3.000 meters höjd och där är det alltid svalare.

I David bor Torsten Skogsberg. Han har skarpskurna anletsdrag och talar en märgfull svenska med vacker sonor stämma. Han har varit i Panamá i bortåt trettio år och driver nu en liten skeppsagentur i David, men trivs inte riktigt med det arbetet:

– Se, jag har en del skaparglädje och tycker om att hoppa in på platser, där ingenting finns, och försöka bygga upp något. Det var allright när vi startade den här båttrafiken mellan Panamá och Chiriqui och hade en sju-sabla konkurrens att slåss med. Men nu har det blivit mest rutinarbete och sådant är inte precis min starka sida...

Torsten Skogsberg har varit en hel del i farten tidigare. Han började som maskinist på en av skeppsredare Elhots kustbåtar, men kom av en händelse att hamna i Dariéns djungel som uppköpare av bananer för bolaget. Han hade det besvärligt i början: det tycktes vara komplett omöjligt att lära indianerna skära ner bananerna just då de var lagom stora, varken för gröna eller för mogna. Det såg mörkt ut – tills en holländsk globetrotter, som gick omkring i gränstrakterna och gav injektioner och sålde

medicin, kom till hjälp. Han var skicklig träsnidare och skar efter Skogsbergs instruktioner till en bananklase ur ett stort stycke balsa. Den bananattrappen, uppsatt på en bambustång, fick sedan tjäna som modell för indianerna, som därigenom så småningom lärde sig skörda sina bananer i rätt tid.

En gång blev Skogsberg förgiftad, troligen av en orm, och svävade mellan liv och död ett dygn, medvetlös och blå i ansiktet. Han attackerades senare av dysenteri och feber men kämpade sig vidare ända tills han fann sig själv liggande fastklämd i en fors ett par kilometer nedanför lägret utan att ha en aning om hur han hade kommit dit. Omtöcknad kravlade han sig tvärs igenom sumpmarker och moras, fulla av skorpinner och giftormar, tillbaka till lägret, där han blev omhändertagen och fick veta att han blivit så svårt sjuk att han förlorat medvetandet. Han hade lagts i en kanot för transport till kusten, men kanoten kapsejsade och den infödde guiden omkom. Efter den persen blev Skogsberg frisk.

Fick skjuts från David till Panamá City i en droskbil, som behövde en passagerare till. Resan tog fjorton timmar. Vi körde på Panamerican Highway genom de glest befolkade provinserna Veraguas och Cocle och kom sent på kvällen till Kanalzonen.

Det var som att komma till en ny värld. Kanalzonen är ett stycke tropiskt USA, ett civilisationsparadis med glim-

mande glödlampor, surrande kylfläktar, breda betongvägar, cocacola, svetslågor, kall pasteuriserad mjölk, icecream soda och ham and eggs mitt i den förtorkade latinamerikanska tröstlösheten.

Panamákanalen – The Kiss Of The Oceans, The Center Of The World – detta vattenband, som förbinder två oceaner och skiljer två kontinenter åt, är en av jordens allra viktigaste punkter, ett av de ställen en marsinvånare först skulle få ögonen på, om han kom svävande i stratosfären på ett flygande tefat.

En färd genom detta jättedike är en fascinerande upplevelse. Lätt och lekande halas oceanbjässarna in genom slussportarna på Stilla-havssidan av små ellok, lyfts av det forsande, bubblande vattnet högt ovanför oceanens yta som om de vore leksaksbåtar, stävar fram mellan Gaillardskärningens branta väggar och över den trolska Gatunsjön och sätts så, åtta timmar senare, ner i en ny ocean.

År 1920 fullbordades kanalen, 385 år sedan de första planerna för den hade utarbetats. Då hade man grävt ut 400.500.000 kubikyard jord, vilket är lika med 119 egyptiska pyramider och motsvarar ett 16,2 kvadratfots hålrätt igenom jordklotet. Ännu i dag saknar Panamákanalen motsvarighet. För evig tid kommer den att ligga där som ett monument över människans ihärdighet, som ett minnesmärke för en av civilisationens få segrar.

I Panamá City lever ännu stämningen av guld och erövring kvar i trånga gränder mellan vackra gamla byggnader. Staden har rätt mycket sydeuropeiskt över sig, men det europeiska är starkt uppblandat med det amerikanska till en cocktail med rivande smak.

Jag bodde flott på Hotel Central; reskassan var slut men jag hade fått förstärkning från Sverige. Där dök Carl upp, den göteborgske äventyrare jag hade träffat i Tegucigalpa. Vi gick ut att beskåda stadens vilda nattliv. Carl var pank, men jag ansåg mig kunna offra ett par dollar på nöjet. Vi hamnade på en nattklubb, där en av Carls bekantingar från hotellet deltog i underhållningen. Hon var vindögad och rätt ful i ansiktet men hade en vacker kropp och det var ju den hon visade mest av.

Efteråt slog hon sig ner vid vårt bord. Dit kom också Miss America, en liten uppnosig blondin, som hade gett en uppvisning i mambo, iklädd några tofsar.

– Usch vad jag fryser, sa Miss America och förintade luftrummet mellan mig och sig. Håll om mig!

Sen började Miss America beställa drinkar åt sig. De bestod enligt Carl endast av färgat vatten men kostade en dollar stycket, varav flickan själv uppbar femtio procent. Carl och jag drack ett par öl till. Kyparen stoppade kvittona i ett glas på bordet. När det blivit en lagom bunt frågade han försynt om vi kanske skulle betala. Det blev tretton dollar.

– Hur mycket har du? frågade Carl.

– Tretton dollar, sa jag.

Strax därpå sökte sig Miss America till nya jaktmarker.

Det finns många skandinaver i Panamá och de har spelat en icke föraktlig roll i utvecklingen av landets näringsliv. De har nyligen bildat en "Club Norden", som har täta sammankomster, varvid det bjuds på akvavit och pyttipanna.

Nestorn bland dem är åttiofyaårige Folke Morris von Krusenstierna (kallad "Krus"), som vilar sig på Hotel Tivoli i Kanalzonen efter ett synnerligen växlingsrikt liv. Han seglade runt Kap Horn innan han fyllt tjugo.

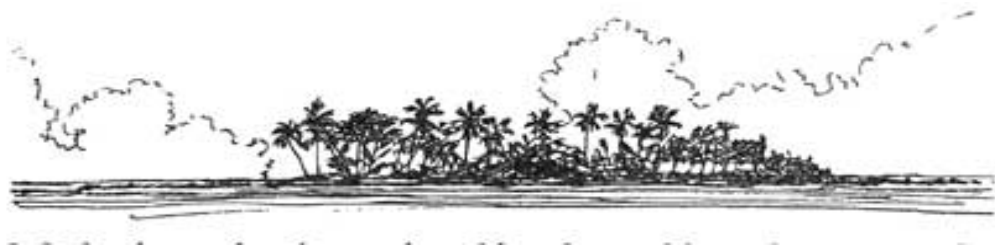
Generalkonsul Calle Jansson kom till Centralamerika som ung. Han är direktör i Continental Shipping Company och huserar i en ultraflott luftkonditionerad kontorsbyggnad nära funkishotellet Panamá. Han försummar aldrig att ge resande skandinaver råd och hjälp. Det gör inte heller den danske frifräsaren Viggo Larsen, som är bas för ett stort kustbåtsrederi med trafik bland annat på Chiriqui och Darien.

Elof Bergström, skåning och förstemaskinist, är sjuttio år gammal och tar det lugnt på gamla dar. Han har ingen lust att återvända hem – "det är så forbannade kallt".

Så är det Bo Fredrik (Fred) Nordström, en ung viking från Göteborg, gift med en söt lärarinna vid universitetet. Fred har en grön Cadillac av 47 års modell, vilken

han flitigt använder, översiggiven ibland över panamensk trafikultur. Jag minns ansiktsuttrycket hos den busschaufför, som ignorerade en stoppskylt och fick höra följande, uttalat av Fred genom bilrutan med helig ilska och på äkta göteborgska:

– Hörru din jevvla torsk!

Söderhavsö utanför San Moguelgolfen

Det var en lördagskväll jag roddes ut på redde i Panamá. Det var ebb och båtar låg hjälplösa som sovande sälar på den gråglänsande botten. Pelikaner flög i långa rader ute över vattnet.

Jag gick ombord på den gamla järnskutan "Real". Den har en järnskylt på kajutväggen:

Oskarshamns M. Verkstad & Skeppsdockas Akt. Bolag. 1908.

Jag fick tag på en koj med plankbotten och sov hela natten.

På morgonen styrde vi rätt nära den blå kusten och hade Pärlöarna i väster.. Vid elvatiden nådde vi San Miguelgolfens breda mynning och for förbi en palmklädd idyllisk holme. Vi passerade ett smalt inlopp med stark ström och kom in i Puerto Dariéns breda vik. Där bredde La Palmas kåkar ut sig över en brant sluttning. Vi lade till där; litet last lossades, kexburkar mest, och ett par passagerare steg av. Vi ankrade sen utanför i väntan på floden. "Reais" systerskuta "Sambo", också den svenskbyggd, ankrade i närheten.

Vid femtiden gav vi oss av mot vikens inre. En präst

med stor mage, vit klänning och tropikhjälm, blekfet som katolska präster i de trakterna mest är, hade kommit ombord.

Vinden blåste från havet och floden kom och sköt på skutan bakifrån. I mörkningen stannade vi utanför Chepigana, där prästen gick iland och ett par nya passagerare kom ombord.

Vi fortsatte uppför den vindlands vattenvägen. Jag sov i kojen. Vid midnatt nådde vi El Real och kastade ankar där. Jag sov vidare tills solen gick upp.

Det blev snart rätt livlig trafik på den gulbruna floden. Långa kanoter, lastade med bananer, kom glidande, manövrerade av negrer eller indianer, och samlades kring "Real" som kycklingar kring en höna. Andra pilade snabbt över vattenytan med utombordsmotorer i aktern. Deras utsökta former fängslade mig.

Darién, Panamás och Centralamerikas sydligaste provins, är en väldig grön djungelmassa, som helt flyter samman med de sumpiga utforskade urskogarna runt Rio Atrato i norra Colombia. Genom Darién flyter de båda floderna Chucunaque från norr till söder och Tuira från söder till norr med massor av bifloder kring vilka den amerikanska kontinentens urinvånare, indianerna, lever sitt eget avskilda liv, främmande för så gott som all civilisation. De är dels av cunastammen, som liknar de mera kända San Blas-indianerna, vilka lever på öar vid Karibiska sjön, går klädda i färggranna kläder och utgör en av

La Palma

Panamás främsta turistattraktioner. Dels - de flesta - av chocóernas stam. som namngivit provinsen Chocó i Colombia.

Genom Viggo Larsen hade jag blivit introducerad för Dariéns kongressman och störste bananhandlare, Don Pedro, och blivit inbjuden att ha hans hus i El Real som högkvarter. Jag blev väl emottagen av hans son Luis, som hade hand om affärerna, medan fadern var i huvudstaden, och fick ett rum på övre botten i ett trähus. På eftermiddagen kom ett fruktansvärt oväder rasande. Blixterna sprakade och dånade och slog ner med öronbedövande explosioner runtomkring. Det slog gnistor från plåttaket och regnade stritt i två timmar.

Sen var allt lugnt och svalt. Skyarna färgades i vackra nyanser. En obemannad kanot kom drivande nerför floden. En liten negerunge dök i vattnet, simmade ut till den och paddlade den iland med händerna.

Jag hade gjort upp om en resa till den avlägsna Rio Chico med motorkanot men ångrade mig; tyckte det var för dyrt. I stället skaffade Luis mig ett par negergrabbar, som för fem dollar lovade ta mig uppför Rio Pirri, vilken mynnar ut alldeles i närheten av El Real, och paddla mig till indianernas boplatser. Luis rekommenderade mig att söka upp en indian vid namn Constantine Chami, mera känd som Choná. Jag hade skaffat en hängmatta och köpte några köttkonserver som proviant.

Vid åttatiden på morgonen startade vi i en urholkad trädstamskanot, en piragua.

I sitt nedre lopp är Rio Pirri sandig, gulbrun och ganska grund. Jag sitter på en liten låda mitt i kanoten och negrerna står i fören och aktern och skjuter fart med långa smäckra stakar. Strömmen är stark och de arbetar hårt och talar litet.

Var det det här jag drömde om? Att bli den store upptäcktsresanden på väg rätt in i urskogen. Att sitta i en urholkad trädstam bakom en svettig neger och se stränderna glida förbi. Med tropikhjälm på huvudet och en laddad winchester beredd på knäna.

Det är bara tropikhjälmen och winchestern som fattas.

Stränderna blir tätare. Djungeltät.

Vi möter en piragua med två kvinnor i. De är på väg utför floden med bananlast. De har färggranna höftkläden och nakna överkroppar.

Deras ansikten är målade med röda linjer och ringar.

Vi möter en piragua med två unga män i. Den ene har en kort ljusblå blus och den andre en trasig gammal väst och först tror jag att de inte har något annat på sig. Men då de kommer närmare ser jag att de har små tyglappar över könsorganen. Den ene bär breda silvervita metallringar runt handlederna. De har långt hår och ansiktena målade i rött och vitt.

Vi passerar en piragua med en kvinna i fören och en ung pojke i aktern och tre små barn i mitten.

Vi möter en neger i en otroligt stor kanot, fullastad med bananer. Han manövrerar den runt en flodkrök med stor ansträngning.

Vi passerar en piragua med en ensam kvinna. Hon har stora välformade bröst och ett litet barn bundet kring midjan. Hon se skyggt på oss och stakar uppför med långa tag.

Vi möter en piragua med en indian, som målat hela kroppe i sotsvart. Han grinar mot mig. Hans tänder är förgyllda.

Vi möter en piragua med en yngling, som målat överdelen av ansiktet rött och nederdelen svart.

Strömmen blir allt starkare och vi passerar forsar, där negrerna spänner sig till det yttersta för att skjuta kano-ten igenom.

Vi når upp i indianlandet och far förbi den första boplat- sen. En liten parvel kravlar omkring på jorden, men något annat liv ser jag inte till. Forsarna blir svårare och negrerna föreslår att vi ska gå resten av vägen till Choná till fots. Jag går med på det. Klockan är ett. Vi går iland på vänstra stranden och en av dem tar min ryggsäck och går snabbt före på bara fötter. Där är en liten ringlande stig längs flodstranden genom bananlundar och täta djungelbuskage. Vi går i en timme och når fram till Chonás boplats. Där är två hus på andra sidan floden,

Chonás boplats

det ena nära stranden, det andra högre upp. Jag tar av mig skor och strumpor och vi vadar över. Här är vattnet friskt och klart. Vi går genom en bananlund fram till huset och klättrar uppför den stegförsedda trädstammen. Där sitter en indian på huk.

– Choná? frågar jag.

– Si, säger Choná.

– Buenos dias. Jag kommer från ett land långt borta och vill lära känna hur chocóerna lever. Jag vill bo här hos er en vecka.

– Sí.

– Går det bra?

– Sí-sí, säger Choná.

Jag betalar negrerna och de ger sig av tillbaka över floden. Jag sitter där tillsammans med Choná.

Chonás familj

Choná har långt vackert hår, svart med skiftning åt sepiabrunt. Hans ansikte är lätt fårat. Han har små skarpa djungelögon. Han är atletiskt byggd och har korta muskulösa ben.

Chonás hustru är mindre till växten. Hon har långt svart hår och goda, lyckliga ansiktsdrag. Hennes bruna bröst är fulla av mjölk.

De har fem barn. Den sistfödde kan ännu bara krypa. Han är en kraftig krabat med stor rund mage och ser ut som en liten kinaman.

Det är tre flickor. Den första är kort till växten och nästan alldeles fyrkantig, inte stort mer än en meter lång och nästan likabred. Hon har pigga ögon och talar mest av dem allesammans. Den andra är lika lång som modern och för sig redan som en mogen kvinna. Hennes bröst har redan börjat slå ut. Hon talar sällan. Hon är

helt betagande. Om ett par år är hon giftasvuxen. Den tredje är den yngsta. Hon skrattar ofta och hennes leende lyser.

Och så är där en lustig långhårig indianpojke, som går genos djungeln med långa kavata barfotakliv.

Choná vet inte hur gamla de är; i djungeln existerar ingen tidsbestämning och han vet inte hur gammal han är själv heller.

Kläderna

Choná har ingenting annat än en antiá. Det är en bit bornullstyg, omkring en decimeter bred och knappt en meter lång. De skyler det den skall skyla men inte mer. Den sticks mellan benen och hålls uppe med ett tunt snöre om magen. Pojken har en likadan tygsnibb.

Hustrun har en guá liksom flickorna. Det är ett stycke färggrant bomullstyg, en halv meter brett och ett par meter långt. De lindar det bara om höfterna.

Bostaden

Chocóerna bor inte på marken, som negrer och ladinós gör, de bor ovanför den.

Chonás hus är byggt av pålar och trädstammar, hopfogade med vidjor och lianer. Det är kvadratisk och består av fyra kraftiga stolpar, nergrävda i marken. Omkring två meter ovanför marken är golvet, gjort av jiraträdets stam, som kan vecklas ut och bli tunna, starka,

svagt kupiga bräder. Det finns inga väggar – de är alldeles onödiga. Man har fri sikt åt alla fyra hållen och vinden kan passera rätt igenom.

Upp till den plattformen leder en trädstam med uthuggna steg. Svin och höns och andra djur håller till på marken under. Golvet är alltid rent och snyggt och sopas ofta.

Taket är stort och tjockt. Det är gjort av bredbladigt gräs, som är absolut vattentätt och stoppar för de häftigaste oväder.

Choná har två sådana hus. Förr bodde familjen högt uppe på stranden, men det var långt efter vatten och då byggde Choná helt enkelt ett nytt hus alldeles vid floden.

Längs ena sidan av plattformen finns eldstaden. Den består av ett lager hårdpackad lera i en ram av fyra stockar. Där ligger alltid tre stockar i en stjärna och fungerar lika bra som en agaspis. Det glöder nämligen alltid omärkligt i stjärnans mitt och fattar eld med hög varm låga, då man fläktar på dem. Samma stockar varar i veckotal.

Chonás hustru har en bucklig aluminiumkastrull och några lerkrukor.

På kvällarna breder de ut tygmattor på golvet och sover där.

Maten

Choná har bananodlingar på båda sidor floden. Näs-

tan varje vecka skördar han tjugo-trettio bananstockar, paddlar dem till El Real och säljer dem där.

Vidare har han en risåker på ett ställe i djungeln och ett land med sockerrör, som han pressar saften ur i en enkel press mellan två trävalsar.

Varje dag äter man ris och bananer. Riset kokas läckert i den buckliga aluminiumkastrullen. Bananerna kokas eller halstras på glöden om de är gröna och äts sen ungefär som bröd till maten. Om de är gula och mogna äts de antingen råa eller halstras också då på glöden och blir läckert orangefärgade och saftiga. Emellanåt tuggar man på sockerrör och barnen äter dem som snask.

Ibland blandar man riset med segt kött från djungelns fåglar eller kokar soppa på det. Och ibland, när Choná kommer hem från El Real, har han köpt bröd där och kanske någon amerikansk konserv.

Då och då äter man papaya och andra frukter.

Språket

Choná och hans hustru och de äldsta döttrarna kan tala litet spanska – de har haft kontakt med negrerna i närheten av El Real Men sinsemellan talar de chocó-språket. Choná gav mig en lektion:

biambúhana – hälsning (god dag)

te – hus

nuenlá –i går

nú – i morgon

máhina – människa
uéra – kvinna
to – flod
neko – kniv
lokorro – groda
etére – höna

Du kan sätta upp din hängmatta här, säger Choná.

Han hjälper mig att fästa den mellan två runda bjälkar i taket

Hustrun och barnen, som har hållit till i huset uppe i backen, kommer ner. De tittar på mig, men säger ingenting. De tar det så något alldeles naturligt att jag är där.

En stor neger, som bor med fyra andra karlar i ett ruckligt hus på andra sidan floden, kommer på besök och pratar ett tag och hör sig för om vem jag är och går sen upp i backen för tröska ris i Chonás stora trämortel.

Hustrun och alla barnen ger sig iväg utför floden i en piragua. De ska bara till nästa hus för att sälja en kalkon, förklarar Choná. De blir borta över natten. Choná går att prata med negern.

Då jag sitter där ensam i hängmattan kommer en gråspräcklig hund klättrande uppför bjälken med de inhuggna fotstegen. Jag har aldrig sett en hund klättra förr och tror inte mina ögon, då han försiktigt sticker upp huvudet vid golvet. Han gör sen om konststycket flera gånger varje dag, då han tror att huset är tomt. Är

Choná där får den stackars vovven alltid order att gå tillbaka ner i bottenvåningen. Det är en mycket melan-
kolisk hund, vilket väl har sina orsaker. Det är förmodligen flera kilometer obanad djungel till närmaste hynda.

Senare kommer negern med en papaya som present åt mig. Choná sätter ris över elden.

– Jag har mat med mig, säger jag. Men jag tycker om bananer. Du har väl gott om bananer.

– Jag ska gå och titta efter en mogen stock, säger Choná.

Medan riset kokar går han bort med en machete och kommer tillbaka med en knippa om minst hundra bananer. Vi hänger upp den i taket.

– Det är din, säger han. Åt så mycket du vill.

Han öser upp en stor tallrik ris åt mig. Jag öppnar en burk corned beef och delar på innehållet. Vi äter och det smakar gott.

Vi sitter tysta i hängmattorna medan det mörknar. Choná plockar fram en gammal fotogenlampa och ställer den på golvet. Vi sitter en stund och tittar på mörkret och stjärnhimlen. Sen lägger Choná sig på golvet att sova och jag gör likadant.

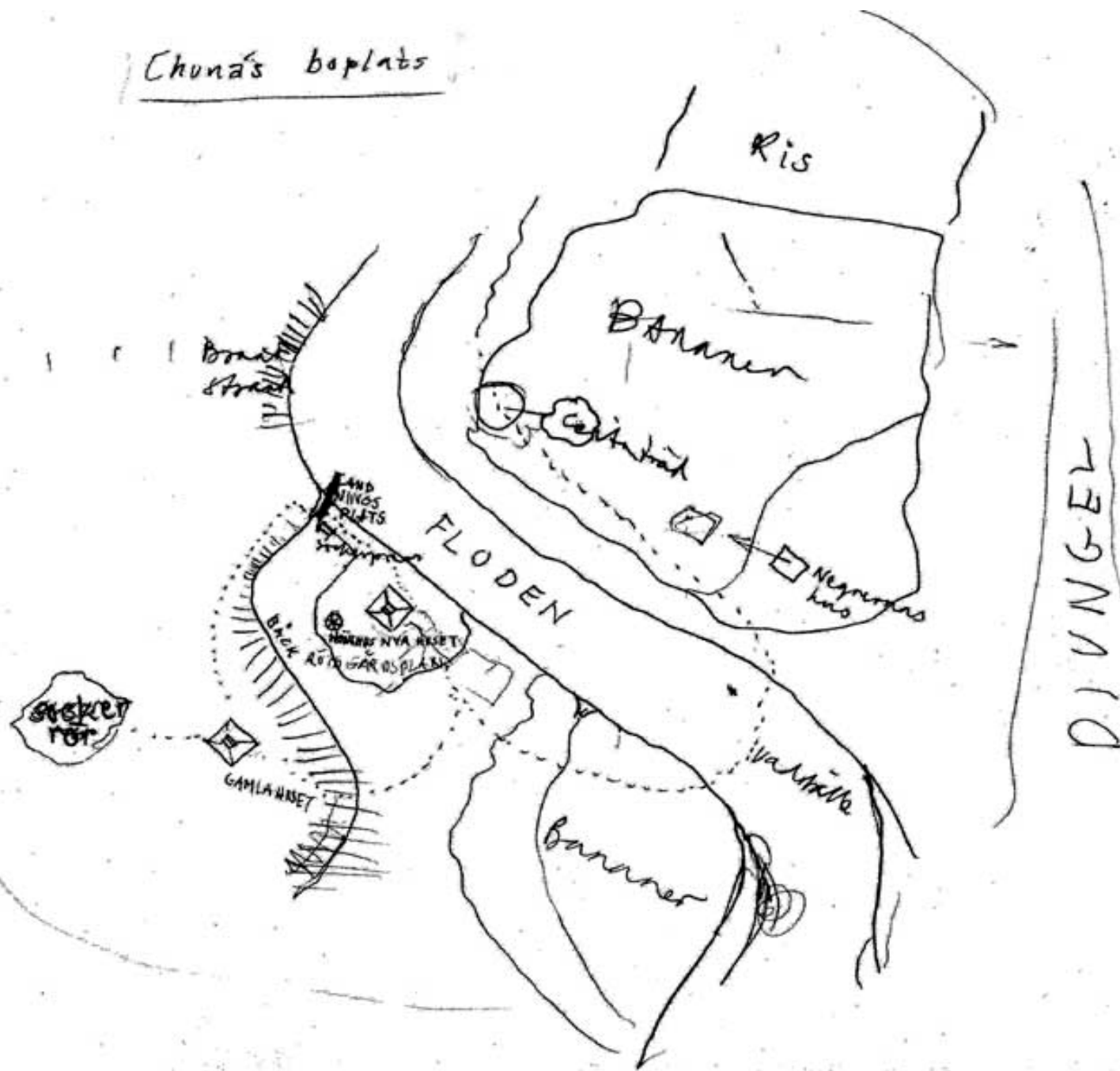
Den tidiga gryningen är sval och skimrande.

Choná blåser liv i elden och värmer upp riset och glödsteker ett par bananer. Jag tvättar mig vid stranden.

Två kanoter kommer uppför floden. Den första stakas av en ung pojke med vitmålat ansikte. Han har en pappkartong i aktern. I den andra är en målad kvinna

Chuna's boplatz

DJUNGEL

och en yngling, som har träpinnar i örsnibbarna. De stannar ett tag och Choná bjuder dem på risvatten att läska sig med.

Choná går ut för att arbeta i bananlandet. Jag följer en stig uppför floden tills den tar slut. Jag ser ett hus på andra stranden men ingen tycks vara hemma.

Då jag kommer tillbaka har hela familjen samlats. Chonás hustru bjuder mig på en stor tallrik ris och jag delar med mig av en sardinburk.

På eftermiddagen kommer regnet och den klara rena strömmen förvandlas till en kokande bred smutsbrun vattenmassa.

Vi sitter där och tuggar sockerrör.

Hustrun går upp till huset i backen för att pyssla med något. Choná sätter sig att tälja på en lans av rött trä, hårt som stål. Flickan med de knoppande brösten arbetar med att fläta en korg av gröna barkstrimlor. Jag sitter i hängmattan och tittar och funderar.

På kvällen äter vi kokta bananer.

I skymningen går den lilla fyrkantiga flickan ner och lockar hönsen och stänger in dem i en toppformad liten hydda på gårdsplanen.

Choná tänder fotogenlampan. De lägger sig på golvet, makarna med minsten emellan sig och grabben bredvid Choná och flickorna för sig.

Den rykande fotogenlampan brinner länge. Eldflugorna blinkar ute i mörkret.

Flickan med de knoppande brösten sätter på en kittel ris.

Choná vässar sin machete och vadar över floden för att rcensas upp i bananlandet. Den fyrkantiga och den lilla flickan med leendet stannar kvar, men modern binder fast minsten vid livet och ger sig utför floden med de andra barnen.

Jag vadar över floden och vandrar längs djungelstigen. Djungeln är full av fjärilar i granna färger, röda och gula blommor, tusen dofter.

Här och där korsas stigen av bladskärarmyrornas vägar. De kilar fram där med stora bladbitar, som de hämtar högt uppe i trädens kronor.

Jag kommer till en liten bananplantering och stannar i beundran inför ett bananblad i solen — jag har inte lagt märke till det förr: hur läckert grönt ett bananblad är just då det virat upp sig och öppnat sig i solen. Det är lätt pudrat på baksidan och dess yta är så len och fin att något lenare inte finns. Det lyser med en ljusgrön skir glans, så obeskrivligt varmt och ändå svalt.

Ibland går stigen nära stranden och djungeln öppnar sig som en ridå för det stora skådespelet Floden. Vattnet glittrar. Stora träd har fallit ut över strömfåran här och där och ovanför dem reser sig gigantiska ceibaträd.

Jag stannar i en sådan glänta och står där, dold av löven, och njuter av en djungelidyll vid andra stranden. Där ligger ett indianhus uppe på en kulle. Nedanför i

vattnet badar en ung kvinna två små barn. Hon tvättar dem noga och håller över dem vatten med en skål och sätter dem sedan på sanden och tar av sig höftklädet och vadar ut på djupare vatten och tvättar sig själv.

Ett par indianpojkar metar med ett spö vid en krök, där vattnet står stilla. Jag möter en kvinna, som går böjd och vänder risknippen, torkande i solen. Hon har sitt barn bundet på ryggen.

När jag kommer tillbaka har Choná slutat arbetet med bananerna. Det börjar regna tidigt och floden blir snart bräddfull. Vi äter ris och en burk corned beef och sitter sen tysta och tittar på floden hela eftermiddagen. Choná täljer på lansen. De båda flickorna tar ner en kartong från taket med en gammal trasig docka och några andra leksaker i.

Det blir kyligt och Choná sveper in sig i ett skynke och sitter sen där hopkrupen på indianvis och funderar på ingenting.

Så kommer ännu en natt. Hustrun har inte återvänt med de andra barnen – floden är nu så hög att det inte går att passera den. Vi går till kojs i mörkret.

Små fladdermöss fladdrar omkring under taket. De är så små och fladdrar så fort att de knappast syns och de är alldeles ljudlösa. De är som oroliga andevareiler. Men det måste vara fladdermöss. De bor där mellan bladen i taket och syns bara i gryningen.

Vi äter ris och stekt ägg.

Solen smälter bort luftens dis och det blir varmare.

Choná tar på sig en halv undertröja, plockar fram några patroner i en liten skinnpåse, tar en kniv och sin gamla bössa.

– Voy al monte, säger han. No hay comida. (Jag går till bergen. Det finns ingen mat.)

Kliver bort i djungeln med bössan på axeln.

Om en stund kommer hustrun med minsten, flickan med knoppande bröstet och den kavate pojken stakande uppför floden i piraguan. De har med sig en borstig grymtande gris med fötterna hopbundna. De lagar till en stor skål med ris och bananer och sitter sen allesammans i en ring på golvet och äter ur skålen. De pratar och leker och modern kelar med lillen.

Sen ger sig de stora barnen ut i djungeln med machetes och korgar för att plocka något slags frukter. Modern ger sig ut på gårdsplanen för att rensa upp. Lillen ligger och gungar i hängmattan

Jag går uppströms floden och badar.

När jag kommer tillbaka strax efter middagen är Choná tillbaka med fem stora komiska fåglar med jättestora gulröda näbbar.. De har redan bränt fjädrarna av dem i glöden och flickorna tar dem ner till floden för att rensa ur magarna på dem. Sen går de bort till djungelns rand och gräver upp en stor yamirot. Modern lagar till soppa av ett par av fåglarna och yamiroten och vi äter den med

ris. Köttet är segt men välsmakande.

Sen fördrivs hela eftermiddagen i allmän välmåga i huset. Choná leker med minsten. Grabben spelar pajas och vänder ut och in på ögonlocken.

Nu sitter jag alltså här i en hängmatta i djungeln, längre från civilisationen än någon gång tidigare och närmare paradiset. För det här är kanske paradiset. Här finns ingen förkonstling. Här allt naturligt. Här går kvinnorna med brösten nakna. Här lever man fri från alla sorger och bekymmer. Det är fullkomligt tryggt. Europa må brinna upp – till Dariéns djungel kan kriget inte komma.

Här finns mat, bananer och ris, för några timmars arbete om dagen. Här finns inga moskiter och inga farliga djur.

Men det är nånting som fattas. Det kanske är någon att tala med, att leva med.

Och har man en gång växt fast i civilisationen kan man inte slita sig lös med en gång. Lika bra att erkänna det. Det är hetsjakten framåt, som är så fascinerande.

Och det är inte bara den andliga sidan av den – musiken, litteraturen, konsten, allt detta som fört människan närmare himlen – det är det materiella också. En skön varm säng och ett badkar med varmt vatten i. En gata, som är upplyst om kvällen, och en bil på en landsväg om vintern, när det snöar och snöflingor rusar mot vindrutan som stjärnor. Och så den eviga kampen mellan människorna och den ständiga ovissheten.

I djungeln finns ingen ovisshet. Där är varje dag precis lik den andra. Man har inte ens vädret att tala om eller grubbla över. Har man varit i civilisationen kan man inte få dess grubblerier ur huvudet.

Choná sitter där och ser ut över floden. Jag vet inte vad han kan tänka på. Jag vet inga av mina tankar, som han kan tänka.

Minsten kravlar omkring på golvet och sticker ut mot plattformskanten för att se vad där är så fort han får någon chans. Men det är alltid någon som får tag i benet på honom och drar honom in igen just innan han hinner kravla rätt ut i luften.

De talar sällan, men alltid lugnt och stillsamt. De tycks inte behöva tala. Det är som om de läste varandras tankar i stället.

Choná slumrar in på golvet redan vid fyrtiden. Grabben lever rövare och modern leker med lillungen tills mörkret kommer. Då kryper hon bort och lägger sig bredvid sin make. Jag spänner upp hängmattan. Barnen glödsteker bananer och sitter sen i en ring kring fotogenlampan.

Forsen brusar och sjunger.

Glittrande gryning och soluppgång och en ny dag.

Solvandring över himlen.

Sitter på golvet med fötterna hängande utanför kanten. Två meter nedanför bökar svinen och ett par spräck-

liga kycklingar pickar efter korn och frön. Längre ner avskrädeshögen med bananskal och några renrakade majskolvar. Därutanför den eviga forsen, klar och ren i dag – det har inte regnat på eftermiddagen. På andra stranden växer låga slingrande buskar mellan strandstenarna och bakom dem Chonás bananplantering med de väldiga bladen stickande upp som blommor. Ovanför dem tar djungeln vid och några höga vackra träd reser sig högt högt över den. Några har stammarna helt klädda av slingerväxter. Ett har en krona så grön som grönkål om vintern –har inte sett det så grönt förr. Ju längre man är i djungeln, ju rikare blir den. Först ser man bara ett hav av grönt. Sen börjar man märka skuggor i det gröna. Så småningom ser man hundratals gröna färgnyanser.

Skyarna har lekt på himlen hela eftermiddagen. Gråa och och glänsande vita molnmassor har rört sig i mönster och himmelska fantasier.

En vit häger kommer flygande uppför floden.

Det börjar regna över höjderna i söder. En regnbåge avtecknst sig mot en blågrå yta av rinnande vatten.

Omärkligt, ljudlöst glider regnet neråt floden. Det kommer som en varm vänlig öppen famn. En fuktig duggregnsfamn.

Svalor virvlar omkring på himlen medan den ännu är solljus

Sen ökar regnet och blir till en häftig skur och plöts-

ligt sprakar en skrämmande himmelsk explosion ner. Marken skakar. Blixt och knall kommer samtidigt.

Chonás familj har samlat sig i en grupp mitt på golvet. En explosion till.

Sen drar åskcentrumet bort. De starka blåvita blixterna fortsätter men dundret blir svagare.

Skuren fortsätter. Floden har blivit gulbrun. Skymningen kommer. Floden har börjat stiga. Mörkret kommer.

Och natten kommer. Regnet minskar i styrka.

Men den kvällen går alla sent till sängs. Barnen sitter i en ring kring fotogenlampan och leker med lågan.

Och Choná, som alltid brukar vara den förste att sova, sitter länge på golvet med ryggen vänd mot fotogenlampan och ser ut i mörkret, som ibland lysas upp av blixterna.

Dagen därpå kom en neger, som ämnat sig till bergen för att jaga men ångrat sig – det regnade för mycket. Jag hade träffat honom tidigare och gjort upp om att följa med honom tillbaka till El Real i hans piragua. Nu stod han på andra sidan floden, som ännu var forsande och gul, och tecknade åt mig att komma.

Choná och hans äldsta dotter tog mig över floden. De stakade ut i den skummande forsen och manövrerade över till stillvatten ett stycke längre ner. Där gick jag iland.

Choná och hans dotter stakade långsamt uppför strömmen. Vi såg efter varandra, innan de försvann bakom en krök och jag följde med negern in i djungeln.

Jag skall aldrig glömma det avskedet.

Jag skall aldrig glömma Choná och hans familj.

Så småningom hade jag lärt känna dem. Choná själv, tystlåten, lugn, ofta funderande, jag vet inte över vad. Hans kvinna, lika lugn men mera pratlysten, lekande med sin sistfödde, lycklig. Barnen, som aldrig tycktes gnälla, aldrig gräla, aldrig grata. Den äldsta flickan, lång till växten med kvinnligheten i gryning, auvarsam, betsam, inte vacker men ändå så förunderligt betagande. Den fyrkantiga lilla paddan, som alltid var så kamratlig och så vetgirig och frågvis. Lillflickan med det glittrande leendet. Tjuvpojken som alltid hade en finurlig glimt i ögat och alltid en stor reserv av aktivitet att ge utlopp för på alla upptänkliga sätt.

Djungeln i Darién. En gång vill jag tillbaka dit.

Piraguan pilade utför floden, dök in i forsar, som halvt fyllde den med vatten, gled över stenar och rev, for på tvären ibland i farliga passager och kom ut i flodens lugna nedre lopp. Negern satte sig i aktern och paddlade och visslade svagt.

”El Real” gick sent på natten utför den vindlands, svarta floden, och kom ut i havsviken i gryningen. Gungade

över havet med nordvästlig kurs hela dagen och gick in mot Panamá Citys hamnljus innan nästa morgon börjat.

Gatorna tomma och tysta. Natten varm, full av sömn. Snarkningar från öppna fönster i trånga gränder. Mina egna steg, ekande mellan husväggarna.

Bilder från Darién

Möten i djungeln

Vid härden

Choná vässar en lansspets

Flickorna diskar vid floden

Äldsta flickan väver en korg

En indian passerar på floden

Pojken i Chonás familj

Hustrun med den sistfödde

Mellanflickan

Lillflickan med den sistfödde

I en hydda vid flodenI en hydda

Rio Pirri

Vid Río Pirri

Avskedet

En dag stävade lastfartyget "Hera" in från Stilla havet. En motor-båt mötte henne och lade till vid dess sida. Hon ångade vidare in mot slussarna och genom kanalen. Jag lämnade Centralamerika.

Där ligger grå moln över de blågröna höjderna i Panamá.

En stor snabb motorbåt kommer skärande genom vattnet och styr upp vid fartygssidan och låter en tullman i vit skjorta och halm-hatt lämna skeppet. Sen är hon fri och maskintelegrafan pinglar över till full speed.

Längst inne i viken kommer en svart ångare ut ur kanalen.

En flock småfåglar korsar kursen förut. Vi styr ut genom öppningen i piren. Där kommer långa tunga dyningar rullande och skeppet gungar sakta.

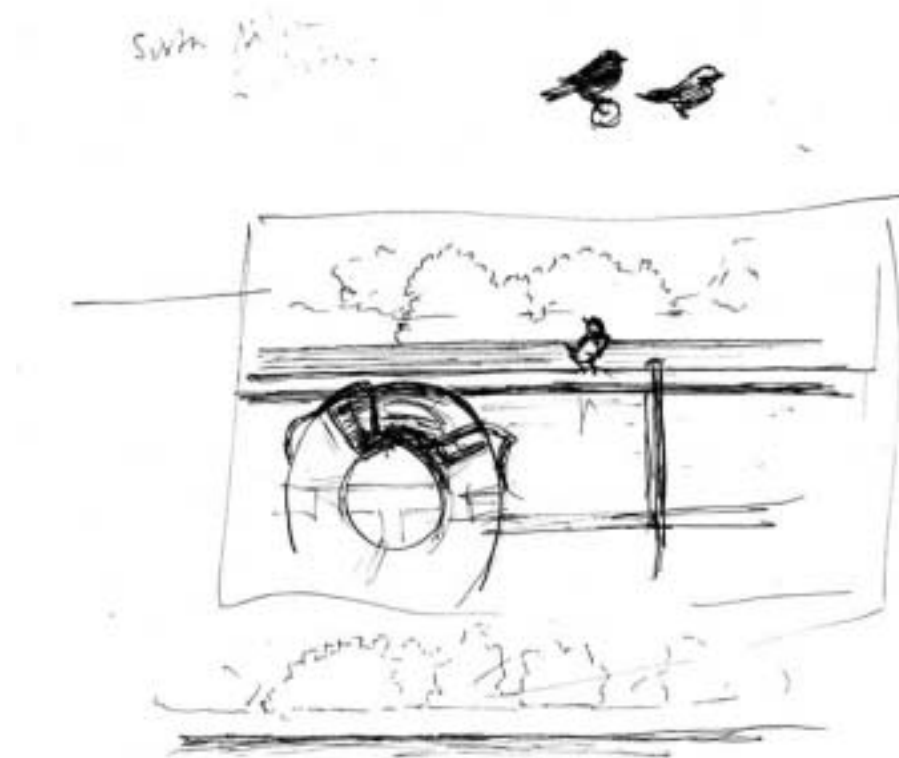
Utåt havet är himlen ljus och full av skinande vita skyar.

Men regnmoln hopar sig över Panamá och döljer Centralamerika i ett blågrått fuktigt töcken.

Senare, när landet redan har sjunkit bakom horison-ten, lyfts molnbankarna som en ridå och blir blåviolettera och under dem —mellan molnen och vattnet — lyser oändligheten. Glänsande som guld.

En vinddriven liten grå fågel kommer flygande och slår sig ner på relingen. Han sitter där och tittar, trött och hungrig, och putsar sen vingarna och kvittrar.

Kölvattnet bubblar och fräser. När man reser forsar tiden bort lika fort som kölvattnet. Man far ifrån den. Man måste stanna ibland och låta den hinna ikapp. Och putsa vingarna och kvittra.

Det var en liten tiggarflicka i San José. Hon var tretton år och hon log så vackert. Jag satt på en bar och åt glass en eftermiddag, då hon kom fram och tiggde. Jag är ingen gringo, sa jag. Jag ha: inte mycket pengar. Jo, sa flickan, du är rik.

Sen mötte jag henne nästan varje dag och blev god vän med henne. Hon gick alltid barfota på Avenida Central på eftermiddagen, då det börjat regna, och hade sin lillebror med sig. Hon bad alla mötande om pengar, lågmäلت och blygt, och stoppade slantarna i en blå tygpåse. Det var för hennes mor, sa hon. Modern hade en liten vid bröstet och fadern var död.

En gång gav jag henne en hel colón. Hon hade så leende ögon Du är rik! sa hon.

Det blir natt över Karibiska sjön och vattnet svartnar. Och miljoner stjärnor och slöjor av fjärran nebulosor lyser i rymden och blänker i vattnet.

2008

Alltså 56 år senare...

Då jag nu har gjort i ordning *Andarín* för Läs en bok har jag återupplevt det äventyret intensivt. Det var alltså för 56 år sen. Jag känner inte riktigt igen den ynglingen, men jag gillar honom.

Jag har återgivit boken så gott som utan ändringar. Där förekommer t ex en del ord, som numera inte är acceptabla, sådana som "neger". Och t o m "svarting".

Jag har lagt in många fler bilder än i den ursprungliga boken. Jag hittade mina gamla 6x6 svartvita negativ, tagna med en enkel spegelreflexkamera. Flera av de negativen hade aldrig blivit kopierade – att nu se dem framträda på datorskärmen förstärkte mitt intryck av tidsresa. Och jag fann också flera teckningar.

I förvånansvärt många fall ser jag att mina funderingar om Centralamerikas framtid var ganska förnuftiga. Men i andra fall var de alldeles för optimistiska. Här följer nu en kortfattad redogörelse för utvecklingen i de olika republikerna efter 1952.

Guatemala

Under mitt besök i Guatemala regerades landet av Jacobo Arbenz Gusman (1913-1971), som hade tillträtt 1951 efter landets andra demokratiska val någonsin. Det var första gången en fredlig maktförändring skedde i Guatemala, som liksom så gott som alla centralamerikanska länder tidigare präglats av militärkupper och diktaturer. Arbenz fick 60 procent av rösterna på ett genomgripande reformprogram, som påbörjats redan av hans företrädare som president, Arévalo. Men speciellt hans landreform skaffade honom fiender i den jordägande överklassen och militären och United Fruit med sina väldiga bananplantager vägrade acceptera hans erbjudande om kompensation.

Flera av de ledande i Eisenhowers amerikanska administration hade nära förbindelser med United Fruit. Arbenz beskylldes för att vara kommunist och CIA fick order att organisera en kupp mot honom. Denna genomfördes i juni 1954. Arbenz flydde med sin familj till Schweiz (hans far var schweizare) och levde ett olyckligt, kringflackande flyktingliv till sin död under suspekta omständigheter i Mexico 1971.

Jag måste här komma in på ett samband, som jag tycker är ganska märkligt: mitt förhållande till Che Guevara, revolutionären. Jag har skrivit om det i en artikel med titeln "Che och jag", som finns att läsa på min hemsida www.wallstrom.has.it.

Che och jag var jämnåriga. Våra vägar hade – med ett års skillnad – korsats i Panamá. Che var på väg norrut, hans mål var Guatemala. Han identifierade sig med Guatemalas vänsterinriktade revolution. Då kontrarevolutionärerna under CIA:s ledning invaderade från Honduras, kunde Arbenz till Ches djupa förtvivlan inte förmå armén att göra motstånd – han ville inte ha något inbördeskrig utan flydde alltså.

Efter att en månad ha sökt skydd på den argentinska ambassaden flydde också Che till Mexico. I mitten av september korsade han gränsen, förmodligen över samma bro som jag något år tidigare hade passerat åt andra hållet, bron över Río Suchiate. Han fortsatte till Mexico City, träffade Fidel Castro och hans gerillatrupp och var med på invasionen i Sierra Maestra på Cuba. Che hade nu utvecklats till en iskall, fullständigt orädd men också totalt okänslig och rentav grym revolutionär.

Ibland fantiserar jag om hur det kunde ha blivit om inte den där skillnaden på ett år hade varit - om jag hade träffat Che i Guatemala eller någon annanstans. Kanske hade jag då gripits av hans obestridliga karisma och hängt med honom till Mexico och varit ombord på "Granma" till Cuba?

Efter den CIA-organiserade kuppen 1954 övertogs makten av överste Carlos Castillo Armas. Han blev dock kortlivad: mördades 1957 av medlemmar av sin livvakt. Resten av seklet präglades av en serie mer eller mindre

demokratiska val, omväxlande med militärkupper. Flera guerillagrupper uppstod och under det följande inbördeskriget dödades minst 200 000 människor. Militärregimen utförde fruktansvärda terrordåd och siktade mot att genomföra ett totalt folkmord på indianbefolkningen. Detta pågick till 1996, då FN efter långdragna förhandlingar lyckades åstadkomma en fredsuppgörelse. Sedan dess har flera demokratiska val genomförts, det senaste 2007, och det förefaller som om landet utvecklas åt rätt håll.

Brittiska Honduras blev självständigt 1981 med namnet Belize, en konstitutionell monarki och medlem av Brittiska samväldet. Det är Centralamerikas enda land med engelska som officiellt språk och också det minsta, 22960 kvadratkilometer, vilket är betydligt mindre än Småland. Befolkningssiffran är omkring 300 000. Tillväxten är stark men där finns ännu stora områden, som skulle kunna odlas upp. Turismen är nu viktig. Förutom stora, obebodda skogsområden med ett rikt växt- och djurliv har Belize flera berömda mayaruiner. Och utanför kusten sträcker sig världens näst största barriärrev med en serie korallöar.

Min son Peter och jag var i Belize 1981 (*Rastagänget*, Norstedts 1982).

Guatemala betraktar fortfarande Belize som en guatemalteckisk provins och en serie gränstvister har förekommit. Till Belizes skydd finns där en brittisk garnison.

El Salvador

Denna lilla men tätbefolkade republik har så gott som under hela sin historia styrts av militärmakten i samarbete med de rika jordägarna. Så var det då jag var där, men den optimism jag ändå kände då kom gruvligt på skam. Tillståndet förvärrades stadigt tills en reformvänlig grupp officerare tog makten 1979 och kristdemokraten José Napoleón Duarte blev president. Men hans planer på en landreform resulterade i ett inbördeskrig, som pågick 1980-1992 och där både högerkrafterna och de socialistiska guerillagrupperna gjorde sig skyldiga till fasansväckande illdåd, men värst var militären och jordägarnas dödspatruller. Då alla parter syntes ha uttömt sina resurser ifråga om grymhet avslutades kriget liksom av sig självt. I ett fredsavtal lovade guerillarörelsen avväpning och omvandlades till ett ganska framgångsrikt politiskt parti. Men omkring 75000 människor var då döda.

El Salvador ligger mitt i ett oroligt vulkanbälte och efter den jordbävning jag beskriver har landet drabbats av flera katastrofer, inklusive svåra översvämningar och torrperioder.

Brottsligheten i El Salvador (och Guatemala) räknas som världens högsta. Liksom i det likaledes högkatolska Nicaragua är abort i El Salvador totalförbjuden och straffbar även om den gäller en våldtagen minderårig flicka och en fortsatt graviditet medför hennes säkra död.

Honduras

1969 utkämpades vad som kom att kallas "Fotbolls-kriget" mellan de båda grannländerna El Salvador och Honduras.. Den tändande gnistan var El Salvadors seger över Honduras i en avgörande världscupmatch i Mexico. Men bakgrunden var en gammal gränstvist och att flera hundra tusen jordlösa salvadorener levde illegalt i västra Honduras. El Salvador anföll, medan Honduras reagerade defensivt. Kriget varade fem dagar och vållade omkring 2.000 dödsoffer.

1980-talet präglades av en väldig amerikansk truppenärvaro i Honduras. USA byggde flera stora flygfält, hamnar och baser i syfte att träna och stödja "contras", den guerilla som kämpade mot sandinistregimen i Nicaragua, och den salvadorenska armén i kriget mot oppositionsgrupperna. Däremot besparades Honduras ett regelrätt inbördeskrig.

1974 härjade en orkan speciellt nordkusten men ännu värre var orkanen Mitch, som 1998 ödelade Honduras så gott som totalt och vållade omkring 5000 dödsoffer.

På Bay Islands måste då all bebyggelse och större delen av vegetationen ha jämnats med marken. Och Bonacca, staden som var byggd på pålar, måste ha blåst bort. Men förmodligen har den byggts upp igen för piratättlingarna är ett envist släkte...

Nicaragua

Diktatorsdynastin Somoza härskade i Nicaragua från 1936 till 1979. Under några decennier var landets ekonomi på frammarsch, särskilt genom amerikanska storföretags investeringar, men under de sista åren blev Somozas maktgalenskap och omåttliga girighet för mycket till för de jordägare och rika industrialister, som tidigare stött honom. Den sandinistiska frihetsrörelsen (döpt efter guerillaledaren Sandino, som Hjalmar Samuelson hade haft en dust med) stöddes av folkmajoriteten, inklusive delar av den katolska kyrkan och regionala myndigheter. Sandinisterna tog över makten i juli 1979. Somoza flydde till Paraguay, där han mördades ett år senare.

Sandinisterna hade vissa kontakter med Cuba och med andra latinamerikanska frihetsrörelser. Detta sågs inte med blida ögon av USA-presidenten Ronald Reagan, som beordrade CIA att starta en kontrarevolution, vilket också gjordes. "Contras", som opererade från djungelbaser i Honduras och Costa Rica, ägnade sig mest åt sabotageverksamhet och blev ett svårt hot mot sandinisternas försök att återuppbygga landets konkursmässiga ekonomi. I "contras" ingick till stor del medlemmar av Somozas nationalgarde.

I demokratiska val 1990 förlorade sandinisterna mot en koalition. Landets ekonomi var då i ruiner. I val 2005 återtog sandinistledaren Daniel Ortega presidentposten.

Managua blev svårt förstört i en jordbävning 1931 och en ny jordbävning 1972 ödelade staden till 90 procent och krävde omkring 10 000 dödsoffer. (Den jordbävningen räknas som den sista spiken i diktatorn Somozas kista: han försnillade hjälppengar och skaffade sig monopol på lönsam återuppbyggnad.) Den gamla stadskärnan har sedan aldrig återuppbyggts.

I boken förutspår jag att planerna på en ny inter-oceankanal genom Nicaragua så småningom kommer att förverkligas. Så har inte skett, men planerna är långt ifrån avskrivna. De aktualiserades för ett par år sen. Man räknar på tre alternativa rutter, en av dem via San Juan-floden. Nicaraguakanalen skulle kunde användas av de superskepp, som inte får plats i Panamákanalen utan måste ta rutten runt Kap Horn. Den skulle bli fruktansvärt dyr och ta minst 12 år att bygga.

Costa Rica

En av de intressantaste människor jag intervjuade i Centralamerika var José Figueres i Costa Rica. Jag mötte honom under en mellanperiod, då han inte hade några officiella uppdrag. Efter att ha räddat demokratin genom segern i det 44 dagar långa inbördeskriget år 1948 hade han i 18 månader fungerat som president för en provisorisk junta och under den tiden bl a avskaffat armén, gett kvinnor och analfabeter rösträtt, nationaliserat bankerna, förbjudit kommunistpartiet och lagt

grunden till ett välfärdsprogram. Genom 834 reformer förändrades det costarikanska samhället fullständigt. Då jag träffade honom var han i färd med att bilda ett nytt parti, Nationella frihetspartiet, och valdes till en ny presidentperiod året efter det jag träffade honom. 1970-1974 var han återigen president, alltså för tredje gången.

Figueres var i många stycken kontroversiell. Han drevs av höga visioner och hatade diktaturer. I sin kamp mot latinamerikanska militärregimer hade han hemliga kontakter med både CIA och ryska KGB. Han avled 1990, i hemlandet betraktad som en nationalhjälte och i omvärlden som en stor statsman.

Costa Rica har, till stor del tack vare Figueres reformer och avskaffandet av armén, blivit ett föredöme för hela Latinamerika. Demokratin är grundmurad, de ekonomiska och sociala utvecklingen långt framskriden. utbildningsväsendet mycket gott och medellivslängden (omkring 77 år) längre än i grannrepublikerna.

Panamá

Staten Panamá tillkom, då den avskildes från Colombia 1903, på amerikanskt initiativ och USA har sedan dess haft avgörande inflytande på utvecklingen. Bältet kring kanalzonen var amerikanskt territorium ända tills det den 31 december 1999 överlämnades till Panamá enligt ett avtal som 1977 hade träffats mellan president Carter och diktatorn Torrijos.

Med korta avbrott för valda presidenter har Panamá präglats av militärkupper och militärdiktaturer. Den läskigaste av alla tyranner – även utseendemässigt – var Manuel Noriega. Eftersom han bl a ägnade sig åt knarkhandel blev han för mycket t o m för USA, som annars gärna samarbetade med diktaturer. USA invaderade Panamá 1989 och grep Noriega, som togs till Florida och dömdes till fängelse.

Panamá har sedan övertagandet beslutat utvidga kanalen, där trafiken ständigt ökar men där de moderna jättefartygen fortfarande är utestängda.

På Panamerican Highway, som är tänkt att förbinda Alaska med Sydamerikas sydspets, finns fortfarande ”Darién-gapet”, sträckan mellan Panamá och Colombia. Terrängen – regnskog, sumpmarker och berg – skulle göra bygget av en landsväg där orimligt kostsam men dessutom har planerna stött på starkt motstånd från miljövänner och andra, som med rätta kämpar för att skydda djungelns växter, djur och människor.

Andarín - Resa i Centralamerika utkom på Norstedts-förlag 1953. Litterär chef var då Ragnar Svanström. Boken formgavs av Karl-Erik Forsberg, Sveriges främste bokkonstnär. Den sattes och trycktes av Arboga Boktryckeri AB. Typsnittet var Berling Antikva, som också ritats av Forsberg (det används också i denna Läs en bok-upplaga). Boken utsågs av Svensk Bokkonst till en av årets vackraste böcker och ett av årets vackraste förlagsbokband.

Boken utgavs 1955 i London av förlaget Arthur Barker Ltd med titeln *A Wayfarer in Central Amerca*. Översättare var M.A Michael. 1956 utgavs den av Pan-Verlag, Zürich/Stuttgart, med titeln *Durch Zentralamerika*, i översättning till tyska från den engelska upplagan av Anita Wiegand.

Jag reste hem från Panamá City med en holländsk fraktbåt, som först passeade kanalen och sedan angjorde Curacao – en märklig bit av Holland i Karibien – och Dominica, där vi ankrade långt ute på redde och jag aldrig kom iland. Kaptenen var en tyrannisk typ, som jag omedelbart kom på kant med. Jag var ende passageraren men umgicks hellre med manskapet än med officerarna vilket gjorde kaptenen ursinnig. En jungman var avdelad som husboy åt mig, bl a med uppgift att bädda min säng. Men eftersom jag ändå inte hade något för mig under de långa dagarna på Atlanten gjorde jag det själv. En gång kom kaptenen farande med jungmannen i fast

grepp och krävde svar av mig:

- Har han bäddat sängen!?
- Ja, sa jag, han bäddar alltid min säng, Kaptenen exploderade.

När jag slutligen kom hem till Arboga med tåget var min vän Carl, som jag mött både i Honduras och Panamá, redan där. Han visade sig vara en storskojare och luredrejure av värsta sorten. Konsul Jansson i Panamá hade skickat hem honom och när jag i min naivitet opponerat mot den åtgärden bryskt men rättvis redogjort för orsaken. Jag vet inte hur många Carl hade hunnit skoja upp, men mina egna förluster var överkomliga. Förutom en del barnotor inskränkte de sig till avgiften för en bolagsregistrering hos notarius publicus. Den gällde *Pirates Island Seafood*. Vi skulle skaffa en fiskebåt, tillräckligt stor för en del konserveringsattiraljer, och sen fiska omkring Piratöarna i Honduras och direkt ombord lägga fisken i konserverburkar. Carl hade redan gjort några försök och visade på ett par konserverburkar med etiketten *Pirates Island Seafood*. Han sade sig ha en lämplig båt på hand. En annan svensk, vilkens namn jag inte vill nämna i det här sammanhanget, var också med i bolagsstyrelsen.

Men nu hade Carl omedelbart rest till Arboga, där han på min fars bekostnad bodde flott på hotell – han hade slagit i min far någon rövarhistoria. Jag fick honom snabbt på tåget till hans hemstad Göteborg (på socialnämndens bekostnad) och vet inget om hans öde.

Jag hade ingen fortsatt kontakt med de svenskar jag hade träffat i Centralamerika. Däremot har jag fortfarande då och då brevkontakt med den väna Juanita Stanley i Cobán, Guatemala, dotter till den svenske äventyraren, orkidéexperten och konstnären Stanley, som förolyckades i bergen då hon var barn.

Jag hade startat resan genom Centralamerika efter flera månader i provinsen Nayarit, Mexico, där jag deltog i ett arbetsläger, organiserat av de amerikanska kväkarnas hjälporganisation. Om den tiden berättar jag i *Vi på Jorden* (Wiken 1993).

1978 gjorde jag ännu en resa genom Centralamerika, den gången åt andra hållet, från Panamá till Guatemala. Det var en sällskapsresa, som företogs i en minibuss. Min livskamrat Eivor var också med och jag hade ombetts att leda resan, fast det praktiska arrangemanget sköttes av en guatemalteckisk researrangör. Det var en helt annan sorts resa än den ursprungliga. Gruppen bestod av bara ett tiotal svenskar och danskar. En dansk dam i 70-årsåldern var inte bara hypokondriker utan hade också ett fruktansvärt ilsket humör och kom därför att vålla ständiga intermezzon och bekymmer. I övrigt minns jag inte särskilt mycket av den resan annat än att jag säkert var en dålig reseledare och någon upprepning blev det inte, den svenska resebyrå försvann för övrigt efter något år.

Jag fick ett litet stipendium av Norstedts, men det

dröjde flera år innan jag gav mig ut på luffen igen, den gången till Zambia (*Gryning*, Norstedts 1968). Min sista längre vandring gjorde jag på Nya Guinea 1992 (*Vi på Jorden*). Men jag luffade senare också runt på flera atlantiska öar (*Atlantens öar*, Bra Böcker 1995).

Jag är övertygad om att paradiset (liksom givetvis helvetet) finns på Jorden. Kanske jag fick en glimt av det under de dagar jag tillbringade i Dariéns djungel. Och därför slutar jag den här versionen av *Andarín* med den familjebild som togs av min enkla men pålitliga spegelreflexkamera uppställd på en trädrot.

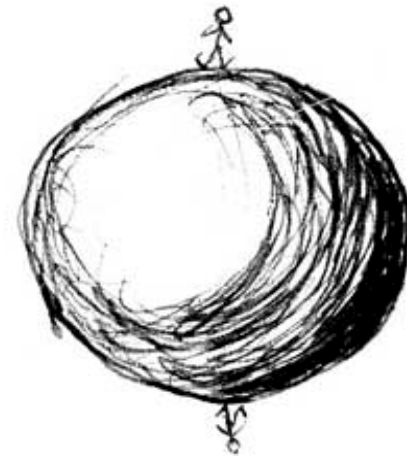
Och har du följt mig ända hit på tidsresan hoppas jag du har haft glädje av det.

Tand

En bild till:

*Jag hittade den på baksidan av ett skissblad.
Jag tror att jag ritade den när jag försökte förklara joreklotet
för Chonás vetgiriga ungar.*

TORD WALLSTRÖMS BÖCKER

Andarín. Resa i Centralamerika. Norstedts 1953.

(Även engelsk och tysk upplaga). *Finns i Läs en bok.*

Gryning. En bok om Zambia. Norstedts 1965.

Biafra. Norstedts 1968.

Frihetskrig eller fåtalsrevolt? Norstedts 1970.

Drömmen om en ö. En resa till Maldiverna. Norstedts 1972,
1974, 1983.

Bergen är våra enda vänner. Ett reportage från Kurdistan.
Norstedts 1975.

Vattenrymden. Söderhavet 200 år efter kapten Cook.
Norstedts 1977 (Även tysk upplaga).

Jerusalemsfararna (tillsammans med Lars E Lind).
Norstedts 1981. *Finns i Läs en bok.*

Svenska upptäckare. Bra Böcker 1983.

Rastagänget. Norstedts 1983.

Guldgrävarna. Svenska äventyrare i Alaska. Wiken 1986.
Finns i Läs en bok.

Potatiskorv och pionjärer. Mat och människor i Amerikas
svenskbygder (tillsammans med Eivor Wallström).
Wiken 1988.

Fyrfota upptäckare. Hundarna som erövrade världen.
Streiffert 1989.

Följ med till Australien. Carlssons 1992.

Vi på Jorden. Möten med människor och miljöer. Wiken
1993.

Atlantens öar. Bra Böcker 1995.

Vårt hus på Irland. Gondolin 1999, 2000. *Finns i Läs en
bok.*

Handbok för skeptiker. Vidskepelser och villfarelser.
Gondolin 1999.

Öar i solen. Kakao 2000.

Coolboy. Sahlgrens 2002 *Finns i Läs en bok.*

Då hon dog. Gondolin 2006. *Finns i Läs en bok.*

Köp böcker direkt från författaren: öppna sidan Köp
böcker.

tord@veberod.com